

ΣΤΕΦ. ΜΠΕΤΤΗ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΜΕΛΕΤΙΟΣ Ο ΓΕΩΓΡΑΦΟΣ

Ἡ

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

1661-1714

(Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του)

«Πρὸς τούτοις εὐφημίσθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ Μελέτιός τις τὸ πρῶτον Ἀρχιεπίσκοπος Ἄρτης καὶ ἔπειτα Ἀθηνῶν, ὅστις ἦτον ἐξ αἰρέτου εἰς πάσας τὰς ἐπιστήμας».

(Δημ. ὁ Καντεμίζ: Ἱστορ. Ὀθωμανῶν, σελ. 144)

ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΡΙΟ ΑΠΟ ΤΟ 147ον ΤΕΥΧΟΣ ΤΗΣ «ΗΠΕΙΡ. ΕΣΤΙΑΣ» (ΤΟΜΟΣ ΙΓ')

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1964

1
892

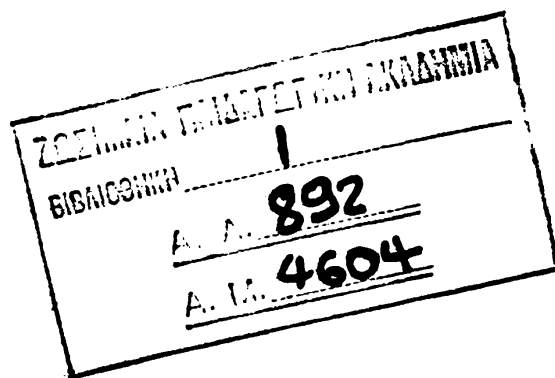
ΣΤΕΦ. ΜΠΕΤΤΗ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΜΕΛΕΤΙΟΣ Ο ΓΕΩΓΡΑΦΟΣ
Ἡ
ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
1661-1714

(Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του)

«Πρὸς τούτους εὐφημίσθη εἰς τὴν Κωνσταντινού-
πολιν καὶ Μελέτιός τις τὸ πρῶτον Ἀρχιεπίσκο-
πος Ἄρτης καὶ ἔπειτα Ἀθηνῶν, ὅστις ἦτον
ἐξ αἰρέτος εἰς πάσας τὰς ἐπιστήμας».

(Δημ. ὁ Καντεμίρ: Ἱστορ. Ὀθωμανῶν, σελ. 144)

ΑΝΑΤΥΠΟ ΑΠΟ ΤΟ 147ον ΤΕΥΧΟΣ ΤΗΣ «ΗΠΕΙΡ. ΕΣΤΙΑΣ» (ΤΟΜΟΣ ΙΓ')

Ι Ο Α Ν Ν Ι Ν Α 1964

Δάγμα τῆς παντός Μελέτι τοῦ ἁγίου ἐπι-
ἀνδρῆ τοῦ ἐπίσκοπου, αἱ δευτέραι ἐν ὄλῳ.

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Στήν πρόσφατη επίμονη και κοπιώδη περί τὸ Γ. Σουγδουρή ἐρευνητική μου προσπάθεια, πού ἀπέληξε σέ σχετική μέ τὸν μεγάλο ἐκεῖνο Δάσκαλο δημοσιευθεῖσα ἐργασία, πολλές φορές ἀντάμωσα τὸ σύγχρονο συμπατριώτη και θαυμαστή του Μελέτιο, μιὰ ἀληθινὰ καταπληκτικὴ φυσιογνωμία, γιὰ τὴν ὁποία παρὰ ταῦτα οἱ γνώσεις μας εἶναι τὸ ἴδιο πολὺ περιορισμένες. Δὲν ξέρω γιὰτί οἱ μελετητὲς ἐξακολουθητικὰ ἀγνόησαν ἢ παρέτρεξαν τοὺς σοφοὺς τούτους Ἑπειρώτες, γιὰ τοὺς ὁποίους «ἐσαι» θὰ σεμνύνεται ὁ τόπος. Στὰ χρόνια τοῦ ἐλεύθερου ἐθνικοῦ βίου, πού διαδέχθηκαν τὴ μακραίωνα Τουρκικὴ κατάχτηση, τὰ μεγάλα καὶ ἡχηρὰ ὀνόματα ἐπέσυραν σχεδὸν κατ' ἀποκλειστικότητα,—συχνὰ ἀδικαιολόγητη,—τὰ διαφέροντά τους, ἐνῶ οἱ πραγματικοὶ θεμελιωτὲς τῆς νεώτερης παιδείας καὶ ἐπιστήμης τοῦ Ἑθνους, πού ἔταξαν σκοπὸ μοναδικὸ τῆς ζωῆς τους τὸ φωτισμὸ καὶ τὴν ἀνάστασή του, ἀπόμειναν στὴν ἀφάνεια καὶ τὴ λησμονιά...

Ἡ ἐπόμενη παρουσίαση καὶ τοῦ Μελετίου, τοῦ πολυτάλαντου αὐτοῦ καὶ πανεπιστήμονα Ἑπειρώτη, ὄχι ἴσως ἐντελῆς καὶ ὀλοκληρωμένη, καὶ γιὰ τὴν ἀπουσία εἰδικότητας, καὶ γιὰ τίς συχνὰ ἀνυπέρβλητες δυσχέρειες, πού ἐδῶ στὴν ἀπώτερη ἐπαρχία παρουσιάζει τὸ θέμα, δὲν ἔχει μοναχὰ τὸ χαρακτηριστὴρ κάποιας κριτικῆς συναγωγῆς τῶν σχετικῶν μέ τὸ πρόσωπο καὶ τὸ ἔργο του εἰδήσεων, ἀλλὰ σκοπεύει νὰ ὑπογραμμίσει ἀκόμα μιὰ φορὰ τὴν ἐκτεταμένη καὶ σὲ λαμπρότητα ἀσύγκριτη πνευματικὴ παράδοση τῆς πόλης μας καὶ τὸ ἀπ' αὐτὴ ἱερὸ ὄλων τῶν Ἑπειρωτῶν χρέος γιὰ συνέχιση καὶ προαγωγή τῆς σὲ σφαῖρες ὑψηλότερες.

Ἡ παροῦσα τέλος περί τοῦ Μελετίου ἱεωγράφου ἐργασία, τῆς ὁποίας δὲν θὰ προτάξω περιγραφή τῶν ἰδιαίτερων συνθηκῶν τοῦ τόπου του καὶ τοῦ καιροῦ του μέσα στις ὁποῖες γεννήθηκε καὶ ἀνδρώθηκε, ἐπειδὴ καὶ γι' αὐτὸν ἰσχύουν, ὅσα ἀναφερόμενος στὸ Σουγδουρή τὸ σύγχρονό του προεῖπα, ἄς θεωρηθῆ καὶ σὰν μνημόσυνό του ταπεινὸ γιὰ τὴ συμπλήρωση 250 ἀκριβῶς χρόνων ἀπὸ τοῦ θανάτου του.

Α'.—Η ΖΩΗ ΤΟΥ

Ἀρχή-ἀρχὴ ὀφείλω νὰ σαφηνίσω μιὰ σύγχυση, ποὺ ἐπικράτησε μεταξὺ τῶν παλαιότερων μελετητῶν καὶ βιογράφων (Βρεττοῦ, Ζαβίρα, Σάθα, Ἀραβαντινοῦ κ.ἄ.), ἀναφορικὰ πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ Μελετίου, ἀπ' ἀφορμὴ τὴν κάποια πολυωνυμία του, γιὰ τὴν ὁποία δὲν εὐθύνεται βέβαια ὁ ἴδιος. Συχνὰ δηλαδὴ μὲ τὰ ὀνόματα Μιχαὴλ Μῆτρος ἢ Μήτρου, Μελέτιος Ἀθηνῶν καὶ Μελέτιος Γεωγράφος, δηλώνονται τρία διαφορετικὰ καὶ ἄσχετα μεταξὺ τους πρόσωπα—οἱ παραπάνω μάλιστα τὰ βιογραφοῦν χωριστὰ—ἐνῶ δὲν πρόκειται, κατὰ τὰ τρία τοῦλάχιστον παραπάνω ὀνόματα, παρὰ γιὰ ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ (1).

Συγκεκριμένα τὸ Μελέτιος καὶ μάλιστα τὸ συχνότερα συναντώμενο Μελέτιος Ἀθηνῶν, ἐπειδὴ στὴν πόλιν αὐτὴ ἀρχιεράτεψε περισσότερον καὶ ἔγινε εὐρύτερα γνωστός, ἀντικατέστησε τὸ πρὸ τῆς χειροτονίας του σὲ ἐπίσκοπο κατὰ κόσμον ὄνομά του Μιχαὴλ Μῆτρος ἢ Μήτρου καὶ κάπου Μήτρος (Ἀραβαντινοῦ: Λόγιοι σελ. 123), μεταθανάτια δὲ τοῦ δόθηκε ὁ τίτλος τοῦ Γεωγράφου ἀπὸ τὸ ἀξιολογώτερον καὶ πλέον περισπούδαστον καὶ σήμερον ἀκόμη ἔργο του τὴ Γεωγραφία, τοῦ τελευταίου αὐτοῦ ὀνόματος ἐπισκιάσαντος ὅλα τὰ προηγούμενα. Ἔτσι τὸ ἀρχικὸ του Μιχ. Μῆτρος ἔγινε, ὅταν ἱερώθηκε, Μιχαὴλ ἱερεὺς Μῆτρος, γιὰ νὰ παραχωρήσῃ καὶ αὐτὸ τὴ θέσιν του, μὲ τὴν προαγωγή του σὲ ἀρχιερεῖα, στὸ Μελέτιος Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης πρῶτα, καὶ Μελέτιος Ἀθηνῶν ἀργότερα, μετονομασίες αὐτές, ποὺ ἀποτελοῦν κατὰ κάποιον τρόπο τοὺς κυριώτερους σταθμοὺς τῆς σχετικῆς σύντομης ζωῆς του.

1.—«Βίος τοῦ μακαρίτου καὶ ἀοιδίου Μελετίου...»

Ὁ Ζακύνθιος λόγιος Γ. Βενδότης μετὰ τὸν πρόλογο στὴν ἐκδόσιν του (1783) τῆς Ἐκκλησιαστικῆς τοῦ Μελετίου Ἱστορίας, παραθέτει, ἀναφερόμενος στὴ ζωὴ του, αὐτοῦσια τὴ σύντομη, ἀγνώστου δὲ συγγραφέα, βιογραφία, τὴν προτασσομένη τῆς πρώτης ἐκδόσεως (1728) τῆς Γεωγραφίας μὲ τὴ δῆλωση: «ὅτι οὐδεμίαν εἶδησιν ἔχει περὶ τοῦ βίου τοῦ συγγραφέως». Ὁ Ζαβίρας ἀναφορικὰ πρὸς τὸ ἴδιο ἐπίσης ζήτημα γράφει (Ν. Ἑλλάς, σελ. 374—382), πῶς «ὁ βίος τούτου τοῦ σφωτάτου ἀνδρός σώζεται κάλλιστα γεγραμμένος ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς Γεωγραφίας αὐτοῦ, ὅθεν περιττὸν ἐνομίσαμεν παρ' ἄλλων ταῦτα νὰ ἐξιχνιάσωμεν», παραθέτει δὲ αὐτολεξεὶ αὐτὴ τὴ βιογραφία. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ Σάθας πάνω σ' αὐτὴ στηρίζει τίς περὶ τῆς ζωῆς τοῦ Μελετίου πληροφορίες του (Νεοελλ. Φιλολογία, σελ. 390—393). Ἀπὸ δὲ τοὺς νεώτερον ὁ καθηγητὴς Δυοβουνιώτης, γιὰ νὰ σταθῶ μόνον σ' αὐτοὺς τοὺς λίγους, προλογίζοντας ἀνέκδοτον «Περὶ ἱερωσύνης ὁμιλία» τοῦ Μελετίου, παρατηρεῖ ὅτι: «οἱ περὶ τοῦ βίου τοῦ Μιχ. Μήτρου γράψαντες ἐλαχίστας παρέχουσιν ἡμῖν εἰδήσεις καὶ ταύτας εἰλημμένας ἰδίᾳ ἐκ τῆς συντόμου αὐτοῦ βιογραφίας τῆς προτασσομένης τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῆς Γεωγραφίας...» (Ε.Ε.Β.Σ. 1Δ', σελ. 167).

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ βιογραφία ἐκείνη ὑπῆρξεν ἀνεκὰθεν ἡ μόνη πηγὴ πληροφοριῶν γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Μελετίου, κρίνω σκόπιμον νὰ τὴ μεταφέρω ἐδῶ—ὀλοκλήρη,

γιά νά ἐπιχειρήσω εὐθύς ἀμέσως τή μὲ βάση κάποιες πληροφορίες νεώτερες δύνατη συμπλήρωση τῶν ἐλλείψεων καὶ τὸν ἔλεγχο τῶν τυχόν ἀνακριβειῶν της.

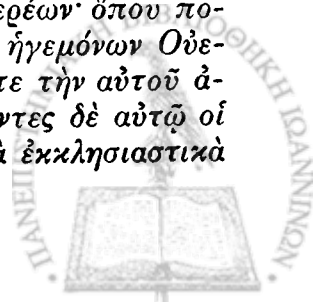
Δὲν γνωρίζω ποῦ στηριζόμενος ὁ Κουρίλας ἀποδίδει αὐτὴ τὴ βιογραφία στὸ διαπρεπῆ Γιαννιώτη Δάσκαλο Ἀναστάσιο ἱερέα Παπαβασιλόπουλο πρωτανεψιὸ τοῦ Μελετίου. Ἴσως γιὰ τὸ Παπαβασιλόπουλος ἀναδέχθηκε μετὰ τὸ θάνατο τοῦ θείου του τὶς φροντίδες γιὰ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ Γεωγραφικοῦ καὶ φυσικοῦ καὶ πρόπον ἦταν νά προτάξει τοῦ ἔργου, σὰν ἄνθρωπος καταδικῶς του, ὀλίγες περὶ τῆς ζωῆς τοῦ συγγραφέα εἰδήσεις. Ὁ ἴδιος ὁμοῦς ὁ Κουρίλας (Ἡπειρ. Ἀνάλεκτα, σελ. 77 ὅπου τὴν ἀναδημοσιεύει) θεωρεῖ τὸ πρᾶγμα δεδομένο καὶ οὐδεμίαν παρέχει σχετικὴ ἐξήγησι (2). Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἀκριβῶς ἐμεῖς, μὰ καὶ δὲν δυνηθήκαμε νά διασταυρώσουμε μέχρι στιγμῆς τὴν πληροφορία, θ' ἀποκαλοῦμε τὸν συντάχτη της Ἀνώνυμο.

«Βίος τοῦ μακαρίτου καὶ ἀοιδίμου Μελετίου

συγγραφέως τῆς παρούσης βίβλου».

«Μελέτιος ὁ ἀοιδίμος γέννημα ἦν τῶν Ἰωαννίνων (πόλις ταῦτα τὰ Ἰωάννινα τῆς Ἡπείρου κατὰ τοὺς νῦν χρόνους περιφανῆς καὶ περίφημος) ἐλέγετο Μιχαὴλ τὸ πρῶτον· καὶ ἐν νεανίσκοις τελῶν ἐμαθήτευσεν ἐν Ἰωαννίνοις τὰ ἑλληνικὰ γράμματα παρὰ ἑλλογίμῳ ἀνδρὶ Βησσαρίῳ τῷ Μακοῦ χειροτονηθεὶς δὲ ἱερεὺς παρὰ τοῦ κυρίου Κλήμεντος, τοῦ Ἰωαννίνων μητροπολίτου, ἀπῆλθεν εἰς Οὐνετίαις, ὅπου ἐπαιδεύθη ἀκριβῶς τὴν λατινικὴν διάλεκτον καὶ πᾶσαν ἐπιστήμην, οὐ μόνον φιλόσοφος χρηματίσας καὶ μαθηματικὸς ἀλλὰ καὶ ρήτωρ οὐ τῶν τυχόντων καὶ ἰατρὸς ἄριστος. Ἐπανακάμψας οὖν πάλιν εἰς Ἰωάννινα διδάσκαλος τοῦ ἐν αὐτοῖς δευτέρου σχολείου τοῦ Ἐπιφανείου λεγομένου ἐχορημάτισεν, ὅτε καὶ τὴν ἀστρονομικὴν συνεγράψατο βίβλον. Τοῦ Ναυπάκτου δὲ καὶ Ἄρτης μητροπολίτου κυρίου Βαρθολομαίου πρὸς Κύριον ἐκδημήσαντος καὶ τῶν ἐξ Ἄρτης ζητησάντων αὐτὸν διὰ ἀρχιερέα, ἀπελθὼν εἰς Ἀδριανούπολιν ὅπου ὁ τότε Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχης ἦν μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν συνόδου, Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης κεχειροτονηταὶ μητροπολίτης ἐν ἔτει αχλβ' ἐν μηνὶ Νοεμβρίῳ Μελέτιος μετονομασθεὶς· χρηματίσας δὲ ἐκεῖσε ἀρχιερεὺς ὡς ἔγγιστα ἔτη τέσσερα καὶ τὴν Ἄρταν λεηλατήσαντος τοῦ Λιμπερίου Ἰερακάρη τοῦ πικλῆν Γκιαούρμπεη, δύναμιν παρὰ τῶν Οὐνετῶν λαβόντος, ἐσυκοφαντήθη ὁ ἀοιδίμος πρὸς τοὺς κρατούντας ὡς τάχα εἶδησιν ἔχων περὶ τῆς λεηλασίας ταύτης· διὸ ἐν Ἰωαννίνοις τότε τυχῶν καὶ συμβουλευθεὶς παρὰ τινῶν τῶν γινωσκόντων τὴν κατ' αὐτοῦ σκευωρίαν μὴ ἀπελθεῖν εἰς Ἄρταν κεκρυμμένος ἦν ἐν αὐτοῖς μῆνας δύο, προσμένων τὸ ἀποβησόμενον, ὅτε καὶ τὸ περὶ διαφόρων ἀκουσμάτων βιβλίον συνεγράψατο.

Μετὰ ταῦτα οὖν ἐπορεύθη εἰς Ναύκακτον ὑπὸ τὴν τῶν Οὐνετῶν τότε οὖσαν ἐξουσίαν μετὰ τοῦ πλείονος μέρους τῆς αὐτοῦ ἐπαρχίας, ὅπου διατρίψας σχεδὸν ἔτη τρία τὴν Γεωγραφικὴν ταύτην κατέστρωσε βίβλον Ἀγάπης δὲ γεγομένης μεταξὺ Οὐνετῶν καὶ Τούρκων εὐκαιρίας τε τυχῶν ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖθεν ἐπέμφθη παρὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς συνόδου εἰς Πελοπόννησον ὑπὸ τὴν ἀριστοκρατίαν τῶν Οὐνετῶν οὖσαν, ἑξαρχος καὶ ἐπίτροπος πατριαρχικὸς ἐν ἔτει αψά (1701) ὅπως συνάξῃ τὰ ἐκκλησιαστικὰ δίκαια παρὰ τῶν ἐκεῖσε ἀρχιερέων· ὅπου πορευθεὶς ἐτιμήθη κατὰ πολλὰ παρὰ τε τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἡγεμόνων Οὐνετῶν καὶ παρὰ τῶν ἐν αὐτῇ κατοικούντων χριστιανῶν διὰ τε τὴν αὐτοῦ ἀρετὴν καὶ τὴν τῶν λόγων πειθῶ καὶ εὐπρέπειαν. Ἐναντιωθέντες δὲ αὐτῷ οἱ τῆς Πελοποννήσου ἀρχιερεῖς καὶ μὴ βουλόμενοι πληρῶσαι τὰ ἐκκλησιαστικὰ

δίκαια εἰς μάτην ἐκοπίασεν συντρεχόντων αὐτῶ τῶν ἡγεμόνων καὶ πάντων τῶν χριστιανῶν, φήμην οὐτὴν τυχοῦσαν λαβόντι ἀπὸ τῶν ἐν ἐκκλησίαις Ναυπλίου ρηθειςῶν διδαχῶν παρ' αὐτοῦ· ἦν γὰρ ἀξιότατος εἰς τὸ διδάσκειν ὡς οὐδεὶς ἄλλος. Συνάξας οὖν ἱκανὴν χορημάτων ποσότητα παρὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἀρχιερέων ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν παραδοὺς πάντα τὰ συναχθέντα τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίᾳ, ὅπου διατρίβων χρόνους σχεδὸν δύο παρεγένοντο οἱ Ἀθηναῖοι καὶ βουλόμενοι τὸν ἴδιον ἀρχιερέα ἀποδιῶσαι ὡς ἄχρηστον, ἐζήτησαν αὐτὸν διὰ γνήσιόν τους ἀρχιερέα, ὃν καὶ δέδωκεν αὐτοῖς, ὅτε Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχης καὶ ἡ σύνοδος ἐν ἔτει αψγ' (1703) ἐν μηνὶ Ὀκτωβρίῳ· ὅστις πορευθεὶς εἰς Ἀθήνας ἀρχιεράτευσεν ἐν αὐτοῖς ἑνδεκα ὡς ἔγγιστα ἔτη καὶ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν συνεγρᾶψατο βίβλον ἀρίστην καὶ πολυμαθεστάτην ἀπὸ γεννήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀρχομένην μέχρι τῶν χιλίων ἑπτακοσίων χρόνων. Τοῦ μητροπολίτου δὲ Ἰωαννίνων κυρίου Κλήμεντος πρὸς Κύριον ἐκδημήσαντος οἱ Ἰωαννῖται ἐζήτησαν αὐτὸν διὰ ἀρχιερέα μετ' ἀναφορῶν καὶ δεήσεων. Ὑπακούσας οὖν τῇ αὐτῶν δεήσει, ἀγάπη τε τῆς πατρίδος κινούμενος, ἐπορεύετο εἰς Κωνσταντινούπολιν μετατεθῆναι, ὃ δὲ πατριάρχης καὶ ἡ σύνοδος προσμείναντες αὐτὸν ἡμέρας πολλὰς καὶ μὴ ὀρῶντες αὐτὸν ἐρχόμενον διὰ τὸ ἐμποδισθῆναι ἐν τῇ Λαρίσσει ὑπὸ ἀσθενείας καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ πεμφθέντα εἰδήσεως γράμματα οὐκ οἶδ' ὅπως χρονίσαντα, ὑποτοπᾶσαντες ὅτι οὐ θέλει, βιασθέντες μᾶλλον ὑπὸ μεγίστων μεσιτειῶν ἐχειροτόνησαν μητροπολίτην Ἰωαννίνων τὸν κύριον Ἱερόθεον Ράπτην. Μετὰ δὲ ταῦτα φθάσας ἐκεῖσε καὶ εὐρῶν κειροτονημένον μητροπολίτην Ἰωαννίνων ἔμεινεν ἡσυχάζων, εὐκαιρίαν ζητῶν, ὅπου μετ' ὀλίγας ἡμέρας νόσω κατασχεθεὶς πρὸς Κύριον ἐξεδήμησεν. Συνεγρᾶψατο ἔτι καὶ λόγους ἀρίστους, οὓς ἐπ' ἐκκλησίαις ἔλεγε, φιλοσοφικά τε κατὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν θεολογικά καὶ ἰατρικά ἅτινα πάντα θανόντος τοῦ ἀοιδίμου κεκλόφασι τοὺς τε λόγους πάντας, ἃς καὶ διδαχὰς εἰώθαμεν λέγειν, οἱ ξένοις πτεροῖς ὡς ἄλλος κολοῖος εἰωθότες καλλωπίζεσθαι, οὐδὲν ἐκ τῶν τοιούτων συγγραμμάτων αὐτοῦ καταλιπόντες εὐρεθῆναι. Ἐφερε ταῦτα μεθ' ἑαυτοῦ ὁ ἀοίδιμος τὰ μὲν ὡς ἀτελῆ καὶ ἀνέκδοτα, εὐκαιρίαν ζητῶν τοῦ τελειῶσαι, τοὺς δὲ λόγους ἵνα ἐπ' ἐκκλησίαις διδάσκη.

Ἀνεπαύθη ἐν Κυρίῳ κατὰ τὸ αψιδ' (1714) σωτήριον ἔτος τῇ ιβ' Δεκεμβρίου καὶ ἐτάφη ἐν τῷ Χάσκιοι ζήσας τὰ πάντα πενήτην καὶ τρία ἔτη».

2.—Μιχαὴλ Μῆτρος

Καθὼς ἤδη ἀναφέραμε τὸ κατὰ κόσμον ὄνομα τοῦ Γεωγράφου ἦταν Μιχαὴλ Μῆτρος, ἀργότερα δὲ προστέθηκε σ' αὐτὸ καὶ τὸ «Ἱερεὺς» μετ' ὁποῖο πρωτοεμφανίζεται στὰ γράμματα καὶ τὸ ὁποῖο καλύπτει τὸν ὡς τὴν ἀρχιερατεία του χρόνο ἐξαφανιζόμενον ἔκτοτε. Ἀπὸ τὴν ἡλικία καὶ τὴν ἀκριβὴ ἡμερομηνία τοῦ θανάτου του, πὸν μᾶς παρέχει ὁ Ἀνώνυμος, συνάγουμε ὅτι ὁ Μελέτιος γεννήθηκε στὰ Γιάννινα τὸ 1661 ἀπὸ πατέρα τοῦλάχιστον Μῆτρο ὀνόματι (3). Βέβαια, καθὼς ἔτονίσαμε ἤδη, οἱ γνώσεις μας περὶ τῆς ζωῆς τοῦ Μελετίου εἶναι γενικὰ πολὺ περιορισμένες, πενιχρότατες δὲ καὶ συχνὰ ἀνύπαρκτες γιὰ τὴ συγκεκριμένη περίοδο τῶν παιδικῶν του χρόνων καὶ τῶν σπουδῶν του εἰδικώτερα στὰ Γιάννινα καὶ τὴν Ἰταλία πρὸ πέρα Γιαυτὸ καὶ ἡ ἀποκατάσταση κάποιας συνέχειας στὸ σημεῖο αὐτὸ τοῦ βίου του, θὰ γίνῃ ἀναγκαστικὰ μετ' εἰκασίαις μᾶλλον, ἔτσι στὸ σκοτάδι ψηλαφητὰ, μιὰ καὶ οἱ σχετικὲς πηγὲς ἔλλείπουν.

Γνωρίζουμε πῶς τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὰ Γιάννινα, τὴν πολυανθρωπότερη πό-

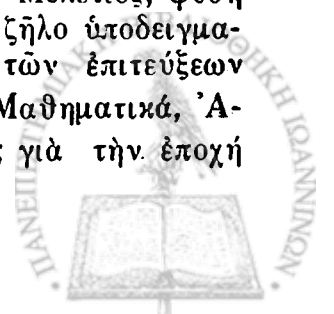

λη, ἀληθινή πρωτεύουσα τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδας, ἀνθοῦν, καθὼς στὴν περὶ τοῦ Γ. Σουγδουρῆ ἐργασία μας διεξοδικώτερα μιλήσαμε, τὸ ἐμπόριο, οἱ τέχνες καὶ τὰ γράμματα. Ἐδῶ στήνεται τὸ χωνευτήρι τῶν δυτικώφερτων προοδευτικῶν ἰδεῶν μέσα ἀπὸ τὸ ὁποῖο θὰ ξεχυθῆ πυρακτωμένη λάβα ἡ νεοελληνικὴ Ἀναγέννηση. Ἡ ἀφυπνισμένη ἔφεση τῶν κατοίκων γιὰ ἀνώτερη μάθηση ἀνοίγει, μὲ τὴν θερμὴ συμπαράσταση τῶν ἀποδήμων, Σχολές περιφημες, ποὺ θὰ τὴν καταστήσουν ἐντὸς ὀλίγου ἀληθινὴ, καθὼς τὴν εἶπαν, «μητρόπολη τῶν ἐπιστημῶν καὶ νέας Ἀθήνας μοναδικὸ δὲ «στρατηγεῖο τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς χώρας ἀπ' ὅπου συντελεῖται ἡ κατεύθυνση τοῦ ἀγῶνα». Μεγάλοι ἀναφανέντες σύγκαιρα Δασκάλοι φιλογενεῖς καὶ φιλοπάτριδες φορεῖς δὲ δραστήριοι τῶν νεωτεριστικῶν ἀντιλήψεων ἀγωγῆς καὶ διδασκαλίας ἐπιχειροῦν, παρὰ τὴ λυσσαλέα ἀντίδραση τῶν ἐκπροσώπων τοῦ σκοταδισμοῦ, τὴν ἐκ βάθρων ἀναμόρφωση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συστήματος τῆς παιδείας, «ποὺ εἶχε διαιωνίσει τὸ βυζαντινὸ σχολαστικισμὸ στὰ Σχολεῖα καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴ δουλοπρέπεια στὴν πολιτικὴ» μὲ ἔντονη στροφὴ στὴ θεραπεία τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ σκοπὸ ἀπώτερο τὸ ἀνέβασμα τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ. Στὸ εὐνοϊκώτατο λοιπὸν αὐτὸ κλίμα γεννιέται καὶ μεγαλώνει ὁ Μελέτιος καὶ γόνος εὐγενοῦς καὶ ἰσχυρῆς, καθὼς ἦταν, οἰκογένειας, θὰ δυνήθηκε νὰ ἀναπτύξῃ μὲ τὸν καιρὸ ὄλες ἐκεῖνες τὶς σπερματικὰ ἐνδημοῦσες στὴν ψυχὴ του ἐξαιρετικὲς ἰκανότητες καὶ νὰ διαλάμψει.

Τὰ κοινὰ γράμματα ὁ Μελέτιος φαίνεται νὰ τὰ διδάχθηκε στὴν Ἐπιφάνειο Σχολή. Ὁ Παρανίκας (Σχεδιάσμα, σελ. 64) ἄγνωστο ἀπὸ ποῦ ἀντλῶν τὴν πληροφορία τὸν συγκαταριθμεῖ μεταξὺ τῶν διαπρεπῶν μαθητῶν τῆς, κατὰ τὴν περίοδο μάλιστα ποὺ διηύθυνε τὴ Σχολὴ αὐτὴ ἰδρυτῆς τῆς σοφῆς Κερκυραῖος Σπυρ. Τριανταφύλλου. Μὲ τὸ ἀνοιγμα ὁμοῦ τοῦ Γκιουματικοῦ Σχολείου (1673 - 74) θὰ σπύση ἀνάμεσα στοὺς πρώτους ν' ἀκούσει τὸν κατὰ παράκληση τῶν Γιαννιωτῶν μόνις ἀπὸ τὴ Βασιλεύουσα ἐλθόντα γνωστότατο συμπατριώτη δάσκαλο Βησσαρίωνα Μακρῆ.

Ὁ ἴδιος στὴν Ἐκκλησιαστικὴ του Ἱστορία καὶ γιὰ τὴν πρὸ τῆς μετάβασής του στὴν Ἰταλία χρονικὴ περίοδο αὐτὸν τὸν δάσκαλό του μνημονεύει, κοντὰ στὸν ὁποῖον μαθήτευσε, ἀποχτήσας κατάρτιση στὰ «ἑλληνικὰ» καὶ τ' ἄλλα ἐγκύκλια μαθήματα «οὐ τὴν τυχοῦσαν» (4).

Ἀμέσως ὁμοῦ κατὰ κάτω γεννιοῦνται δυὸ σοβαρὰ ἐρωτήματα. Πότε ἀκριβῶς ἐπέρασε στὴν Ἰταλία ὁ Μελέτιος καὶ πότε ἱερώθηκε, ἔγινε δηλ. ἱερέας; Καὶ γιὰ μὲν τὸ πρῶτο οὐδεμίαν, καθόσο γνωρίζω, σχετικὴ εἶδηση ὑπάρχει. Μποροῦμε μὲ ἀρκετὲς πιθανότητες ἐπιτυχίας νὰ τοποθετήσουμε χρονικὰ τὸ γεγονός γύρω στὰ 1681—82, περὶ τὸ εἰκοστὸ δηλ. ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία ὁ Μακρῆς «τὴν τύρβην τῆς Σχολῆς ἀποφεύγων» ἐγκαταλείπει τὴν διεύθυνσή της καὶ ἀποσύρεται στὴν ἀπ' αὐτὸν ἰδρυθεῖσα μονὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Λυγγιάδων στὸ Μιτσικέλι. Τότε περίπου ὁ Μῆτρος «ἔρωτι μαθήσεως ὑψηλοτέρας ὑποφλεγόμενος» ἀπῆλθεν, ὄχι βέβαια «εἰς Οὐγενεῖαις» ὅπου ἐπαιδεύθη κατὰ τὸν Ἀνώγειο «τὴν λατινικὴν διὰ λέξτον καὶ πᾶσαν ἐπιστήμην», ἀλλὰ δὲ τῆς Βενετίας στὸ γειτονικὸ Πατάβιο, πόλης ἰταλικῆς, στὸ περίδοξο Πανεπιστήμιο τῆς ὁποίας ἐσυνήθιζαν τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη νὰ φοιτοῦν οἱ σπουδάζοντες στὴν Ἰταλία νεοέλληνες (5). Στὸ λαμπρὸ τοῦτο τέμενος τῶν ἐπιστημῶν, ποὺ στὸ διδακτικὸ προσωπικὸ του συγκατέλεγε κι ἀρκετοὺς ἐξόχους ὁμογενεῖς (6), δυνήθηκε ὁ Μελέτιος, φύση φιλομαθῆς πάνω ἀπ' ὅλα καὶ τοῦ σπουδαστηρίου ἄνθρωπος, μὲ ζῆλο ὑποδειγματικὸ καὶ δραστηριότητα ἀκάματη νὰ ἐπιδοθῆ στὴν κατάκτηση τῶν ἐπιτεύξεων τοῦ νεωτέρου πνεύματος σπουδάσας ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν Θεολογία, Μαθηματικά, Ἀστρονομία, Λατ. Φιλολογία, Νομικά, Ἱατρικὴ μὲ καταπληκτικὲς γιὰ τὴν ἐποχὴ

του ἐπιδόσεις, «ἀναδειχθεὶς ἰατροφιλόσοφος καὶ τῆς λατινικῆς εἰδήμων».

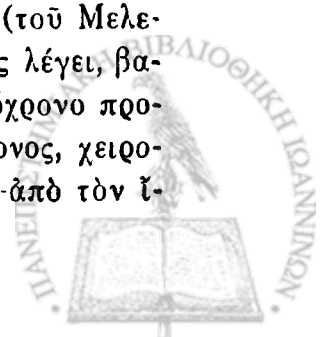
Στὴ διάρκεια αὐτῶν τῶν ἐν Παταβίῳ σπουδῶν του δὲν παρέλειπε νὰ ἐπισκέπτεται συχνὰ τὴν πολυπληθῆ καὶ ἀνθοῦσα πατριωτικὴ παροικία τῆς Βενετίας, πὺν τελοῦσε σὲ στενὴ ἐπικοινωνία καὶ ἐπαφὴ μὲ τὴ γενέτειρα καὶ τῆς ὁποίας ἡ ζωὴ φυσικὰ τὸν συγκινοῦσε.

Ἐπόμενο ἦταν κατὰ τὶς ἐπισκέψεις του αὐτὲς στὴ Γαληνότατη Πολιτεία, νὰ γνωριστῆκε ὁ Μελέτιος μὲ τοὺς πνευματικούς της κύκλους καὶ μάλιστα μὲ τὸ χαλκέντερο Κρητὰ Γεράσιμο Βλάχο (7), ἀρχιεπίσκοπο Φιλαδελφείας, τὶς προοδευτικὲς κοντὰ στ' ἄλλα γλωσσικὲς ἰδέες τοῦ ὁποίου βαθύτατα ἐνστερνίστηκε.

Θιασώτης θερμὸς ὁ Βλάχος τοῦ «εὐσημοῦ», κατὰ τὸ θεῖο ρῆμα τοῦ Ἀποστόλου τῶν Ἑθνῶν, λόγου, τῆς πλατειᾶς δηλ. χρήσης τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ στὴ συγγραφὴ καὶ τὸ κήρυγμα, ἐπηρέασε δημιουργικὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς μαθητὲς του μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνονταν πρῶτοι καὶ καλύτεροι οἱ Γιαννιώτες Σουγδουρῆς καὶ Μῆτρος ὁ Μελέτιός μας.

Μὲ τὸν Γερ. Βλάχο αὐτὸν σχετίζεται τὸ δεύτερο ἀπὸ τὰ δύο ἐρωτήματα πὺν παραπάνω ἐθέσαμε γιὰ τὸ πότε δηλ. καὶ πὺν ἱερώθηκε ὁ Μῆτρος. Καὶ ὁ μὲν Ἀωνύμος, καθὼς εἶδαμε, γράφει πὺν «χειροτονηθεὶς ἱερεὺς παρὰ τοῦ κυρίου Κλήμεντος τοῦ Ἰωαννίνων Μητροπολίτου ἀπῆλθεν εἰς Οὐνετίαις...». Κατὰ πὺν ὁμως ἐν ἀρχῇ ἤδη ἀνέφερα, ἔχει ἔρθει στὸ μεταξὺ σὲ φῶς νέο στοιχεῖο μὲ τὸ ὁποῖο μποροῦμε βάσιμα ν' ἀμφισβητήσουμε αὐτὴν τὴν εἶδηση. Ἡ δημοσιευθεῖσα στὴν Ἐπετηρίδα Βυζ. Σπουδῶν (ΙΔ' σελ. 167) ἀπὸ τὸν καθ. Διοβουνιώτη ἀνέκδοτη «Ὀμιλία περὶ ἱερωσύνης Μελετίου Μητροπολίτου Ἀθηνῶν» ἀχρονολόγητη δυστυχῶς, τὴν ὁποῖαν ὁ Μελέτιος ἐξεφώνησε «ἠνίκα παρὰ τοῦ πανιερωτάτου καὶ σοφωτάτου μητροπολίτου Φιλαδελφείας κυρίου Γερ. Βλάχου τοῦ Κρητὸς εἰς τὸν τῆς ἱερωσύνης βαθμὸν ἀνήχθη», αἶρει κατὰ τὸν πειστικώτερο, νομίζουμε, τρόπο τὴν κατὰ τὰ ἄλλα ἀόριστη σχετικὴ εἶδηση τοῦ Ἀωνύμου περὶ χειροτονίας δηλ. τοῦ Μελετίου εἰς Ἰωάννινα ἀπὸ τὸν Χίο Κλήμεντα. Ὁ Διοβουνιώτης προλογίζοντάς τὴν, ἀφοῦ ἐπαναλαμβάνει τὰ ὁσα σχετικὰ μὲ τὴν ἐν Βενετία διαμονὴ τοῦ Μελετίου ἀνακοίνωσε παλαιότερα ὁ Μέρτζιος (Ἠπειρ. Χρονικὰ ΙΑ', σελ. 72); ἀναφερόμενος στὸ πρόβλημα τῆς ἱερωσύνης τοῦ Μελετίου, ἐπιλέγει: «Ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι αἱ ἀνωτέρω εἰδήσεις περὶ τοῦ βίου τοῦ Μελετίου αἱ στηριζόμεναι ἐπὶ τῆς συντόμου βιογραφίας αὐτοῦ (ὄχι βέβαια ἐπὶ τῆς βιογραφίας αὐτοῦ μόνο, προσθέτουμε ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν νεωτέρων τῆς ἀνακοινώσεων τοῦ Μέρτζιου) εἶναι ἀκριβεῖς, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἤλθεν εἰς Βενετίαν χειροτονημένος ἱερεὺς ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων Κλήμεντος καὶ ἐπομένως δὲν χειροτονήθη ὑπὸ Γερασίμου τοῦ Βλάχου. Κατὰ ταῦτα ὁ λόγος οὗτος δὲν πρέπει νὰ ἐξεφωνήθη ὑπὸ τοῦ Μελετίου ἀλλ' ὑπὸ ἄλλου τινὸς (!) ἐκτὸς ἂν ὑποθέσουμε ὅτι ὁ Μιχαὴλ ἤλθεν εἰς Βενετίαν ὡς λαϊκὸς καὶ ἐχειροτονήθη ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ Βλάχου. Διὰ νὰ γίνονιν δεκταὶ αἱ ὑποθέσεις αὐταί, καταλήγει, πρέπει νὰ στηριχθῶμεν εἰς ἀρχαιοτέραν μαρτυρίαν, ἣν δὲν κατώρθωσα νὰ εὑρω».

Παραμερίζοντας τὶς πὺν πάνω ὑποθέσεις τοῦ κ. Καθηγητοῦ, πὺν ἀντὶ νὰ φωτίσουν κατὰ κάποιον τρόπο τὸ πρόβλημα τὸ συσκοτίζουν περισσότερο, ὑποστηρίζουμε ὅτι ὁ Μελέτιος χειροτονήθηκε ἱερεὺς στὴ Βενετία ἀπὸ τὸ Γεράσιμο Βλάχο. Στὴν ἀποψὴ μας αὐτὴ ὀδηγοῦμαστε καὶ ἀπὸ τὴ σαφέστατη εἶδηση, πὺν παρέχει ὁ τίτλος τῆς δημοσιευόμενης ὀμιλίας, ἐκφωνηθείσης παρ' αὐτοῦ (τοῦ Μελετίου) «ἠνίκα παρὰ τοῦ σοφωτάτου κ.λ.π. εἰς τὸν τῆς ἱερωσύνης, καθὼς λέγει, βαθμὸν ἀνήχθη», ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ἀνάλογο ἐκεῖνο καὶ σχεδὸν ταυτόχρονο προηγούμενο τοῦ Σ. Σουγδουρῆ, ὁ ὁποῖος μεταβὰς εἰς Βενετίαν ἱεροδιάκονος, χειροτονήθηκε στὸν ἐκεῖ περιφημο ναὸ τοῦ τροπαιοφόρου Γεωργίου ἱερέας ἀπὸ τὸν ἱ-

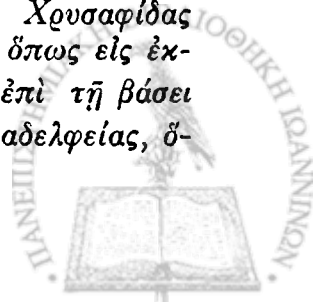
διο αὐτὸν ἀρχιεπίσκοπο Βλάχο στὶς 25)3)1681 (Δὲς σχετικὴ περὶ Γ. Σουγδουρῆ ἐργασία μου, σελ. 22).

Δὲν πρέπει ἀκόμα νὰ μᾶς διαφεύγει τὸ γεγονὸς πὼς κατ' ἀπαρέγκλιτα ἐπὶ πολλὰ χρόνια τηρούμενη συνήθεια τῆς ἐποχῆς οἱ ἀπερχόμενοι στὴν Ἑσπερία γιὰ σπουδὲς νέοι, χειροτονοῦνταν πρῶτα στὸν τόπο τοὺς ἱεροδιάκονοι, καὶ γιὰ νὰ μποροῦν νὰ ἀναπληρῶνουν τοὺς ἱερεῖς τῶν ὁμογενῶν παροικιῶν στὰ καθήκοντά τους ἀλλὰ καὶ ν' ἀποβαίνουν, σὰν κληρικοί, περισσότερο ἀπρόσβλητοι στὶς προσυλητιστικὲς προσπάθειες τῶν παπικῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐχθρῶν τῆς Ὁρθόδοξης πίστεως μὲ τοὺς ὁποίους ἔρχονταν σὲ στενωτάτη ἐπαφὴ (8). Ἡ χειροτονία δὲ τῶν δύο Γιαννιωτῶν λογίων Σουγδουρῆ καὶ Μήτρον ἀπὸ τὸν διαπρεπῆ ἀρχιερέα καὶ ἔξοχο πνευματικὸ ἄνθρωπο, ἀποτελοῦσε κατὰ κάποιον τρόπο δείγμα περὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀπεριόριστης ἐκτιμῆσεώς του, καθὼς καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐλπίδων ποὺ ἐστήριζε στὶς ἐξειδικασμένες τοὺς ἱκανότητες. Πότε ὅμως ἔλαβε χώραν τὸ μυστήριον, δὲν μπορούμε νὰ ἀποφινθοῦμε μὲ ἀκρίβεια. Ἀπάντηση βέβαια στὸ ἐρωτημᾶ μας θὰ ἔδινε ἡ ἡμερομηνία τῆς γνωστῆς ὁμιλίας, ποὺ καθὼς εἶπαμε δὲν σημειώνεται ἢ τὸ σχετικὸ πρακτικὸ τῆς χειροτονίας του, ποὺ κι αὐτὸ δὲν ἦρθε ἀκόμα σὲ φῶς. Ἔτσι γιὰ τὸ χρονικὸ ὑπολογισμὸ τοῦ γεγονότος θὰ καταφύγουμε κατ' ἀνάγκη πάλι σὲ εἰκασίες. Ἐὰν λοιπὸν ἀφήσουμε ἓνα ἱκανὸ χρονικὸ περιθώριον μετὰ τὴν πιθανολογούμενη ἀφίξη τοῦ Μελετίου στὴν Ἰταλία (1681 — 82) (9) γιὰ τὴν μὲ τὸ Βλάχο στενὴ γνωριμία καὶ τὶς ἀπαραίτητες προκαταρκτικὲς τοὺ σπουδῆς, κύριον σκοπὸ τῆς ἐκεῖ μετὰβάσεώς του, θὰ πρέπει νὰ τοποθετήσουμε τὸ γεγονὸς τῆς χειροτονίας του σὲ ἱερέα ἀρχομένου τὸ πολὺ τοῦ 1684. Ὁ χρόνος ἄλλωστε αὐτὸς καθίσταται ὄριον ἀνυπέρβλητον γιὰ πάρα πέρα εἰκασίες, ἐπειδὴ ἀπὸ τὸ Μάρτη του κιάλας σημαδεύει τὸ θάνατον τοῦ πολυμαθοῦς Κρητικοῦ.

Κατὰ τὶς παραπάνω λοιπὸν σκέψεις μας ὁ Μελέτιος εὐθὺς μετὰ τὴν ἀποφοίτησή του ἀπὸ τὸ Γκιουματικὸ Σχολεῖον, ποὺ συμπίπτει κατὰ κάθε πιθανότητα μὲ τὴν ὀριστικὴν ἀπ' αὐτὸ ἀποχώρησιν τοῦ Β. Μακρῆ, χειροτονεῖται ἀπὸ τὸν Κλήμεντα (10) ἱεροδιάκονος καὶ τὸν ἴδιον χρόνον (1681) περνάει στὴν Ἰταλία, ὅπου ἀργότερα στὴ Βενετία καὶ στὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Γραικῶν, «χερσὶν ἀναξίαις Γερ. τοῦ Βλάχου» προάγεται σὲ ἱερέα (11). Μόλις δὲ μετὰ μιὰ περίπου πενταετία ἀπὸ τὴν ἀφίξή του στὴ φιλόξενη χώρα (1686), τὴν ὅποια κατηνάλωσε, καθὼς πιστεύουμε, σπουδάζοντας στὸ Παταβιανὸ Πανεπιστήμιον, τὸν βρίσκουμε στὴν πόλιν τοῦ Εὐαγγελιστῆ, τῆ Βενετίας, ἐπιστατοῦντα σὲ ἐκδόσεις τοῦ οἴκου Γλυκῆ καὶ Δάσκαλον ἑλληνικὸν διορισμένον στὴν ὁμογενῆ παροικία τῆς ἴδιας πόλεως.

Καὶ σὰν ἐπιμελητῆς μὲν καὶ διορθωτῆς ἐμφανίζεται ὁ Μήτρος κατὰ τὸν ἴδιον αὐτὸν χρόνον σὲ ἐκδοσὴ τοῦ θείου καὶ ἱεροῦ Εὐαγγελίου ἀπὸ τοὺς Γλυκῆδες καθὼς καὶ τῆς Γραμματικῆς τοῦ δασκάλου του Μακρῆ μὲ προσθήκας σ' αὐτὴ τὴν τελευταία καὶ πρόλογον δικόν του (Δὲς Κ. Μέρτζιου Ἡπ. Χρον. Ι', σελ. 64]. Σὰ δάσκαλος δὲ στὸ Σχολεῖον τῆς ἐκεῖ Ἑλληνικῆς Κοινότητος, ποὺ συντηρῶνταν τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἀπὸ πόρους τοῦ Κληροδοτήματος Ἐπιφανίου Ἡγουμένου (12), διορίζεται ὁ Μήτρος στὶς 8)3)1686 μὲ βᾶσιν εἰδικόν, καθὼς συνηθίζονταν, πιστοποιητικὸν τοῦ τότε Μητροπολίτου Φιλαδελφείας Μελετίου (Ματθαίου Τυπάλδου), διαδόχου τοῦ Βλάχου, ὑπὸ χρονολογίαν 27)6)1677, μισθὸν ἐτήσιον 100 δουκάτων καὶ θητεία διετη. Τὸ πρακτικὸν τοῦ διορισμοῦ του ἔχει ὡς ἑξῆς:

«1686 Μαρτίου 8..... προτείνει ὁ ἐνδοξότατος Πέτρος Χρυσάφιδας μετὰ τοῦ λοιποῦ προεδρείου καὶ τῶν ἐλεγκτῶν ὡς ἐπιτρόπων ὅπως εἰς ἐκτέλεσιν τῆς διαθήκης τοῦ ποτε Ἐπιφανίου Ἡγουμένου καὶ ἐπὶ τῇ βᾶσει τοῦ πιστοποιητικοῦ τοῦ σεβασμιωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Φιλαδελφείας, ὁ-

στις παρουσιάζει τὴν ἐπάροκειαν καὶ τὴν ἀρετὴν τοῦ αἰδ. Δὸν Μιχ. Μήτρον ἐξ Ἰωαννίνων διορισθῆ ὁ ἴδιος ὡς διδ)λος ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων δι ἔτη δύο., καὶ ὀφείλομεν εἰς τὸν εἰρημένον δι ὅσον καιρὸν ὑπηρετήσῃ νὰ τῷ ἀνταποκρίνωμεν τὸ ἐτήσιον τὸ ὀρισθὲν παρὰ τῆς εἰρημένης διαθήκης, ἥτοι δουκάτα 100 κατ' ἔτος καὶ νὰ τῷ παραδίδονται ἀπὸ σήμερον ἀπὸ ἑξ εἰς ἑξ μῆνας καὶ μετὰ τὰ πιστοποιητικὰ τὰ δηλωθέντα ἐν τῇ εἰρημένῃ διαθήκῃ». (Ἡπ. Χρ. ΙΑ', σελ. 69—70).

Στὴ θέσῃ αὐτῇ ὁ Μήτρος παρέμεινε κατὰ τις σχετικὲς τοῦ Μέρτζιου μαρτυρημένες πληροφορίες μέχρι τῆς 28)6)1687 ἐνάμιση περίου χρόνου καὶ ἔλαβε ὄλο 150 δουκάτα ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ 50 ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Μεγάλου Ἐπιστάτη τῆς Κοινότητος Ἀρτινοῦ Ἀνδρέα Κοθώνη, μετὰ παρουσίαση βέβαια τῶν ἀπαραίτητων στὴν περίπτωσι δικαιολογητικῶν.

Εὐθὺς ἀμέσως ὁ Μήτρος ἐπιστρέφει στὰ Γιάννινα μετὰ μακρόχρονη στὴν Ἐσπερία ἀπουσία καὶ σκοπὸ ἀποκλειστικὸ τὴν ἀνάληψη τῆς Σχολαρχίας στὴν Ἐπιφανεῖο γιὰ τὴν ὁποία προορίζονταν τὸ ὁμώνυμο Κληροδοτήμα καὶ ἡ ὁποία τὴν ἐποχὴ αὐτῇ φαίνεται νὰ ἀργοῦσε ἀπὸ ἔλλειψη κατάλληλου Δασκάλου. Κατὰ τὴν ἐδῶ ἀφιξὴ του διορίζεται ἀμέσως μετὰ τὸν ἴδιο μισθὸ ἀπὸ τὸν μητροπολίτη Κλήμεντα καὶ προεστὸς τῆς πόλης Δάσκαλος τῆς Δευτέρας αὐτῆς Σχολῆς — τῆς πρώτης, τῆς Γκιουματικῆς, σχολαρχοῦσε ὁ Σουγδουρῆς—γιὰ νὰ συνεχίσει τὴ διακοπείσα λαμπρὴ παράδοσί της, πὺ ἐγκαινίασε παλαιότερα, δταν ἰδρύθηκε (1658), ὁ Σπ. Τριανταφύλλου. Τὸ διορισμὸ ἐπεκύρωσε παμψηφεί λίγο ἀργότερα ἢ εἰς Βενετιὰ συνέλευσι τῶν 40 καὶ προσθήκης λεγομένη μετὰ τὸ ἀκόλουθο πρακτικὸ της:

«1688 Μαρτίου 24. Ὁ Σύλλογος τῶν 40 καὶ προσθήκης ἐπικυρῶνει μετὰ 36 ψήφους ὑπὲρ καὶ οὐδεμίαν κατὰ τὸν διορισμὸν τοῦ αἰδ. Μιχ. Μήτρον ὡς διδ)λου ἐν τῇ Σχολῇ Ἐπιφανεῖου Ἡγουμένου ἐν Ἰωαννίνοις ἐκλεγέντος παρὰ τοῦ μητροπολίτου καὶ προυχόντων τῆς πόλεως ἐκείνης ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ σχετικοῦ πιστοποιητικοῦ τοῦ ἀποσταλέντος. Ἡ ἐπικύρωσις συμφώνως τῇ διαθήκῃ εἶναι διὰ τρία ἔτη». (Ἡπ. Χρ. δ.π., σελ. 72—73):

Εἰς τὸ libro governatore τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, γράφει ὁ Κ. Μέρτζιος (Ἡπ. Χρ. δ.π.) ἀναγινώσκομεν:

«Δουκάτα 200 μετρηθέντα εἰς τὸν κ. Στέφ. Τσιγαρᾶν ὡς πληρεξούτου ἐν Ἰωαννίνοις Δ)λου αἰδ. Μιχ. Μήτρον διὰ μισθοδοσίαν δύο ἐτῶν ἐκ τοῦ Κληροδοτήματος Ἐπιφανεῖου Ἡγουμένου».

Στὸ ἴδιο κατάστιχο καὶ ὑπὸ ἡμερομηνία 28)4)1691 ὑπάρχει αὐτῇ ἡ ἐγγραφή:

«Εἰς τὸν κ. Στέφ. Τσιγαρᾶν ὡς πληρεξούσιον ἐμετρήθησαν δουκάτα 200 ὡς μισθοδοσία τοῦ αἰδεσιμωτάτου Μιχ. Μήτρον δ)λου Ἐπιφ. Ἡγουμένου διὰ τὴν ὑπηρεσίαν του ἐπὶ ἓν ἔτος».

Μετὰ τὴν ἐκπνοὴ αὐτῆς τῆς τριετίας ἡ πρόσληψη τοῦ Μήτρον ὡς διδασκάλου τῆς Σχολῆς ἀνανεώθηκε γιὰ μιὰ ἀκόμη τριετία ἀπὸ τὴν ἴδια ἐπιτροπὴ καὶ τὴν πράξι της αὐτῇ ἐπεκύρωσε κατὰ τὸν ἰσχύοντα κανονισμὸ ἢ συνέλευσι τῶν 40 καὶ προσθήκης στὴ Βενετιὰ, ἀλλ' αὐτῇ τῇ φορᾷ ὁ Μήτρος ὑπηρετήσῃ κατὰ τὰ φαινόμενα μόνο ἓνα χρόνον, γιὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1692, κατὰ τὸ λέγει τοῦ Ἀωνύμου, πὺ δέχονται καὶ ὄλοι οἱ μετ' αὐτὸν (19), κατ' ἐπίμονο αἴτησι τῶν

Ἄρτινων χειροτονήθηκε μητροπολίτης Ἄρτας μὲ τὸ ὄνομα Μελέτιος τῆ δὲ θέση του στὴ Σχολῇ κατέλαβε ὁ Παρθένιος Γκατζιούλης μαθητὴς τοῦ Σουγδουρῆ. Τὴν ἀμοιβή του γιὰ τὸ τελευταῖο αὐτὸ χρονικὸ διάστημα τῆς ὑπηρεσίας του στὴ Σχολῇ, τὴν εἰσέπραξε ἀργότερα ἀπὸ τὸ Ταμεῖο τῆς Ἑλλ. Κοινότητος Βενετίας γιὰ λογαριασμό του, ὁ Μιχ. Γλυκῆς, καθὼς φανερῶναι ἡ πρὸ κάτω καταχωρημένη στὸ ἴδιο ἐκεῖνο «libro» καὶ στὴ σελίδα 207 ἐγγραφή:

«1694 Ἀγούστου 31 εἰς τὸν Μιχ. Γλυκῆν ἀπὸ τὴν ἐπιτροπείαν Ἐπιφανείου Ἡγουμένου καὶ διὰ λογαριασμόν τοῦ Διδ)λου Μελετίου Μήτρου Ἀρχιεπισκόπου Ἄρτης διὰ τὸν καιρὸν ποὺ ὑπηρέτησεν ἐν Ἰωαννίνοις ὡς διδ)λος ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ πιστοποιητικοῦ καὶ πληρεξουσίου ἐμετρήθησαν δουκάτα 120». (Ἡπ. Χρ. ὁ. π., σελ. 74).

Γιὰ τὴ δράση γενικὰ τοῦ Μιχ. Μήτρου σὰν Διδασκάλου τῆς Ἐπιφανείου Σχολῆς δὲν ἔχουμε βέβαια ἐπαρκεῖς καὶ συγκεκριμένες εἰδήσεις. Εἰκάζουμε ὁμῶς βασιζόμενοι στὴ σπάνια εὐρυμάθεια καὶ τὴν ὁμολογουμένη ἐξαιρετικὴ διδακτικὴ του δεινότητα—«ἦν γὰρ ἀξιότατος εἰς τὸ διδάσκειν ὡς οὐδεὶς ἄλλος»—ὅτι στάθηκε γονιμώτατη. Ὁ περιορισμένος ἄλλωστε χρόνος ἄσκησης τῆς Σχολαρχίας ἀπὸ μέρους του, ἐμπόδιο σοβαρὸ στὴν ἀπόχτησιν καὶ κατάρτισιν μαθητῶν ἀποκλειστικὰ δικῶν του—δὲν μᾶς παραδόθηκε τὸ ὄνομα κανενὸς ἀπ' αὐτοῦς—δὲν εὐνόησε αὐτὴν τὴν ὑστεροφημία του.

Δὲν ἦταν βέβαια ὁ Μῆτρος τοῦ τύπου τοῦ Σουγδουρῆ, τοῦ ἀληθινοῦ ἐκεῖνου Δασκάλου μὲ τὴν ἐνεργητικὴ καὶ δραστήρια στάση μπροστὰ σ' ὅλα τὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς του καὶ τοῦ τόπου του ἀλλὰ τοῦ κλειστοῦ, τοῦ ἀφοσιωμένου στὴν μελέτη καὶ τὴν ἐπιστήμη πάνω ἀπ' ὅλα ἀνθρώπου, ἀσθενικοῦ στὸ σῶμα καὶ ἀγαθοῦ καὶ πράου στὴν ψυχῇ, ποὺ μόνον συμπάθεια καὶ θαυμασμὸ γιὰ τὴ μόρφωσή του συναντοῦσε. Καὶ ἡ ἔμφυτη κοντὰ σ' αὐτὴ ἀλέγθειά του στοὺς θορύβους καὶ τὶς συγκρούσεις τὶς προσωπικὰς στάθηκαν βασικά, νομίζουμε, κίνητρα προώθησής του στοὺς ἀνώτερους ἱερατικοὺς κύκλους. Στὴ διάρκεια τῆς ὀλιγόχρονης παραμονῆς του στὰ Γιάννινα ὁ Μῆτρος, παράλληλα πρὸς τὸ καθαρὰ διδακτικὸ του ἔργο, ἀσχολοῦνταν καὶ μὲ τὶς προσφιλεῖς του ἐπιστημονικὰς μελέτες συνέγραψε δὲ τὴν περὶ Ἀστρονομίας ὀγκώδη πραγματεία του, τρανὸ δείγμα τῆς ὑψηλῆς μαθηματικῆς του καλλιέργειας, καθὼς καὶ τὴν ἐπιγραφόμενὴ «Ἐρμηνεία σύντομη περὶ τῆς πανώλιδος ἢ πανούκλας», ποὺ ἔμειναν κι οἱ δύο δυστυχῶς ἀνέκδοτες.

3.—Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης

Στὴν Ἐπιφάνειο ὁ Μῆτρος ἐδίδαξε, καθὼς εἶδαμε, κάτι περισσότερο ἀπὸ τρία χρόνια, ἐποχὴ ποὺ οἱ Ἄρτινοι στερούμενοι δεσπότη—ὁ προκατόχος του Βαρθολομαῖος μαθητὴς κι αὐτὸς παληὸς τῆς ἴδιας Σχολῆς εἶχε πεθάνει ἀπὸ τοῦ 1687—ἔστρεψαν τὴν προσοχή τους πρὸς τὸ σοφὸ ἀρχιδιδάσκαλο τῶν Ἰωαννίνων, κατὰ σύστασιν ἴσως θερμῇ τῶν συμπατριωτῶν τους τῆς Βενετίας, ποὺ καλὰ τὸν ἤξεραν καὶ ζητήσαντες αὐτὸν ἐπίμονα γιὰ ἀρχιερέα τους, ἐδέχθηκε νὰ μεταβῇ στὴν Ἀδριανούπολη, ὅπου χειροτονήθηκε ἀπὸ τὸν ἐκεῖ ἐκδημοῦντα μὲ τὴν ἱερά του σύνοδο παιριάρχη Καλλίνικο τὸν Β', μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης λαβὼν τὸ χαρακτηριστικὸ ὄνομα Μελέτιος. Ἄς σημειωθῇ πῶς ἡ Ἄρτα ἔδρα τοῦ μητροπολίτη Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ἴδρουσης τοῦ Δεσποτάτου ἀκόμα μὲ πρῶτο Μητροπολίτη τὸν πολὺν ἐκεῖνο Ἰωάν. Ἀπόκαυκο, ὑπῆρξε τὴν ἐποχὴ αὐτὴ μεγάλη καὶ ἀνθούσα οἰκονομικὰ πολιτεία, διαθέτουσα καὶ Σχολὴν

άνώτερη ἐφάμιλλη μὲ τὶς συγκαιρινές τῆς τῶν Γιαννίνων, πὺ ἴδρυνσε αὐτὸς ὁ Βαρθολομαῖος ἐδίδαξε δὲ πρῶτος ἐκεῖ ὁ γνωστὸς διδάσκαλος τοῦ Γένους Εὐγένιος Γιαννούλης ὁ Αἰτωλὸς (14).

Τὸ λαὸ τῆς Μητρόπολῆς τοῦ ὁ Μελέτιος ἐποίμανε ἐν εἰρήνῃ ἐπὶ τέσσερα συναπτά ἔτη περίοδο γιὰ τὴν ὁποία δὲν ἔχουμε ἀναφορικὰ πρὸς τὴν ἐκεῖ δράση καὶ πολιτεία τοῦ ἐν γένει περισσότερα στοιχεῖα.

Ἀπὸ ἐπιστολῆ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Διδύλου Ἀναστ. Παπαβλαλοπούλου ἀπευθυνόμενῃ πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει εὐρισκόμενον μητροπολίτη Ἄρτης Νεόφυτο Α΄ τὸν ἐπιλεγόμενον Μαυρομάτη μὲ ἡμερομηνία 25)8)1722 (τὴ δημοσίευσεν τελευταία ὁ Εὐλ. Κουρίλας ὁ.π. σελ. 31) ἀναφερόμενῃ δὲ σὲ ἐνέργεια τοῦ πρώτου γιὰ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ Γεωγραφικοῦ, μαθαίνουμε πὺς ὁ Μελέτιος « Ἄρτης ὢν ἐσύνθεσε τὸ Γεωγραφικὸν καὶ οὕτως ἔχει ἡ ἀλήθεια » γνώμη αὐτῆ, καθὼς φαίνεται, τοῦ ἀποδέχτη τῆς ἐπιστολῆς, πὺ προσυπογράφει καὶ ὁ ἐπιστολογράφος. Μαθαίνουμε δηλ. πὺς ὁ Μελέτιος ἀμέσως μετὰ τὴν ἐγκατάστασὴ του στὴν Ἄρτα ἐπιδόθηκε στὴ συγγραφὴ τῆς ὀγκώδους Γεωγραφίας του, ἔργο στὸ ὁποῖο ἀφιέρωσε ὁλες τὶς πέρα ἀπὸ τὰ ποιμαντορικὰ του καθήκοντα ὥρες. Πάνω ὁμως στὰ τέσσερα χρόνια τῆς ἀρχιερατείας του (1696) ἓνα σοβαρὸ γεγονὸς ἔρχεται νὰ ταράξει τὴν ψυχικὴ γαλήνη τοῦ Μελετίου, νὰ γίνῃ ἀφορμὴ ἐπικίνδυνων γι αὐτὸν περιπετειῶν καὶ αἰτία ὀριστικῆς ἀπομάκρυνσῆς του ἀπὸ τὴ Μητρόπολη Ἄρτας. Πρόκειται γιὰ τὴν ἐπιδρομὴ καὶ λεηλασίαν αὐτῆς τῆς πόλης—ἐπεισόδιον τοῦ συνεχιζόμενου τότες μακροχρόνιου μεταξὺ Ἑνετῶν καὶ Τούρκων πολέμου— ἀπὸ τὸν μπῆ τῆς Μάνης Λιμπέρτιο Γερακάρη τὸν ἐπιλεγόμενον Γκισούρμπεη, ὁ ὁποῖος μεταπηδήσας ἀπὸ τοὺς Τούρκους στὴν ὑπηρεσίαν τῶν Ἑνετῶν καὶ ὀδηγῶν Στερεολλαδίτες ἀρματωλοὺς εἰσέβαλε στὴν Ἠπειρὸν καὶ ὡς φθοροποιὸς ἀστραπῆ ἐφθείρεν καὶ ἠφάνισεν ἄρδην τὴν Ἄρταν καὶ τὰ χωρῖα αὐτῆς καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ κατοικοῦντας χριστιανούς, ἄρπαξε τὰ ὑπάρχοντα, ἔκαυσε τὰ ὀσπίτια, ἐδήμευσεν τὰ ἱερὰ σκευῆ τῶν ἐκκλησιῶν, ἔρριψεν κατὰ γῆς τὰ ἅγια ἀρτοφόρια μετὰ τοῦ ζωηφόρου ἄρτου, ἔσυρῃν γυναῖκας μετὰ τῶν παιδίων αὐτῶν, ἐτράβησαν καὶ ἐφθείραν παρθένους καὶ ἄλλα μύρια κακὰ ἐποίησαν οἱ ἄνθρωποι τοῦ χριστιανοῦ λεγόμενοι χριστιανούς ἡμᾶς ἐκακοποίησαν καὶ ἐλεηλάτησαν λεηλασίαν ἐσχάτην τῇ εἰκοστῇ ἐβδόμῃ τοῦ Αὐγούστου μηνὸς » καθὼς σὲ ἱκετήρια ἀναφορὰ τοὺς πρὸς τὴν Ἑνετικὴ Ἀριστοκρατία γράφουν δυὸ μῆνες ἀργότερα οἱ δυστυχισμένοι Ἀρτινοὶ κάτοικοι (Δὲς Σάθα: Τουρκοκρ. Ἑλλάς, σελ. 422). Καθ' ὃν χρόνον ἐγίνονταν ἡ φοβερὴ καὶ κάπως ἀνεξήγητη αὐτῆ ἐπιδρομῆ, ὁ Μελέτιος ἀπουσίαζε στὰ Γιάννινα γιὰ ζητήματά του του βέβαια, πιθανώτατα δὲ γιὰ ἀναδιφήσεις στὶς πλουσιώτατες βιβλιοθηκῆς τῆς πόλης σχετιζόμενες μὲ τὸ ὑφαινόμενον Γεωγραφικὸ του, ἐπίτροπο στὴ μητρόπολὴ του ἔχοντας κάποιον Γρηγόριον ἱερομόναχον καὶ διδάσκαλον, ὁ ὁποῖος ὑπόγραψε πρῶτος τὴν πῖδ πάνω πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς ἐπιστολῆ.

Ἡ σύγκαιρη μὲ τὸ γεγονὸς ἀπουσία ἀπὸ τὴν ἔδραν του θεωρήθηκε προμελετημένη καὶ κατηγορήθηκε ὁ Μελέτιος στὶς Τουρκικὰς Ἀρχὰς « ὡς τάχα εἶδῃσιν ἔχων περὶ τῆς λεηλασίας » πρᾶγμα πὺ τὸν ἔφερε σὲ πολὺ δύσκολη θέση. Ἐσπευσε λοιπὸν νὰ συμβουλευθῇ τοὺς γνωστούς του κύκλους τῶν ἰσχυρῶν τῆς Ἠπειρωτικῆς πρωτεύουσας, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ἀναμφισβήτητα πολὺ ἐκτιμῶνταν καὶ οἱ ὁποῖοι γνωστές τῶν πραγμάτων, τὸν ἐσυμβούλεψαν νὰ μὴ μεταβῇ στὴν Ἄρτα ἀλλὰ ν' ἀναμερισεῖ λίγον καιρὸ ὥσπου νὰ ἴδουν τί θ' ἀπογένη. Φρονίμως λοιπὸν ποιῶν ἄκουσε τὴ σύστασὴν τοὺς ὁ Μελέτιος καὶ παρέμεινε κρυμμένος κοντὰ τοὺς πλέον, καθὼς πιστεύω, τῶν δύο μηνῶν—ὁ Σερ. Βυζάντιος λέγει « διέτριβε κεκρυμμένος εἰς ἀγνώστους τόπους ἐν ἔτος σχεδόν ».—Καὶ παρὰ τὶς ἀγωνίες καὶ τοὺς φόβους γιὰ τὴν τύχην του τῶν ἡμερῶν ἐκείνων « τὸ περὶ διαφόρων ἀκουσμάτων, καθὼς γράφει ὁ Ἀνώνυμος, βιβλίον συνεγράψατο ». Γιὰ τὴν λιποταξίαν του βέβαια

αὐτὴ ὁ Μελέτιος τιμωρήθηκε ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο μὲ καθαίρεση (15), «ὡς μὴ χορηγήσας κατὰ τὸ Γεδεῶν (Μνημεῖα Ἱστορίας Ἀθηναίων Β', σελ. 257) τὴν νενομισμένην Πατριαρχικὴν ζητείαν» καὶ «διὰ τὸ καταλιπεῖν τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ καὶ τὸ ποιμνιον καὶ ἐν ἀδήλοις τόποις ἐφ' ἱκανὸν χρόνον διατρίβειν χωρὶς τοῦ ἀναγεῖλαι καὶ δοῦναι ἡμῖν εἶδησιν», καθὼς ἀναφέρει τὸ πατριαρχικὸ ἔγγραφο τῆς μετὰ τετραετίαν ὄλην περίπου λαβούσης χώραν ἀθώωσής του. Ἡ καθαίρεση ἐγένετο τὴν 18 ἢ 19)2)1697 ἕξι δηλ. μῆνες μετὰ τὴ φυλὴ του ἀπὸ τὴν Ἄρτα, στὸ διάστημα δὲ αὐτὸ παραμένων ὁ Μελέτιος κρυμμένος, καθὼς εἶδαμε, στὰ Γιάννινα, οὐδεμίαν περὶ τοῦ τόπου τῆς διαμονῆς του καὶ τῶν λόγων τῆς λιποταξίας ἔδωσε στοὺς ἀνωτέρους του εἶδηση. Σχετικὰ ὁ Γεδεῶν (δ.π.) γράφει: «*Εἰς τὴν γνωστὴν αὐτοῦ (τοῦ Μελετίου) βιογραφίαν ταῦτα προστίθημι: Ἐπειδὴ κατὰ τὸν ὑπ' ἀριθ. 2 κώδικα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τῆ 19)2)1697 φαίνεται ἐκλεγόμενος μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης ὁ ἐπίσκοπος Μετρῶν Μακάριος, συμπεραίνω ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἢ κατὰ τὴν προτεραίαν καθηρέθη ὁ Μελέτιος*». (Μ. Γεδεῶν δ.π. σελ. 267). Πόσο χρόνο παρέμεινε ὁ Μελέτιος εἰς Ἰωάννινα καὶ ὑπὸ ποιὲς συνθήκας κατώρθωσε νὰ διαφύγει στὴν Ἐνετοκρατούμενη Ναύπακτο καὶ τὴν περιοχὴ τῆς, διαρκούντος βέβαια τοῦ ἐνετοτουρκικοῦ πολέμου, δὲν δυνήθηκα νὰ ἐξακριβώσω. Οἱ ἐπ' αὐτοῦ σχετικὲς τοῦ Ἄνωνύμου πληροφορίες εἶναι μᾶλλον ἀσαφεῖς καὶ συγκεχυμένες. Εἰκάζουμε ὅτι στὰ Γιάννινα παρέμεινε ὑπὸ τὴν προστασίαν ἰσχυρόνων φίλων του πέραν τοῦ ἔτους (1696—97) ἀσχολούμενος στὸ ἄσυλό του μὲ μελέτη καὶ συγγραφὴ, ὅταν δὲ ἐξεθύμανε κάπως τὸ πρᾶγμα καὶ ἠ ἐναντίον του κατηγορία ἀμβλύνηθη, πάλι μὲ τὴ βοήθεια καὶ συμπαράστασιν τῶν ἰδίων κύκλων ἐγκατέλειπε τὴν πόλιν καὶ ἐπέρασε στὴ Βενετικὴ Ἐπικράτεια, τὸ κατεχόμενον δηλ. ἀπὸ τοὺς Ἐνετοὺς τμῆμα τῆς Δ. Ἑλλάδας. Ἐκεῖνο βέβαια τὸ «ἐπορεύθη» τοῦ Ἄνωνύμου δὲν ἰνταποκρίνεται, νομίζουμε, στὰ πράγματα. Δὲν μπορεῖ νὰναὶ κατανοητὸ καὶ στὸν κοινὸ ἀκόμα νοῦ, πῶς σημαίων, καθὼς ὁ Μελέτιος, ἄνθρωπος μὲ μιὰ τόσο βαρεῖα κατηγορία στὴν πλάτη θὰ «ἐπορεύετο» κατὰ τὴ συνήθειαν τῶν δεσποτάδων ἀπὸ Ἰωάννινα εἰς Ναύπακτον καὶ μάλιστα σὲ περίοδο πολεμικὴ χωρὶς τις ἀναγκαῖες προφυλάξεις καὶ τὴ συνδρομὴ ἰσχυρῶν προσώπων. Φθάνοντας στὴ Ναύπακτο ὁ Μελέτιος, ὅπου διέτριψε πέρα ἀπὸ τρία χρόνια (1697—1701), βρῆκε μαζὶ μὲ τὴν ψυχικὴν του γαλήνην καὶ κάποια οἰκονομικὴ ἄνεση ἀπὸ τὴν εἰσπραξὴ τῶν εἰσοδημάτων τῆς ἐπαρχίας του, κατεχόμενης στὸ μεγαλύτερό της μέρος ἀπὸ τοὺς Ἐνετοὺς καὶ μὲ τὴ βοήθειάν τους βέβαια, ἀποθησαυρίζοντας μαζὶ κατὰ τις σ' αὐτὴ συχνὲς περιουδεῖες του παντοῖο ὑλικὸ γιὰ τὸ Γεωγραφικὸ του, ποὺ ἀπὸ τὴν Ἄρτα ἀκόμα, καθὼς ἤδη ἀναφέραμε, εἶχε καταστρώσει καὶ στὴν περίοδο αὐτὴ μὲ συστηματικὰ ἐδούλεψε. Ἀπὸ τις ἐνέργειες αὐτῆς τοῦ Μελετίου, νὰ ἐπιστρέψει δηλ. στὴν ἔστω καὶ ὑπὸ ἄλλη κατοχὴ ἐπαρχία του καὶ νὰ ἐκτελεῖ τὰ καθήκοντά του ἀνεμπόδιστα καθηρημένος ὢν, βγαίνει πῶς αὐτὸς οὔτε κἂν ἔλαβε ὑπ' ὄψει τὴν καταδικαστικὴν ἐναντίον του ἀκόφασιν τοῦ Πατριαρχείου. Ἀπὸ δῶ δὲ καὶ οἱ κατ' αὐτοῦ εἰς τὸ πατριαρχικὸ ἔγγραφο τῆς ἀθώωσης διατυπούμενες αἰτιάσεις κατὰ τις ὁποῖες «*αὐτὸς ὁ (ὁ Μελέτιος) ἄτε τῆς εὐθείας ὁδοῦ ἅπαξ παρατραπεῖς εἰς ἀνωδίας καθέξεις ἐξώκειλεν.....καὶ εἰς ἀνταρσίαν κατὰ τῆς ἐκκλησίας προυχώρησεν.....καὶ αὐτοκέφαλος ἐδοξάσθη τῆς ἐπαρχίας ἀντιποιεῖσθαι ἧς ἀπεβλήθη καὶ ταῦτα μετὰ καθαίρε- ἐν ἑτεροδόξων κριτηρίοις ἀντιποιεῖσθαι αὐτῆς παρὰ τὸ εἶκος ἠγωνίζετο...*».

Περὶ τὸ 1701 καὶ ἀφοῦ εἶχε λήξει διὰ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης τοῦ Κάρλοβιτς (1699) ὁ μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἐνετῶν μακροχρόνιος πόλεμος ἀπὸ τὸν ὁποῖον τόσο δοκιμάσθηκε ἡ Ν. Δυτικὴ καὶ νησιωτικὴ ἰδιαίτερα Ἑλλάδα μὴδὲ καὶ τῆς Ἠπείρου ἐξαιρουμένης, ὁ Μελέτιος ἔφθασε στὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου μὲ τις μεσιτεῖες καὶ τὴ μεσολάβησιν πάλι ἰσχυρῶν ἰερωμένων φίλων καὶ θαν-

μαστών του—κι είχε καθὼς θὰ ἰδοῦμε ἀρκετούς, προέχουσα θέση μεταξὺ τῶν ὀποίων κατεῖχε ὁ λόγιος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσίθεος Νοταρὰς καὶ ὁ ἄξιος ἀνεψιὸς του Χρῦσανθος—κατώρθωσε νὰ τύχη ἀφέσεως ἀπὸ τῆ Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, τετὸς στὴ διάθεση τοῦ Πατριαρχείου Τὸ ἔγγραφο τῆς ἀθώωσης του γενόμενης τὸν ἴδιον αὐτὸν χρόνον 1701, ὑπογράφεται ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Καλλίνικο τὸν Β΄ τὸν ἐπιλεγόμενον Ἀκαρνᾶνα, πατριαρχεύοντα γιὰ τρίτη φορὰ, ἔχει δὲ ὡς ἐξῆς κατὰ πιστὴ ἀπὸ τὸ «Δοκίμιον περὶ Ἄρτης» τοῦ Σερραφείμ Ξενοπούλου (σελ. 351), ὅπου παλαιότερα δημοσιεύθηκε, ἀντιγραφῆ. «Τὸ εὐσυμπαθὲς τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας δικαιοτήριον πρὸς πάντας μὲν τοὺς προσπίπτοντας καὶ μετανοοῦντας ἐφ' οἷς ἔπταισαν ἰλαρῶς ἐπινεύειν καὶ ἐν ἐλέῳ φιλανθρωπεύεσθαι πάντως βούλεται τοὺς προῖσταμένους αὐτῆς «ἄφετε γὰρ καὶ ἀφεθήσεται» τῆς θείας φωνῆς τοῦ Σωτῆρος εὐαγγελικῶς διδασκούσης ἀνάγκη πᾶσα τοὺς εὐαγγελικοὺς διεξάγειν τὸν τοῦ Κυρίου λαὸν ἐπιτηδεύοντας μετ' ἀνεξικακίας ἀπάσης καὶ μακροθυμίας ἀλλήλοις ἀφιέναι τὰ παραπτώματα εὐσπλαχιζομένους ὡς ἐφικτὸν ἵνα καὶ αὐτοὶ τῆς ἀφέσεως τύχωσιν. Ἐνθεν τοι καὶ τοὺς ὀπωσδήπως προσκόψαντας καὶ ἄλλως ἢ ὡς ἐχρῶν ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν ἐμπαροινήσαντας πλημμελῶς εἰτα πληγῆ τοῦ σφῶν συνειδότος ἀνακύψαντας καὶ τὸ πλημμέλημα ἑαυτῶν ἐγνωκότας καὶ μεταμεληθέντας ἐφ' οἷ προσέκοψαν καὶ τῷ ἱερῷ ταύτης ἐδάφει προσπεσόντας καὶ δεηθέντας τυχεῖν ἀφέσεως προσυνώως ἀποδέχεσθαι δέον καὶ θεραπείας τῆς προσηκούσης αὐτοὺς ἀξιῶν πληροῦντας ἐντολὴν τοῦ φύσει ἐλεήμονος Θεοῦ τοῦ ἐντειλαμένου ἡμῖν ἐλεεῖν τοῦ πατάξαντος καὶ πάλιν ἰωμένου οὔτινος «τὸν ἐρχόμενον πρὸς με οὐ μὴ ἐκβάλω ἔξω» τυγχάνει διάταγμα. Ἐπειδὴ τοιγαροῦν καὶ προλαβόντως μὲν καθαιρέσει καθυπεβλήθη συνοδικῶς ὁ πρὶν χρηματίσας μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης κτθρ Μελέτιος διὰ τὸ καταλιπεῖν τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ καὶ τὸ ποίμνιον καὶ ἀναχωρῆσαι ἐκεῖθεν καὶ ἐν ἀδήλοις διατρίβειν τόποις ἐφ' ἱκανὸν χρόνον χωρὶς τοῦ ἀναγγεῖλαι καὶ δοῦναι ἡμῖν εἶδησιν τοῦ ποτὲ ἄρα γε παρεγένετο διέτριβεν δὲ ἐν ἀδήλοις τόποις κατὰ τὴν ἐλθοῦσαν ἡμῖν κοινήν ἀναφορὰν τῶν τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας χριστιανῶν ἱερωμένων προσκλαιομένων στέρησιν πνευματικοῦ ποιμένος καὶ προστάτου καὶ ἐκλιπαρούντων δοθῆναι αὐτοῖς ἀρχιερεῶ οὐ ἔνεκα τῆ τῶν ἱερῶν κανόνων ἀποφάσει καθαιρέσει καθυποβάλομεν αὐτὸν τῆς ἀρχιερωσύνης ἀποστερήσαντες καὶ ἄδειαν δεδώκαμεν ἄλλου ἀντ' αὐτοῦ Μητροπολίτην ἐν τῇ Μητροπόλει ἐκείνῃ εἰς ἀρχιερατικὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ἐν αὐτῇ Ὀρθόδοξου πληρώματος καὶ τούτου γεγονότος αὐτὸς ἅτε τῆς εὐθείας ὁδοῦ ἅπαξ παρατραιπὲς εἰς ἀνωδίας καθέξεις ἐξώκειλεν εἴτε ἐκ μικροψυχίας αὐτοῦ καὶ σφαλερῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν εἴτε ἐξ ἐπιρείας τοῦ δυσμενοῦς τοῦ τῶν πολυποικίλων σκανδάλων ἐφευρετοῦ καὶ εἰς ἀνταρσίαν κατὰ τῆς ἐκκλησίας προουχώρησεν καὶ οἷα δὴ τις αὐθέκαστος καὶ αὐτοκέφαλος ἐδοξάσθη τῆς ἐπαρχίας ἀντιποιεῖσθαι ἧς ἀπεβλήθη καὶ ταῦτα μετὰ καθαίρεσιν ἐν ἑτεροδόξων κριτηρίοις ἀντιποιεῖσθαι αὐτῆς παρὰ τὸ εἰκὸς ἠγωνίζετο· ἀλλ' οὐδὲν ἤττον καθ' ἑαυτοῦ ἔσπευσε καὶ εἰς κέντρα λακτίζειν, κατὰ τὸ λεγόμενον ὃ πᾶς ἀγὼν αὐτῷ προῖστατο. Τέλος δὲ ἀπειρηκῶς τοῖς παραλόγοις αὐτοῦ ὀρμήμασι καὶ τοῖς ἄλλοις ἀμηχανήσας μετὰ τὴν πείραν ἤδη τῶν ἀτοπημάτων αὐτοῦ καὶ μετὰ τὸ παιδευθῆναι καὶ ταπεινωθῆναι ἀναλαβὼν ἑαυτὸν καὶ καταγνοὺς τὰ κακῶς παρ' αὐτοῦ μελετώμενα καὶ πραττόμενα εὐδιακρίτῳ λογισμῷ καὶ εὐαισθήτῳ συνειδότι εἰς μετάνοιαν ἤχθη καὶ μεταμέλειαν καὶ προσδραμῶν τῷ ἐλέει τῆς Ἐκκλησίας προσέπεσεν ἡμῖν καὶ τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ καὶ ἐδεήθη θερμῶς τυχεῖν τῆς ἀφέσεως ἧς καὶ ἠξίωται τῷ θεαρέστῳ ἔθει τῆς Ἐκκλησίας παιδευούσης μὲν κατὰ καιρὸν τοὺς πταίοντας ἀποδεχομένης δ' αὐθις φιλανθρωπῶς προσπίπτοντας καὶ μεταμελουμένους· τούτου χάριν ἢ μετριότης ἡμῶν γράφουσα διὰ τοῦ παρόντος συνοδικῶς ἐν ἀγίῳ ἀποφαίνεται Πνεύματι μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων Ἀρχιερέων ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἀδελφῶν καὶ

συλλειτουργῶν ἵνα ὁ διαληφθεὶς αὐτὸς κτῆρ Μελέτιος πρῶην Μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης ὡς γνησίως μετανοήσας ἐφ' οἷς πέπραχεν ἀτοπήμασι καὶ αἰς ἔδειξεν ἀπειθείας καὶ θερμῶς ἐπιστραφεὶς καὶ τὴν συγχώρησιν ἐξαιτήσας εἴη συγκεχωρημένος καὶ λελυμένος τῆς καταγραφείσης αὐτοῦ καὶ ἐκφωνηθείσης καθαιρέσεως καὶ τῶν λοιπῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτιμίων τε καὶ ἄρῶν καὶ ἀπηλλαγμένος τῆς τούτου ἐνοχῆς ἀθῶος τε τοῦ λοιποῦ καὶ ἀνέγκλητος καὶ ἔχει τὸ ἐνεργοῦν τῆς ἀρχιερωσύνης αὐτοῦ ἀκωλύτως καὶ ἀνεμποδίστως ἐκτὸς τῆς ἐπαρχίας Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης εὐλογῶν καὶ ἀγιάζων τοὺς προσερχομένους αὐτῷ Χριστιανοὺς καὶ πάντα τὰ ἀρχιερατικὰ ἐκτελῶν ὅπου ἂν προσκληθεὶς εἰδήσει τῶν κατὰ τόπον προϋσταμένων εὐλαβούμενός τε καὶ δεξιούμενος παρὰ πάντων ἀρχιερατικῶς καὶ τῷ θεοτιμῆτῳ χορῶ τῶν Ἀρχιερέων συγκαταλεγόμενος παρ' οὐδενός τε ἐναντιούμενος, ἱερωμένου ἢ λαϊκοῦ. Ὅθεν εἰς ἐνδειξιν καὶ δήλωσιν ἐπεδόθη αὐτῷ καὶ ἡ παροῦσα συνοδικὴ ἀπόφασις. Ἐν ἔτει 1701 Ἰνδικτιῶνος Θ'.

† Ὁ Πατριάρχης Καλλίνικος Β' τὸ γ'».

Εὐθὺς μετὰ τὴν ἀποκατάστασίν του ὁ Μελέτιος ἔλαβε ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο τὴν ἐντολὴν νὰ κατεβῆ στὸν Ἐνετοκρατούμενο Μωριά, περιβλημένος ἐξουσίαν ἐπιτρόπου καὶ ἐξάρχου πατριαρχικοῦ, μὲ σκοπὸ τὴν εἴσπραξιν ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ ἀρχιερεῖς δικαιομάτων τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Περιοδεύοντας ἀνὰ τὴ χώρα αὐτὴ ὁ Μελέτιος δὲν ἔπαυε πλάϊ στὴν καθ' αὐτὸ ἀποστολή του, τὴν ὁποία μὲ ὁμολογούμενη ἄκρα εὐσυνειδησία καὶ ἐπιμέλεια ἐπετέλεσε, νὰ συλλέγει λογῆς στοιχεῖα γιὰ τὸ ὑφαινόμενο τότες Γεωγραφικὸ του, νὰ νουθετεῖ, συζητεῖ καὶ ἐπ' ἐκκλησιαστικῶν διδάσκει καταπλήσσοντας Ἐνετοὺς κατηχητὲς καὶ ντόπιους χριστιανοὺς μὲ τὸ ἀνώτερο ἦθος, τὴν ἀπέραντη σοφία καὶ τὴν διδακτικὴν του δεινότητα, «ἦν γὰρ ἀξιώτατος εἰς τὸ διδάσκειν, καθὼς βεβαιῶναι καὶ ὁ Ἀνώνυμος, ὡς οὐδεὶς ἄλλος» (16). Μετὰ τὸ πέρας τῆς στὴν Πελοπόννησο ἐντεταλμένης αὐτῆς περιοδείας του καὶ ἀφοῦ μὲ τὴν συνδρομὴν τοῦ λαοῦ καὶ τῶν Ἐνετῶν κυρίως καὶ παρὰ τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἐκεῖ ἀρχιερέων συγκέντρωσε ἀρκετὰ χρήματα, ἐπανῆλθε στὴ Βασιλεύουσα, ὅπου καὶ παρέδωσε δλόκληρο τὸ προῖδν τῆς ζητείας του.

Δὲν γνωρίζουμε ἂν καὶ ἄλλη παρεμφερὴς μὲ τὴν προηγούμενη ἀποστολὴ τοῦ ἀνατέθηκε ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο. Πάντως δύο πάνω κάτω χρόνια ἀκόμα ἐξακολούθησε νὰ παραμένει ἄνευ ἔδρας στὴν Κωνσταντινούπολι ὁ Μελέτιος, συναναστρεφόμενος τοὺς πνευματικὸς τῆς κύκλους, μελετώντας καὶ συλλέγοντας ὕλικὸ ἀνὰ τίς πλούσιες βιβλιοθήκας τῆς καὶ πάντα συγγράφοντας, ὡς τὸ 1703 Ὀκτώβριον μῆνα, πού κατ' αἴτησιν θεορμὴ πρὸς τὸν Πατριάρχην Γαβριὴλ ἐπιτροπῆς Ἀθηναίων, ἐπὶ τοῦτο ἐλθούσης, διορίσθηκε μητροπολίτης τῆς Ἀθήνας, σὲ ἀντικατάστασιν τοῦ στὸ θρόνον Παροναξίας μετατεθέντος Κυρίλλου.

4.—Μελέτιος Ἀθηνῶν

Στὸ θρόνον τῆς Ἀθήνας ὁ Μελέτιος, γνωστὸς ἐπὶ τὸ ἀκριβέστερον ὡς Μελέτιος Β', ἐπειδὴ εἶχε προηγηθῆ (1278) ἄλλος δμώνυμός του Μελέτιος Α' ἐπιλεγόμενος, παρέμεινε μέχρι τοῦ 1714 χρόνου τοῦ θανάτου του, ἔνδεκα δηλ. πάνω κάτω χρόνια.

Πρωτοῦ ὁμως ἐκθέσουμε τὰ κατὰ τὸ βίον καὶ τὴν ἐξάσιν τοῦ Μελετίου στὴν Ἀθήνα (17), ἃς δοῦμε σὲ γραμμὰς γενικὰς τίς εἰδικώτερες συνθηκὰς πού ἐπικρατοῦσαν ἐκεῖ τὴν ἐποχὴ—τέλη ΙΖ' δηλ. ἀρχὴς ΙΗ' αἰῶνα—, πού αὐτὸς κλήθηκε νὰ ποιᾶν τὴν ἐκκλησίαν τῆς. Τοῦτο θὰ μᾶς βοηθήσῃ ἀρκετὰ στὴ σωστὴ κατανόησιν καὶ ἐκτίμησιν τῶν συναφῶν γεγονότων, ἐπειδὴ, καθὼς πιστεύουμε, ἡ ζωὴ ἐνὸς ἀνθρώπου δὲν ἀποτελεῖ πρᾶγμα ἀθύρνακτον δυνάμενον νὰ μετακινήθῃ καὶ πα-

ρουσιασθῆ ἀπὸ μοναχό του, ἀλλὰ κομμάτι ἀναπόσπαστο καὶ καθοριστικὸ τῆς γενικῆς εἰκόνας τῆς ἐποχῆς του.

Ἀπὸ τὸ μακροχρόνιο καὶ σκληρὸν Ἑνετοτουρκικὸν πόλεμο, ποὺ μόλις λίγο μπροστὰ ἀπὸ τὴν τοποθέτηση τοῦ Μελετίου στὴν Ἀθήνα εἶχε τελειώσει, δεινοπάθησε ὄχι λιγώτερο ἀπὸ τὶς παραθαλάσσιες ἰδίως ἑλληνικὲς ἐπαρχίες καὶ ἡ Ἀττική, ἡ δὲ Ἀθήνα κυριολεκτικὰ ἐρημώθηκε (1687 - 88). Τότε, καθὼς εἶναι γνωστό, καταστράφηκε ἀπὸ τοὺς Ἑνετοὺς τοῦ Μοροζίνι καὶ ὁ Παρθενώνας, ὁ θαυμασιώτερος συνδυασμὸς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ γλυπτικῆς, κατὰ τὸ Φίνλεϋ, καὶ ἴσως τὸ τελειότερο ἔργο τέχνης ποὺ ἐκτελέστηκε μέχρι σήμερα. Ἀπὸ τὸ 1691 ὅμως, καθὼς οἱ Ἑνετοὶ ἀποχωρήσαντες δὲν ματαπεύριζαν (18) μέχρι τέλους αὐτοῦ τοῦ πολέμου τὴν πόλη, οἱ σκορπισμένοι ἀνὰ τὶς κοντινὲς τῆς ἐπαρχίες καὶ τὰ νησιὰ κάτοικοι, ἄρχισαν νὰ ἐπιστρέφουν στὶς ἐστίες τους καὶ νὰ ξαναχτίζουν ὅπως-ὅπως τὴ ζωὴ τους. Στὸς δύσκολους λοιπὸν γιὰ τὴν Ἀθήνα καὶ τὸ λαὸ τῆς αὐτοῦς καιροῦς, τοποθετήθηκε Μητροπολίτης τῆς ὁ Κύριλλος, προκάτοχος, καθὼς εἶπαμε, τοῦ Μελετίου. «Ὡς ἐκ τῆς ἐρημώσεως δὲ τῆς Ἀττικῆς, κατὰ τὰ ἀπὸ τὸν Θ. Φιλαδελφέα ἱστορούμενα (Ἱστορία Ἀθηνῶν Β' σελ. 53 κ. κ.), αἱ πρόσοδοι τῆς Μητροπόλεως αἶτε κανονικαὶ καὶ αἱ ἔκτακτοι κατέστησαν ἀσήμαντοι καὶ ἀνεπαρκεῖς ἐνῶ αἱ ὑποχρεώσεις τοῦ Μητροπολίτου καὶ τὰ βάρη αὐτοῦ ἠῤῥξησαν κατ' ἀνίστροφον λόγον· ἐνῶ οἱ ἐκ τῆς φυγῆς ἐπανακάμψαντες ἀπὸ τὸ 1691 κάτοικοι ἔχρηζον περιθάλψεως καὶ ὑποστηρίξεως ἠναγκάζετο δὲ καὶ τούτους νὰ συνδράμῃ καὶ τὰς κερδοσκοπικὰς ἀξιώσεις τῶν προυχόντων, οἵτινες ἠγόρασαν τὰ κτήματα τῶν μὴ ἐπανελθόντων, νὰ καταστείλῃ. Ὡς ἐκ τούτου δὲν ἦτο εὔκολον νὰ εὐχαριστήσῃ τοὺς πάντας καὶ φαίνεται ὅτι δυσαρέστησε μεταξὺ ἄλλων καὶ τὸν δύστροπον καὶ πλεονέκτην Σωτήριχον Λατῖνον. Οὗτος λοιπὸν πάντα λίθον κινήσας καὶ ἀπειλήσας ὅτι θὰ ζητήσῃ τὴν ἐπέμβασιν τῆς Τουρκικῆς Ἀρχῆς ἀναγκάζει μὲν τὸ Πατριαρχεῖον νὰ μεταθέσει τὸν Κύριλλον εἰς τὴν Μητρόπολιν Παροναξίας νὰ ἀποστείλῃ δὲ ἀντ' αὐτοῦ διὰ κανονικῆς ἐκλογῆς τὸ 1703 τὸν ἐξ Ἰωαννίνων Μελέτιον, ἄνδρα φημιζόμενον ἐπ' ἀρετῆ καὶ παιδείᾳ. Ἡ ἐκλογή ἦν τὸ ὄντι ἀρίστη καὶ δικαίως σεμνύονται αἱ Ἀθηναῖοι ὅτι ἀπέκτησαν Μητροπολίτην τὸν ὁποῖον διὰ τὰς πολλὰς αὐτοῦ ἀρετὰς καὶ τὴν σοφίαν ἠγάπων καὶ ἐτίμων οἱ κορυφαῖοι τῶν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους λογίων ὁ δὲ περικλητὸς Δοσίθεος ἀνεκήρυξεν ἀνώτατον πάντων τῶν τότε ἱεραρχῶν».

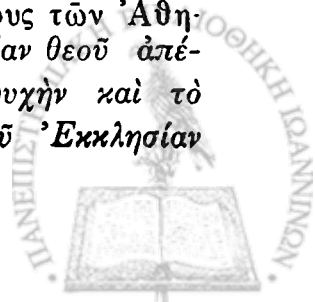
Καὶ γιὰ νὰ γίνῃ περισσότερο σαφές, ἐπειδὴ ὁ λόγος γιὰ τὸ τότε ἀρχοντολόγι τῆς Ἀθήνας καὶ τὴ δύναμή του, παραθέτω κατὰ παρέκβαση εἰκόνα χαρακτηριστικῆ τῆς πολιτικοκοινωνικῆς κατάστασης αὐτῆς τῆς πόλης στὴν περίοδο 1690—1754, ὅπως τὴν ἔδωσε ὁ ἀποθανὼν τὸ 1801 Ἀθηναῖος δάσκαλος Ἰωάν. Βενιζέλος. «Αἱ Ἀθηναῖοι, γράφει, ἀν καὶ ὑπὸ τὸν Ὀθωμ. ζυγόν, θὰ ἠδύναντο νὰ τεθῶσιν ὡς παράδειγμα πρὸς τὰς λοιπὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος, διότι ἦσαν τῇ ἀληθείᾳ ζηλευταὶ καὶ περιβλεπτοί. Ἡ μεγαλυτέρα δὲ αὐτῶν εὐτυχία συνίστατο εἰς τοὺς καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς πολίτας τῆς, οἵτινες διώκουν τὰ πράγματα ἐν εἴδει ἀριστοκρατίας φρονιμῶς ὑπὸ τὸν παλαιὸν τίτλον ἄρχοντες. Οὗτοι συνήρχοντο καθ' ἑκάστην εἰς τὸ βουλευτήριον ἐνθα ἐβουλευόντο περὶ τῶν πραγμάτων τῆς πόλεως καὶ ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος κατὰ Δευτέραν συνήρχοντο εἰς τὴν μητρόπολιν παρὰ τῷ Ἀρχιερεῖ ἐνθα συγκροτοῦντες σύνοδον μετ' αὐτοῦ ἐδίκαζον τοὺς διαφορομένους καὶ τὰς ἀποφάσεις αὐτῶν ὄφειλον οἱ διάδικοι νὰ παραδέχονται ὡς τελειωτικὰς. Πρὸς δὲ τὸν βοεβόδαν καὶ τὸν καθῆν δὲν ἐσύχναζον εἰμὴ ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος κατὰ Παρασκευὴν πρὸς χαιρετισμόν... Ὅσάκις ὅμως χρείας μεγαλυτέρας τυχοῦσης ἀπητεῖτο ἡ παρουσία τῶν ἰδίων ἀρχόντων παρὰ τῷ Βοεβόδα τότε οὗτοι εἰσήρχοντο αὐτοπροσώπως πρὸς τὸν αὐτόν, ὅστις ἐχρεώσκει νὰ προσφέρηται καλῶς καὶ μετὰ προσοχῆς πρὸς τοὺς ἄρχοντας, τοῦτέστι νὰ συγκατατίθεται εἰς τὴν γνώμην ἐκείνων,

διότι ἄλλως ἀπεβάλλετο πρὶν τελειώσει τὸν διατεταγμένον χρόνον τοῦ ἔτους του. Ὁ δὲ λαὸς ἐπρόσφερεν ἄκρον σέβας καὶ τιμὴν εἰς τοὺς ἄρχοντας εἰς τρόπον ὥστε ἐσυστέλλοντο νὰ διαβῶσι τὸ μέρος ἔνθα αὐτοὶ ἐκάθηντο καὶ οὐ μόνον οἱ Ἕλληνες ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ Τοῦρκοι εὐλαβοῦντο τοὺς ἄρχοντας, διότι οἱ πλειότεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν πολιοὶ τὰς τρίχας πολιοὶ καὶ τὴν φρόνησιν. Ὁμοίως καὶ οὗτοι ἀνταπεκρίνοντο εἰς τὸν λαὸν μὲ ἀγάπην πατρικὴν καὶ ἐφείδοντο τὰ δημόσια χρήματα ὡς καὶ τὰ ἰδικὰ των, διότι δὲν διεχειρίζοντο τὰ κοινὰ διὰ πορισμὸν καὶ κέρδος ἀλλ' ἀδόλῳ πατριωτισμῷ. Ἡ ἐμπόριον καὶ αἱ πραγματεῖαι ὅλαι ὑπῆρχαν εἰς χεῖρας τῶν Ἀθηναίων, διότι οἱ Τοῦρκοι οὔτε ἠδύναντο οὔτε ἤξευραν νὰ μετέρχωνται ἐμπόριον. Ἐκ τῶν ὑποστατικῶν τοῦ τόπου μόλις ὑπῆρχεν εἰς τοὺς Τούρκους τὸ πολοστημόριον καὶ ἐκ τῆς πενίας των καὶ τῆς ὀλιγότητός των ἦσαν ταπεινωμένοι ἐνώπιον τῶν ἐντοπιῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἀθηναῖοι ἄλλον τινὰ φόρον πρὸς τὸν Σουλτᾶνον δὲν ἐπλήρωνον εἰμὴ τὸ λεγόμενον χαράσιον, εἰς δὲ τὸ δημόσιον Ταμεῖον συνεισέφερον οἱ μὲν κτηματικοὶ ἀνὰ ἓν κατ' ἔτος γρόσι αἱ δὲ χῆραι αἱ ἔχουσαι κτήματα ἀνὰ ἓν γρόσι κατ' ἔτος καὶ διὰ τῆς εἰσπράξεως ταύτης ὠκονόμουν τὰς ἀνάγκας τοῦ κοινοῦ. Εἰς τοιαύτην κατάστασιν ὑπῆρχεν ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων μέχρι τοῦ 1752. (Δὲς καὶ Γ. Κωνσταντινίδου: Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων σελ. 495—496).

Διαμένοντας λοιπὸν στὴν Πόλιν ὁ Μελέτιος μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του ἀπὸ τὸ Μωρητῆ, ὅπου γιὰ ὑποθέσεις, καθὼς εἶδαμε, τοῦ Πατριαρχείου εἶχε σταλῆ, ἦρθαν οἱ Ἀθηναῖοι ἀντιπρόσωποι τῆς μερίδας μάλιστα ἐκείνου τοῦ Σωτήριχου Λατίνου ζητώντας τον, κατὰ σύστασιν πιστεύω τοῦ Δοσίθεου Νοταρᾶ, γιὰ ἀρχιερέα τους ἀντὶ τοῦ Κυρίλλου. Ὁ τότε πατριαρχεὺν Γαβριήλ, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπευθύνθησαν, δέχθηγε πρόθυμα τὴν αἴτησίν τους καὶ ἀφοῦ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1703 χειροτόνησε τὸ Μελέτιο Μητροπολίτη Ἀθῆνας τὸν ἔστειλε ἀμέσως τὰ εἶπαμε αὐτὰ ἐν ὀλίγοις — στὴν καινούργια του θέση. Καὶ τὰ μὲν τρία πρῶτα χρόνια τῆς ἐκεῖ ἀρχιερατείας του ἐπέρασαν σχετικὰ ἡρεμα, ἐπειδὴ μὲ τὸ μελίχιον χαρακτήρα, τὴν εὐγένεια τῶν τρόπων, τὴ σοφία καὶ τὴν ἀφιλοκέρδειά του κατώρθωσε νὰ γεφυρώσει τὶς μεταξὺ τῶν κατοίκων ἀντιθέσεις «ἀγαπώμενος, καθὼς γράφει ὁ ἴδιος ὁ Θ. Φιλαδελφεύς, καὶ τιμώμενος ὑπὸ τῶν ἐπαρχιωτῶν αὐτοῦ». Μὲ τὴν ἀφιξὴ ἄλλωστε τοῦ Μελετίου στὴν Ἀθήνα ἡ πόλις εἶχε ἤδη ἐπουλώσει τὶς πληγὲς τῆς ἀπὸ τὶς πρόσφατες καταστροφῆς καὶ ἡ ζωὴ εἶχε ξαναπάρει τὸ συνηθισμένον ρυθμὸν τῆς. Εὐκαιρικᾶ σημειώσω πὼς ἀπὸ τὰ μέσα περιποῦ τοῦ ΙΖ' αἰῶνα ἀποτελοῦσε ἀξιόλογο μετὰ τὰ Γιάννινα πνευματικὸ κέντρο τῆς Τουρκοκρατούμενης Ἑλλάδος μὲ στενὴν πρὸς τὰ τελευταῖα αὐτὰ ἀνταπόκριση καὶ σχέση (19), τὴ δημιουργημένη δὲ αὐτὴ παράδοση προσπαθοῦσε παρὰ τὶς ἐπισυμβάσεις περιπέτειες ν' ἀναθερμάνει καὶ προαγάγει καὶ στὰ χρόνια τοῦ Μελετίου.

Ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ὁ Μελέτιος (1703—1706), τὴ μόνῃ ἀνέφελη τῆς ἐκεῖ διακονίας του, ἤρρισε νὰ συγγράφει τὴν Ἐκκλησιαστικὴν του Ἱστορίαν «προῖον βαθείας μελέτης». Εὐθύς ἀμέσως ὁμοῦ ὁ ἴδιος ἐκεῖνος πλεονέχτης ἄρχοντας, πού συνήργησε στὴν ἐκλογὴν του μὲ σκοπὸν νὰ καταστήσῃ σύντομα τὸ Μελέτιο ὄργανον τῶν ἀνόμων ἐπιδιώξεων του, στράφηκε, ἀφοῦ εἶδε ν' ἀποτυχαίνει τὸ σχέδιόν του, λάβρος ἐναντιὰ του «καὶ πάντα λίθον ἐκίνει πρὸς ἔξωσιν αὐτοῦ». Τοσαῦτα δὲ ἠγέρθησαν σκάνδαλα ὡς ἐκ τῆς μανιώδους ταύτης καταφορᾶς καὶ ραδιοουργίας κατὰ τοῦ Μελετίου, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων (Δοσίθεος Νοταρᾶς) ἔκρινε καλὸν νὰ ἐπέμβῃ καὶ νὰ ἐλέγξει τοὺς Ἀθηναίους διχονοοῦντας καὶ χάριν ἰδιοτελείας παρὸν τὰ τοῦ κοινοῦ» (20). Στὴν ἐπιστολὴν πού ἔστειλε ἀπ' ἀφορμὴν τὰ παραπάνω ὁ Πατριάρχης πρὸς τοὺς ἀρχόντους τῶν Ἀθηναίων τὸ Γενάρη τοῦ 1706, ἀφοῦ τοὺς καλοτυχίζει «ὅτι κατ' εὐδοκίαν θεοῦ ἀπέκτησαν ἀρχιερέα τιμιώτατον σοφώτατον καὶ εὐγενῆ κατὰ τε τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, ὅπου τὴν σήμερον βέβαια εἰς πᾶσαν τὴν Ἀγίαν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν

ὑπερβαίνει πάντας καὶ εἰς τὴν σοφίαν καὶ εἰς τὴν κατὰ Χριστὸν ζωὴν» τοὺς προτρέπει νὰ ἑμονοήσουν καὶ συνεχίζει: «Ἐτι παρακαλοῦμεν πάντας ὑμᾶς νὰ ἐνθυμηθεῖτε τὴν τιμὴν καὶ τὴν φήμην τῆς Ἀθήνας τὸν ἔπαινον καὶ τὸ καύχημα τῶν πατέρων καὶ προσπατέρων ὑμῶν καὶ νὰ κάμητε τρόπον νὰ ἐβγάλητε τὰ σκάνδαλα ἀπὸ ἀναμεταξύ σας, πολλάκις ἐσυνέβησαν τῶν Ἀθηναίων σκάνδαλα καὶ ταραχαῖς καὶ διχόνοιες ἀλλὰ πάλιν οἱ Ἀθηναῖοι τὰ εἰρηνοποίησαν καὶ τὰ κακὰ τὰ ἔσβησαν ὡσάν νὰ μὴν ἦτον ποτέ. Ἔως πότε ἀδελφοὶ αὐτὰ τὰ ξένα καὶ μαχλούλικα νὰ ταραττοῦν τὴν πολιτείαν σας; Ἀφῆτε ἀδελφοὶ καθέννας τὸ θέλημά του καὶ προαιρεθῆτε νὰ κάμετε τὸ θέλημα τοῦ κοινοῦ ὅπερ ταῦτόν ἐστὶ τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ, καὶ γὰρ τοῦ μακαρίου Παύλου ἐστὶν ὁ λόγος «μηδεὶς ζητείτω τὰ ἑαυτοῦ ἀλλὰ τοῦ πλησίον» μὴ ἄρχοντές μου μὴ φιλόχρηστοι καὶ περιφρημοὶ Ἀθηναῖοι δίδετε τὰ τίποτέ σας νὰ τὰ τρώγουν οἱ ἐθνικοὶ καὶ νὰ ἔχετε ἀναμεταξύ σας ἔριδας ἀλλὰ γενόμενοι τῆς ἀγαθῆς μερίδος συμβουλευθῆτε καὶ εὐρῆτε τὸ μέσον τῆς εἰρήνης ὡστε μὴ ἢ ἐντιμότης νὰ χάνετε τὸ τίποτέ σας μήτε οἱ πτωχοὶ νὰ ἀδικῶνται. Τῶν δικαιοτάτων καὶ ἀγαθῶν Ἀθηναίων ἐστὲ ἀπόγονοι καὶ λοιπὸν εὐρῆτε τὸ δίκαιον καὶ ἂν δὲν τὸ εὐρῆτε σωστὸν εὐρῆτε τὴν καλὴν οἰκονομίαν μὴν ἀφήσετε νὰ μακρύνουν τὰ κακὰ ἀλλὰ βιασθῆτε καὶ εὐρῆτε τὴν εἰρήνην διὰ νὰ δοξασθῇ ὁ θεὸς εἰς τὴν καλὴν σας Κυβέρνησιν διὰ νὰ ἐπαινέσῃ ὁ κόσμος τὴν καλὴν σας προαίρεσιν διὰ νὰ εὐφραίνονται οἱ φίλοι σας καὶ νὰ τήκωνται οἱ ἐχθροὶ σας καὶ τέλος πάντων διὰ νὰ εὐλογεῖ ὁ θεὸς τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα ὑμῶν οἴκους καὶ τέκνα ὑμῶν...». (Θ. Φιλαδελφεὺς δ.π. σελ. 55—56).

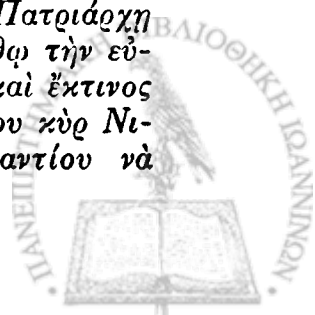
Ἀλλὰ γιὰ τίς ἀσχολίες καὶ τὴν ἐν γένει στὸ κλεινὸν ἄστνυ πολιτεία τοῦ Μελετίου μιλάει αὐτὸς ὁ ἴδιος σὲ πέντε συνολικὰ ἐπιστολές του γραμμένες μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1705—1712 ἀπευθυνόμενες δὲ ἐξ Ἀθηνῶν πρὸς τὸν διαπρεπῆ ἀρχιερέα προστάτη καὶ θαυμαστή του Χρῦσανθο Νοταρᾶ μητροπολίτη Καισαρείας Παλαιστίνης πρῶτα καὶ Πατριάρχῃ Ἱεροσολύμων κατόπι (21). Μὲ βάση τίς ἐπιστολές αὐτές, ποὺ ἀνέκδοτες πρωτοπαρουσίασε στὰ Μνημεῖα του τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων ὁ ἀείμνηστος Δημ. Καμπούρογλου, θὰ ἐπιχειρήσω νὰ προσθέσω κάποια ἐπὶ πλέον στοιχεῖα στὴν ἤδη δοσμένη ἀμυδρὴ εἰκόνα τῶν δραστηριοτήτων καὶ τῆς ζωῆς γενικὰ τοῦ Μελετίου κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀρχιερατείας του σ' αὐτὴν τὴν πόλιν καταχωρώντας καὶ σχολιάζοντας τὰ πλέον χαρακτηριστικὰ καὶ ἐνδιαφέροντά μας σημεῖα τους.

Ἡ πρώτη, σύντομη, καθαρὰ προσωπικὴ καὶ ὑπὸ ἡμερομηνία 8)1)1705 μετὰ τίς συνήθεις φιλοφρονήσεις καὶ εὐχῆς τοῦ Μελετίου πρὸς τὸν Χρῦσανθο, καταλήγει: «...Ὅθεν ἀποδίδωμί σου τὰς χάριτας τοσοῦτον δι' αὐτοὺς τοὺς σεβασμίους χαρακτηῆρας ὅσον καὶ διὰ τὰ δύο σταλθέντα μοι βιβλία καὶ δέομαι τοῦ θεοῦ διαφυλάττειν τὸ ἱερόν σου σκῆνος εἰς ἐπιμήκιστον χρόνον ἐν διηνεκῇ ὑγείᾳ καὶ πάσῃ χαρᾷ εὐδαιμον πρὸς δόξαν καὶ τιμὴν τοῦ ἡμετέρου γένους...

ἀπὸ Ἰανουαρίου ἢ ἐξ Ἀθηνῶν—Σοὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφοὶ

Ὁ Ἀθηνῶν Μελέτιος»

Ἡ δευτέρα ἐπίσης ἐξ Ἀθηνῶν καὶ μετὰ ἕξαιτία ὅλη ἀπὸ τὴν πρώτη γραμμὴν ὑπὸ χρονολογία 10)9)1710, εἶναι ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἀνασκευές κατηγοριῶν κατὰ τοῦ Μελετίου ἐπιτρόπου τοῦ Παναγίου Τάφου περιοδεύσαντος γιὰ εἰσπραξὴ εἰσοδημάτων ἀνὰ τὴν ἐπαρχία του. Τὴν παραθέτω στὸ μεγαλύτερό της μέρος σὺν ἀρκετὰ ἐνδιαφέροντα: «Τῷ Μακαριωτάτῳ καὶ σοφωτάτῳ Πατριάρχῃ τῆς Ἀγίας Πόλεως Ἱερουσαλὴμ καὶ πάσης Παλαιστίνης κ. κ. Χρυσάνθῳ τὴν εὐλαβῆ προσκύνῃσιν...» Ἐλυπήθην δ' ἔτι Μακαριώτατε δέσποτα μήπως καὶ ἔκτινος συναρπαγῆς ἐπίστευσε τοῖς ψευδέσι λόγοις του γεννάδου πρωτοσυγγέλου κὺρ Νικηφόρου, ὁ ὁποῖος τῆς ἔγραφε πὼς ἐγὼ καὶ ὁ ὑπ' ἐμὲ ἐπίσκοπος Ταλαντίου νὰ

ἐμποδίζωμεν τὴν ἐλεημοσύνην ὅπου δίδουσι οἱ Χριστιανοὶ εἰς τὸν ἅγιον καὶ ζω-
δόχον Τάφον. Μὴ γένοιτο Μακαριώτατε νὰ ἤλθαμεν εἰς τοιαύτην ἀπόνοιαν... Ὁ
γεννάδας ἔπρεπε νὰ τῆς γράψῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὰς αὐτοῦ πράξεις διὰ τὰς ὁποί-
ας ποτὲ ἴσως τὸν ἐνοουθητήσαμεν (ἔχοντες καὶ τὴν εὐνοίαν καὶ τοῦ ἐν μακαρία τῇ
λήξει γενομένου θείου της καὶ τῆς μακαριότητός σας) νὰ πορευῆται χριστιανικῶς
καὶ ὡς πνευματικὸς πατὴρ διὰ τὸ συμφέρον καὶ τοῦ Ἁγίου Τάφου καὶ τὴν ὠφέ-
λειαν τῶν ψυχῶν. Ἐμένα δὲν μὲ ἤγγιξε ἄλλο παρὰ ὅτι προτίθησι ἱερομονάχους
προδήλως κατακρίτους καὶ χωρὶς νὰ μοῦ δείξουν γράμμα συστατικὸν πὸς εἶναι
ιερεῖς νομίμως χειροτονηθέντες λειτουργοῦσι ἔξομολογοῦσι ποιοῦσιν ἁγιασμοὺς
καὶ εἴτι ἄλλο ἐθέλουσι πράττουσι ἄνευ ἐρωτήσεων τοῦ κατὰ τόπον ἀρχιερέως καὶ
τὸ πλεῖστον διὰ νὰ δείξωσι τὸ μεγαλεῖον τους καὶ τὸ αὐτοκέφαλον ἱεροφοροῦσι
παρόντος μου χωρὶς νὰ πάρουσι καιρὸν καὶ νὰ ἀσπασθῶσι τὴν χεῖρα κατὰ τὸ σύ-
νηθες παραπλησίως τοῖς λοιποῖς ἱερεῦσι. Ἴσως διὰ κανένα τοιοῦτον ἤλεγξα παρ-
ρησία κανέναν ἀπὸ τὴν συνοδείαν του ἀπόντος αὐτοῦ. Ἀφήνω νὰ τῆς περιγράψω
τὰ λοιπὰ εἰς τὰ ὁποῖα εἶμαι βέβαιος ὅτι ἡ Μακαριότης σου θέλει τὸν ἐλέγξει καὶ
νὰ τὸν προστάξῃτε νὰ παραγγείλῃ καὶ τῆς συνοδείας του νὰ πράττουσι χριστια-
νικῶς καὶ τὸ Μετόχι τους νὰ τὸ διαφυλάττουσι ἀνεπίληπτον διὰ τὴν τιμὴν τοῦ
Ἁγίου Τάφου...».

Ἀπὸ τὰ παραπάνω προκύπτει πὸς ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Παναγίου Τάφου
πρωτοσύγγελος Κύρ Νικηφόρος, περιερχόμενος ταχτικὰ τὴν ἐπαρχία τοῦ Μελετίου
γιὰ σύναξη ἐλεημοσυνῶν, ἐπεδείκνυε ὀλότελα ἀνάρμοστη στὸ σχῆμα καὶ τὴν ἀ-
ποστολή του διαγωγή καὶ αὐθαιρετοῦσε παρόντος συχνὰ καὶ τοῦ Μελετίου, ἀγνο-
ῶντας αὐτὸν καὶ τὸν ὑφιστάμενό του ἐπίσκοπο Ταλαντίου. Ποιὸς ξέρει ἀκόμη τί
ἄλλες ἀνομίες διέπραττε ὁ καλόγηρος αὐτὸς στὶς περιodes του τὶς ὁποῖες ὁ Με-
λέτιος ἀποσιωπᾷ — «ἀφήνω νὰ τὶς περιγράψω τὰ λοιπὰ διὰ τὰ ὁποῖα ἡ Μακαριό-
της σου θέλει τὸν ἐλέγξει...» — καὶ γιὰ τὶς ὁποῖες ἔχοντας καὶ τὴ συγκατάθεση
τοῦ Χρύσανθου καὶ τοῦ τότε κοντὰ ἀποθανόντος θείου του Δοσιθέου ὑπεραμυ-
νόμενος δὲ εὐθαρσῶς τῶν ὑγιῶν παραδόσεων τῆς Ἐκκλησίας τὸν παρατήρησε καὶ
τοῦ σύστησε «νὰ πορευῆται χριστιανικῶς καὶ ὡς πνευματικὸς πατὴρ διὰ τὸ συμ-
φέρον καὶ τοῦ Ἁγίου Τάφου καὶ τὴν ὠφέλειαν τῶν ψυχῶν» ἀλλ' εἰς μάτην
φαίνεται.

Ἡ πρὸ πάντων ἐπιστολή τοῦ Μελετίου ἦταν ἀπαντητικὴ σχετικῆς μὲ χρονο-
λογία 21)6)1710 τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων στὸν ὁποῖον εἶχαν φθάσει οἱ ἐ-
ναντίον του καταγγελίες τοῦ πατρὸς Νικηφόρου, ὅτι δηλ. φανερὰ δῆθεν παρέ-
βλαπτε τὰ συμφέροντα τοῦ Παναγίου Τάφου στὴν ἐπαρχία του παρεμβάλλοντας
ἐμπόδια καὶ ἀποστρεφόμενος τοὺς ἀπεσταλμένους του μοναχοὺς. Στὸ γράμμα του
αὐτὸ πρὸς τὸ Μελέτιο ὁ Χρύσανθος μετὰ τὶς συνήθεις εὐχὰς καὶ χαιρετισμοὺς —
τὸν προσφωνεῖ «ὑπέριμον καὶ ἑξαρχον πάσης Ἑλλάδος» καθὼς ἦταν ὁ τίτλος τοῦ
Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν — τοῦ γράφει:

«Ἀνηρέθη ἡμῖν παρὰ καὶ ἄλλων οὐκ ὀλίγων καὶ μάλιστα ὑπὸ τοῦ πρωτο-
συγκέλου ἡμῶν πνευματικοῦ κυρ Νικηφόρου ὅς καὶ μετὰ πολλῶν δακρύων ἔγρα-
ψεν ἡμῖν ὡς ἡ ἐλεεινὰ πανουργία κωλύει τὴν ἐλεημοσύνην τοῦ δεσποτικοῦ μὴ-
ματος ὃ δὴ καὶ οἱ αὐτίθι παραγενόμενοι πατέρες πολυειδῶς ἐπιστώσαντο σχεδὸν
προσάπτουσι δὲ τοῦτο οὐχ ἀπλῶς ἠὲ αὐτῆς ἀρχιερωσύνης ἀλλὰ καὶ ἄλλοις καὶ τῶν
ἐκκλησιαστικῶν εἴτινες δύναται παρ' οὐτῆς Καίτοι γοῦν ἐν τοῖς τοιούτοις οὐ προ-
χείρους παρεχόμενοι τὰς ἀκοὰς οὐδαμῶς πεπεύσμεθα οὐδὲν πιθανὸν ἡμῖν ἔδοξε τό-
τε πεμφθὲν τοῦ πρωτοσυγκέλου γράμμα καὶ οἱ ἀφικόμενοι πατέρες λογιζόμενοι μῆ-
τε φιλικὰ μῆτε θεοσεβῆ εἶναι τὰ τοιαῦτα . . . καὶ ἐν ἀμφιβόλῳ ἔσμεν ἤδη μὴ τὰ λε-
γόμενα ἀληθῆ εἶη. εἰ οὖν οὕτως ἔχει ἀντιβολοῦμεν τοῦτεῦθεν ἐκ μέσῳ γενέσθαι τὸ
τοιούτον ἄτοπον εἶγε τὸ κωλύειν τὸ πρὸς τὸν Πανάγιον Τάφον ἔλεος τῶν εὐσεβῶν...».

Πανσόθωσαν τοιγαροῦν τὰ τοιαῦτα. ἰδελφὲ προσφιλέσσιαι, παρακαλεῖ πε-
ραίων τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ὁ Χρῦσανθος, διὰ τὸν Κύριον καὶ οἱ ἄδελφοὶ τοῦ Ἁγίου
Τάφου τὴν προσήκουσαν ἐχέτωσαν περιποίησιν καὶ ὑπεράσπισιν ὡς καὶ παρὰ τῶν
λοιπῶν συναδελφῶν ἁγίων ἀρχιερέων καὶ πλειόνους μᾶλλον παρ' αὐτῆς
ἀξιόσθωσαν ἅτε διαφεροῦσης καὶ πράξει καὶ θεωρίᾳ καὶ
τὸ χρήσιμον τοῦ πρὸς τοὺς ἱεροῦς τόπους ἔλεους ἐν εἰδύας...» (Μνημεῖα Β' σελ. 334).

Ὅμως οἱ περιεχόμενες στὰ πρὸς Χρῦσανθον γράμματα καὶ τοῦ Μελετίου
αἰτιάσεις τῶν ἁγιοταφίτων πατέρων περιῆλθαν,—τὰ κατάγγειλαν οἱ ἴδιοι γραπτὰ
καὶ στοματικά—, σὲ γνώση τοῦ Οἴκ. Πατριάρχου Ἀθανασίου, φυσικοῦ βέβαια
προϊσταμένου του, ὁ ὁποῖος ἀπέλυσε μὲ τὴ σειρά του τὴν ἴδια περίπου μὲ τὸ Χρῦ-
σανθο χρονολογία δυὸ σχετικῆς μὲ τὸ ζήτημα ἐπιστολές. Ἡ μιά, πρὸς τοὺς Μη-
τροπολίτες Ἀθηνῶν, Θηβῶν καὶ Εὐρίπου καὶ τοὺς ἐπισκόπους Σκιάθου καὶ Σχο-
πέλου ἀφοριστικῆ τῶν χριστιανῶν ἐκείνων τῶν ἐπαρχιῶν τους, πού κατακρατοῦ-
σαν ἀφιερῶματα πρὸς τὸν Ἁγιο Τάφο συγγενῶν τους ἀποθανόντων, μεταξὺ ἄλ-
λων γράφει: «Ἐμάθομεν ὑπὸ τοῦ ὀσιωτάτου πρωτοσυγκέλου τοῦ Ἁγίου Τάφου ἐν
ιερομονάχοις παπᾶ Νικηφόρου καὶ τῶν πατέρων τῆς συνοδείας αὐτοῦ τῶν διατρι-
βόντων εἰς τὰ αὐτῶν μέρη χάριν ταξειδίου ὡς αὐτοῖς σύνηθες, πολλοὶ τινὲς εὐλα-
βεῖς χριστιανοὶ ἀφιεροῦσι κατὰ καιροὺς διάφορα καὶ πολυειδῆ πράγματα τῶ ζωο-
δόχῳ Τάφῳ ὑπὲρ ψυχικῆς αὐτῶν σωτηρίας κρυφίως τε καὶ φανερώς οἱ μὲν ἀκί-
νητα καὶ ὑποστατικὰ εἴτε ὀσπίγια ἀμπέλια καὶ κήπους καὶ χωράφια καὶ ἄλλα τοιαύ-
τα· οἱ δὲ ἐκ τῶν κινήτων σκεύη ἱερὰ καὶ ἄμφια ἀργυρᾶ τε εἶδη καὶ μαλαγματικά ὀ-
μοῦ καὶ χαλκωματικά καὶ ἄλλης παντοίας ὕλης. Εἶτα ἐκείνων τῶν ἀφιερῶσαντων
ἀποθησκόντων ἐν Κυρίῳ οἱ συγγενεῖς ἐκείνων ἀρπάζουσι ληστρικῶς τὰ ἀφιερῶ-
ματα ἐκείνων ὅποια ἂν ὦσιν εἴτε ἄσπρα εἶοιμα εἴτε ἀργυρᾶ καὶ μαλαγματικά καὶ
ρουχικά εἴτε ἐκ τῶν ἀκινήτων εἴτ' οὖν ὑποστατικά καὶ ἰδιοποιούμενοι ὡς οἰκεῖα ἔ-
χουσι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν καὶ διοίκησιν αὐτῶν,.....οἱ διακατέχοντες ἀδίκως ἐπιστρέ-
ψωσι καὶ ἀποδώσι ἅπαν τοῖς ἁγιοταφίταις πατράσιν· ἢ ἄλλως ποιήσωσιν ὡς ἐ-
θνικοὶ καὶ μισόθεοι πάντες ὀμοῦ ἀφωρισμένοι εἶησαν...» (Μνημεῖα δ.π. σελ. 341—42).

Ἡ ἄλλη προσωπικὴ τοῦ Μελετίου μετὰ τις τυπικῆς προσφωνήσεις καὶ χαι-
ρετισμοὺς λέγει: «Γράμματα εἶδομεν ἁγιοταφίτων τινῶν πατέρων τοῦ πρωτοσυγκέ-
λου Νικηφόρου καὶ ἄλλων ἀποσταλέντα πρὸς τὸν δεσπόην αὐτῶν καὶ μακαριότα-
τον Πατριάρχην Ἱεροσολύμων καὶ ἀδελφὸν ἡμῶν συναδελφὸν κύριον Χρῦσανθον ἐν
οἷς πρὸς τοῖς ἄλλοις ὀλοφύρονται καὶ προσκλαίονται πικρῶς διαπονούμενοι καὶ λέ-
γοντες ὅτι ἐν τῇ διακονίᾳ τοῦ ταξειδίου αὐτῶν ἔχουσι μεγάλην κωλύμην παρὰ τῆς
σῆς ἱερότητος ἐμποδιζόμενοι φορεῖν ἐπιγράχῃλιον ἐν λειψάνοις χριστιανῶν καὶ μὴ
συγχωρούμενοι τελέσαι λειτούργημα ἁγιασμοῦ τοιοῦτον ὅτι παρ' εὐλαβῶν προσκα-
λοῦνται χριστιανῶν ἀλλ' οὔτε δύνανται λαβεῖν ἐλεημοσύνην παρὰ τινος.....μάλιστα
ὅτι καὶ ὁ ἐπίσκοπός σου Ταλαντίου ἰδὼν τὴν πρὸς αὐτοὺς ἐναντιότητα καὶ ἀποστρο-
φὴν τῆς ἱερότητός σου καὶ παράδειγμα τοιοῦτον λαβὼν τὰ χεῖρά καὶ περισσότερα
δεινὰ ἐποίησατο ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ καὶ γὰρ ἐξουθένωσε καὶ ἀπέβαλε μετ' αἰσχύ-
νης καὶ ἀτιμίας μὴ προσδεξάμενος τὰ συνήθη δῶρα αὐτῶν εἰς πᾶσαν δὲ τὴν ἐπαρ-
χίαν αὐτοῦ γράψας παρήγγειλε καὶ ἐπιτίμησε μηδένα τολμῆσαι ἀποδεχθῆναι αὐ-
τούς.....Εἶπωμεν οὖν ὡς ἔχομεν εἰς αὐτὰς (τὰς κατηγορίας) ἀμφιβολίας πλὴν ἐὰν
ὄντως ἔχουσι ὡς οἱ ἁγιοταφῖται δυσχυρίζονται ἀδελφικῇ προτροπῇ ποθοῦμεν καὶ
παρακινουμέναι αὐτὴν ἵνα παύσωσι ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἐλλείψουσι τὰ τοιαῦτα ἐμπαθῆ
παράλογα...καθὼς ὡς σοφὸς τὰ πλείω καλῶς οἶδας...» (Μνημεῖα
δ.π. σελ. 344).

Φαίνεται τέλος πὼς μὲ τὴ γνωστὴ στὸ Χρῦσανθο ἀπάντησή του ὁ Μελέτιος
ἔθετε τὰ πράγματα ὀριστικὰ στὴ θέση τους πεισθέντων τῶν πατριαρχῶν καὶ τῶν
δυὸ—δὲν γνωρίζουμε τί ἔγραψε στὸν Ἀθανάσιο— γιὰ τὸ ἀσύστατο τῶν ἐναντίον

του κατηγοριῶν τοῦ κυρ Νικηφόρου καὶ τῶν περὶ αὐτόν, καὶ τὸ ζήτημα δὲν εἶχε συνέχεια, στενοχώρησε ὁμως, καθὼς ἦταν φυσικό, ἀρκετὰ τὸν εὐαίσθητο Μελέτιο.

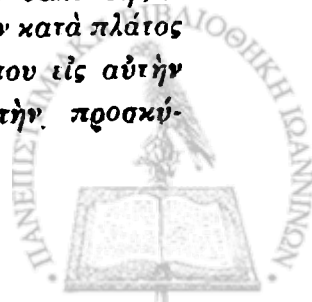
Συνέχεια τῆς ἐπιστολῆς του ἐκείνης τῆς δεύτερης ὁ Μελέτιος, γιὰ νὰ ξαναγυρίσουμε σ' αὐτὴ, παρακαλεῖ τὸ Χρῦσανθο γιὰ «ἐν βιβλίον χειρόγραφον μὲ κόκκινο τομάρι» τὸ ὁποῖον εἶχε δανείσει στὸ μακαρίτη Δοσίθεο «διὰ νὰ τὸ βάλῃ εἰς τύπους ἢ νὰ τὸ ἀντιγράψῃ» νὰ ἐρευνήσῃ νὰ τὸ βρῇ καὶ νὰ τοῦ τὸ ἐπιστρέψῃ.

Τέλος τὸν πληροφορεῖ ὅτι «διὰ πλείστων κόπων ἐσύνθεσα εἰς ἑλληνικὴν διάλεκτον σύνοψιν ἀπάσης τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τοσοῦτον ἀνατολικῆς δυτικῆς καὶ ἡς τινος ἄλλης συνάξας ἐκ διαφόρων συγγραφέων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων καὶ ἄλλων τὰ πραχθέντα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπὸ τοῦ 1580 (sic) μέχρι τοῦ 1700 ἔτους». Τὸν παρακαλεῖ δὲ νὰ ψάξῃ νὰ τοῦ βρῇ ἂν ὑπάρχει κανένα σχετικὸ βοήθημα (μνημονεύει ὠρισμένα) καὶ «νὰ μοῦ τὸ στείλετε, λέγει, πρὸς ἀποπλήρωσιν καὶ τελείωσιν τοῦ πολυμύχθου ἔργου...». Ἐς σημειωθῆ, πῶς, στὸ μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ἐπιστολῶν χρονικὸ διάστημα καὶ συγκεκριμένα στίς 22)9)1707, συναντοῦμε τὸ Μελέτιο στὰ Γιάννινα, τῇ γενέτειρά του, ἀπ' ὅπου γράφει στὸν εἰς Βενετιὰ τυπογράφο Δ. Γλυκῆ γιὰ τὴν ἔκδοση τῆς τελειωμένης ἤδη Γεωγραφίας του. Τὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ θὰ παραθέσουμε πῶς κάτω ὅταν θὰ γίνῃ εὐρύτερος γι αὐτὸ τὸ σύγγραμμά του λόγος.

Στὴν τρίτη ὑπὸ χρονολογία 1711 Σεπτεμβρίου 25 πρὸς Χρῦσανθο ἐπιστολῇ του ὁ Μελέτιος, ἀφοῦ τὸν εὐχαριστεῖ γιὰ τὰ γράμματα, δεόμενος μαζὶ γιὰ τὴν πολύτιμη ὑγεία του, τὸν πληροφορεῖ ὅτι ἔλαβε «τὰ δυὸ βιβλία «πανοπλία» ἐπιγραφόμενα, καὶ τὸν κατάλογον τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχευσάντων... «τοῦ παρέχει δὲ ἀμέσως παρακάτω λεπτομερεῖς περὶ τοῦ νέου ἔργου του, τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας δηλ., εἰδήσεις, ζητώντας τις συμβουλὲς καὶ βοήθειά του «εἰς ἀπαρτισμὸν καὶ τελείωσίν της». Ἐν τέλει τοῦ ζητᾷ τὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τοῦ Νικηφόρου Καλλίστου, ἀπαραίτητο γιὰ τὴ συγγραφή του βοήθημα, «συντείνει εἰς ἡμᾶς οὐκ ὀλίγον» καθὼς γράφει, «ἢ ἐδῶ καὶ ἐν Ἰωαννίνοις δὲν ἔτυχε νὰ εὑρεθῆ» καὶ «ἂν εὑρίσκεται εἰς τὴν Βιβλιοθήκην σας ἢ ἐν ἄλλῃ τῶν ἐν Κωνπόλει... νὰ μοῦ τὴν δανείσετε μερικὸν καιρὸν», τοῦ ἀναγγέλλει δὲ ὅτι τὸ Γεωγραφικὸ του βιβλίον «πρὸ πολλοῦ αἰτηθὲν ὑπὸ τινος φίλου ἐστάλη εἰς τυπογραφίαν οὐκ οἶδα ὁμως, τελειώνει, ἂν ἤρесе καὶ ἐτέθη εἰς τύπους...».

Μὲ τὴν τέταρτη ἐπιστολὴ τοῦ ἐκθῆται τοὺς λόγους πὺ τὸν ἐμπόδισαν νὰ ἀπαντήσῃ στὰ γράμματά του ἔγκαιρα, ἐπειδὴ δὲ σ' αὐτὴ ἀναφέρεται σὲ ζητήματα ὄχι μόνον προσωπικά του ἀλλὰ καὶ γενικώτερα τῆς ἐπαρχίας, ἄμεση σχέση ἔχοντα μὲ τὸ ἄτομό του ἀρκετὰ δὲ διαφωτιστικά, κρίνω σκόπιμο νὰ τὴν παραθέσω στὸ σύνολό της:

«Πολὺν καιρὸν ἔχω, γράφει, ὅπου εἰς τὴν μακαριότητά της δὲν ἔγραφα νὰ προσφέρω εἰς αὐτὴν κἂν διὰ γραμμάτων τὸ ὀφειλόμενον χρέος ὄχι τόσον ἀπὸ ἀμνημοσύνης τῆς ἐμφύτου αὐτῆς καλοκαγαθίας ἢ ἀπὸ ἀμέλειαν ὅσον ἀπὸ διάφορα συμβεβηκότα καὶ ἀσθενείας ὅπου μοῦ ἐσυνέβηκαν. Ἐγὼ μακαριότατε δέσποτα ὅλον τὸν ἀπερασμένον χειμῶνα καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴν μεγάλην τεσσαρακοστὴν ἕως τὸν Ἰούλιον σχεδὸν ἔπαθον ἀπὸ δυσουρίαν ἢ ὁποία μὲ ἔφερον εἰς κίνδυνον θανάτου ἀλλὰ χάριτι θεοῦ δι' εὐχῶν τῆς ἁγίων ἰδόντες τὴν ὑγείαν μας ἐσυνέβηκαν ἀλλὰ διάφορα πάλιν σκάνδαλα μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Βοϊβόνδα τους ἀπὸ τὰ ὁποία θέλοντας ἐμεῖς νὰ εἴμεσθον ἔξω ἐλείψαμεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας πλανώμενοι ἔβην κακῆθεν. Τώρα πάλιν ἐλθόντες εἰς αὐτὸς εὐρήκαμεν τὰ ἴδια καὶ ἀκόμα περισσότερα. Καὶ τὴν ἡμέραν πὺ ἦλθαμεν ἐδῶ ἔγραψαμεν Ἀθηναίους τὴν αὐτὴν ὅπου διὰ θαλάσσης ἐκίνησαν διὰ τὰ αὐτόθι καὶ μὲ ὅλον ὅπου καιρὸν δὲν εἴχαμε νὰ γράψωμεν κατὰ πλάτος εἰς τὴν Μακαριότητά της νὰ προσφέρωμεν τὴν πειθῶ καὶ εὐλίθειαν ὅπου εἰς αὐτὴν ἔχομεν δὲν ἐλείψαμεν ἂν καὶ ὁ καιρὸς μᾶς ἐστένευε νὰ προσφέρωμεν τὴν προσκῦ-

νησιν δι' ὀλίγων στίχων. Ἡ τύχη μὲ φθονεῖ καὶ δὲν ἔχω ἄδειαν κἂν διὰ τὴν σπουδὴν μου οὔτε διὰ γραμμάτων νὰ συνομιλῶ μὲ ἀξιόους ἄνδρας. Ἄς μὲ ἔχει πάντοτε εἰς τὴν εὐνοϊάν της καθὼς μὲ εἶχε καὶ ἄς μὴ λείπει ἢ καλοκαγαθία της νὰ μὲ συντρέχει εἰς ὅσα πρόσφορα ἐπειδὴ καὶ εἶμαι ὄλος ἰδικός της καὶ κῆρυξ πανταχοῦ τῆς σῆς πανσόφου μεγαλοφροσύνης καὶ εἰς τὴν ἱερὰν σύνοδον τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ εἰς τὴν παναγιότητά του τὴν παρακαλῶ πάντοτε ἐκεῖνο ὅπου ἐγνωρίζει πρὸς τὸ συμφέρον μας νὰ ὁμιλεῖ, ὅτι ἢ στενοχωρία σχεδὸν δὲν μὲ ἀφήνει οὔτε ἐκεῖνο τὸ βιβλίον ὅπου ἐπεχειρίσθην νὰ τελειώσω ἀλλὰ περιφερόμενος ἐδῶ καὶ ἐκεῖ πῆ μὲν διὰ χρέη ἐκκλησιαστικά πῆ δὲ διὰ ἐξωτερικά καὶ ἀπὸ διαφόρους συκοφαντίας ἀμελῶν καὶ αὐτῆς τῆς σπουδῆς. Διὰ τοῦτο παρακαλῶ τὴν Μακαριότητά της νὰ μὴν ἀμνημονεῖ ἡμῶν ἀλλὰ νὰ μᾶς ἔχει πάντοτε εἰς τὴν εὐνοϊάν της καὶ ἕνα ἀπὸ τοὺς ἐγκρίτους της φίλους καὶ νὰ μᾶς ἀξιώσει σεβασμίου γράμματός της. Ὁ δὲ θεὸς διαφυλάττει τὴν Μακαριότητά της καὶ εὐδαιμονοῦσαν εἰς βαθύτατον καὶ λιπαρὸν γῆρας.

α+ιβ' Δ)βρίου β'. Ἀπὸ Ἀθηνῶν».

Ἔτοι μαθαίνουμε γιὰ πρώτη φορὰ ἀπ' ἐδῶ, πὼς ὁ Μελέτιος, καθὼς καὶ ἡ προτασσόμενη εἰκόνα του φανερῶναι (21α), δὲν ἦταν καλὰ στὴν ὑγεία του. Τὸ 1712 ἐπὶ ὀλόκληρο τετράμηνο (Μάρτιος—Ἰούλιος) βασανίσθηκε, καθὼς ὁμολογεῖ, «ἀνηλεῶς», ἀπὸ δυσουρία, ὥστε κινδύνεψε νὰ πεθάνει, θὰ τοῦ σταθῆ δὲ ἡ πάθησις αὐτῆ, ἀπὸ τὶς κυριώτερες χωρὶς ἀμφιβολία αἰτίαι, πού τόσο πρόωρα τὸν ὀδήγησαν στὸν τάφο (22). Ἀλλὰ καὶ οἱ ὀξύτεραι μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Βοεβόδα τοὺς διαφορὰς, πού τὸν ἴδιον αὐτὸν καιρὸ ἐξέσπασαν ὑπῆρξαν γιὰ τὸ Μελέτιο πηγὴ ταλαιπωριῶν ἀπερίγραφτων, ἀφοῦ ἀναγκάστηκε, γιὰ νὰ μὴν ἐμπλακῆ σ' αὐτέας, νὰ ἐγκαταλείψει τὴν ἔδρα τοῦ «πλανώμενος ἔνθεν κακεῖθεν». Ἀφορμὴ τῶν συνταρακτικῶν γεγονότων στάθηκε ἡ τυραννικὴ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους συμπεριφορὰ, ὅχι τοῦ Βοεβόδα τοῦ ἴδιου, καθὼς ὁ Θ. Φιλαδελφεὺς ἱστορεῖ (δ.π. σελ. 51—59), ἀλλὰ τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Ἀβδουὺλ Κερίμ, πού εἶχε λάβει αὐτὸ τὸ χρονο (1712) ἀπελπιστικὰς διαστάσεις. Οἱ Ἀθηναῖοι γιὰ ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπ' αὐτὸν ἔστειλαν ἀντιπροσωπεῖα στὴν Πόλιν ὑπὸ τὸν ἱκανώτατο ἄρχοντά τους Δημ. Παλαιολόγο, πού τόσο εὐγλωττα παρέστησε τὰ δεινὰ τῶν συμπατριωτῶν του στὸν Ἀρχιευνοῦχο Ἀμπντουραχμάναγα, ὥστε αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἄρπαξε ἀπὸ τὸν παρακαθήμενο γραμματικὸ του τὸ καλαμάρι καὶ παραδίδοντάς το στὸν Ἀθηναῖο προεστὸ τὸν διώρισε, παρὰ τὶς ἐπίμονες ἀντιρροήσεις του γιὰ τὸ καταθλιπτικὸ βάρος τοῦ ἀξιώματος, Βοεβόδα τῆς Ἀθήνας. Ἐπιστρέψας καὶ ἐγκατασταθεὶς στὴν ἔδρα τοῦ ὀ νέου βοεβόδα, ξεσήκωσε ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ ἐναντίον του τὴν ὀργὴ τῶν Τούρκων κατοίκων, μὴ ἀνεχομένων τὸν ἄπιστο διοικητὴ τοὺς ἐστασίασαν γι' αὐτό, πρὶν ὁ προστάτης του προλάβει νὰ τὸν σώσει καὶ τὸν σκότωσαν.

Εἶναι δύσκολο νὰ φαντασθῆ κανεὶς τὴν δεινὴν θέσιν, πού περιήγαγε τὸ Μελέτιο ἢ φοβερὴ αὐτῆ κατάστασις, καθὼς ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὶς ἀνὰ τὴν ἐπαρχίαν του ἀναγκαστικὰς περιπλανήσεις εὐρίσκει στὴν Ἀθήνα «τὰ ἴδια, καθὼς λέγει. καὶ ἀκόμα περισσότερα». Κι ἀρχίζει νέας κατὰ τὴ συνήθειά του, γιὰ ν' ἀποφύγει ἀνεπιθύμητες συγκρούσεις καὶ κινδύνους, περιοδεῖαι, μακριὰ ἀπὸ τὴν ἔδρα τοῦ αὐτῆ τῆ φορὰ, «πῆ μὲν διὰ χρέη ἐκκλησιαστικά πῆ δὲ διὰ ἐξωτερικά καὶ ἀπὸ διαφόρους συκοφαντίας ἀμελῶν καὶ αὐτῆς τῆς σπουδῆς». Ὅλη αὐτῆ ἡ δημιουργημένη γύρω του βαρεῖα ἀτμόσφαιρα τὸν κρατεῖ σὲ διαρκῆ ψυχικὴ ἀγωνία καὶ ἔντασις ἐμποδίζοντάς τον νὰ φανῆ συνεπῆς πρὸς τὸ λειτούργημα του καὶ τὸ ἑαυτοῦ τὸν ἴδιον. «Ἡ τύχη μου μὲ φθονεῖ, γράφει πρὸς τὸ Χρῦσανθο, πικρὰ παραπονούμενος ὁ Μελέτιος, καὶ δὲν ἔχω ἄδειαν κἂν διὰ τὴν σπουδὴν μου». Καὶ

πιο κάτω: «Ἡ στενοχωρία σχεδὸν δὲν μὲ ἀφήνει οὔτε ἐκεῖνο τὸ βιβλίον (ἐννοεῖ τὴν Ἐκκλ. Ἱστορία), ὅπου ἐπεχειρήσθην νὰ τελειώσω». Καὶ ἰκετεύει τὸν Ἰσχυρὸ προστάτη του «νὰ τὸν συντρέχει» ὅπου χρειασθῆ καὶ νὰ τὸν ἔχει «πάντοτε εἰς τὴν εὐνοιάν του», ἔτσι μόνος καὶ ἀνυπεράσπιστος καθὼς νοιώθει. Πηγὴ τῶν νέων αὐτῶν στενοχωριῶν τοῦ Μελετίου ὑπῆρξε ἐκεῖνος ὁ καταχθόνιος Σωτ. Λατίνος, ποὺ μόλις ἐκόπασε κάπως ὁ σάλος τῶν περὶ τὸν Βοεβόδα γεγονότων (23) ἐπανέρχεται πάλι στὸ προσκήνιο ἀναθερμαίνοντας τὸν κατὰ τοῦ δεσπότη πόλεμό του «μὲ διαφόρους συκοφαντίας», μέσα δὲ Ἀπρίλη τοῦ 1713 φθάνει ἡγούμενος ἀντιπροσωπείας στὴν Κωνσταντινούπολη μὲ σκοπὸ τὴν μ' ὁποιοδήποτε τρόπο μετάθεσιν τοῦ Μελετίου ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Γιὰ τὸ ποῖο καὶ τίς προθέσεις τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ μιλάει σὲ σύγκαιρο πρὸς τὸν Χρῦσανθο Νοταρᾶ γράμμα τοῦ ὁ Χαλκηδόνης Κωνσταντῖος, τὸ ὁποῖο δημοσίεψε στὰ Μνημεῖα Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων (Τ. Β' σελ. 333—34) ὁ Μ. Γεδεών καὶ τὸ ὁποῖο σὲ συνέχεια παραθέτω: «Πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἔγραψα εἰς τὴν μακαριότητά σας περὶ τοῦ Ἁγίου Ἀθηνῶν. Ἴδου ὅπου ἔφθασαν καὶ οἱ ἐνάγοντές του οἱ ὁποῖοι εἰς μὲν τὸ φαινόμενον εἶναι τρεῖς τέσσαρες εἰς δὲ τὸ νοούμενον εἶναι εἰς καὶ ὁ αὐτὸς κάποιος Σωτήριχος Λατίνος καλούμενος. Αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶναι ὅπου ἐκίνησε ἀγωγὴν τῶ τότε καιρῶ καὶ ἐξώσθη ὁ νόμιμος καὶ γνήσιος ἀρχιερεὺς τους ὁ Κύριλλος λέγω καὶ κατεδικάσθη ἀδίκως καὶ παραλόγως. Πῶς εἰσηκούσθη εἰς τέτοιον παράνομον ἔργον αὐτὸς ὁ τῶν κρυπτῶν γνώστης οἶδεν ὅτι πολὺν ἀγῶνα ἔκαμα ἐκείνον τὸν καιρὸν διὰ νὰ μὴ εἰσακουσθῆ ἀλλ' ὅμως εἰς οὐδέν. Δὲν ἤξεύρω ὁ μακαρίτης Γαβριὴλ πῶς τὸ ἔκαμεν αὐτὸ καὶ ἀκολούθως καὶ ὁ μακαρίτης Ἀλέξανδρος πῶς τὸ ἐδέχθη ἃς εἰποῦμε κρίμασιν οἷς οἶδε θεὸς τὰ πάντα γίγνεται. Τώρα ὅπωςδήποτε ἐκαλόμαθεν ὁ ἄνθρωπος καὶ ἄρχισε πάλιν νὰ μὴν τὸν ἀρέσει ἐκεῖνος ὅπου αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐζητεῖ καὶ ἔλαβεν καὶ ἐμολογεῖ τὸ προγεγονὸς ἀδικον εἰς τὸν Κύριλλον καὶ ζητεῖ τάχα νὰ ἐπανακάμψῃ ὁ Κύριλλος ὡσὰν νὰ εἶναι τίποτις εἴκολον πρᾶγμα, τὸν εἶπα πολλὰ νὰ λείψῃ ὅμως φαίνεται πῶς ἰσχυρογνωμῆ προβάλλει καὶ σφάλματα δῆθεν κατὰ τοῦ Μελετίου ἂν εἶναι ἀληθινὰ ἄξια διορθώσεως καὶ ὄχι καθαιρέσεως. Τώρα ἐδῶ τάχα μὴ εἰσακουόμενοι φοβερῶς νὰ ἔλθουν αὐτοῦ νὰ προσβάλλουν εἰς τοὺς ἐξουσιαστὰς καὶ μὲ δύναμιν ἐξωτερικὴν νὰ ἐκτελέσουν τὴν θέλησίν τους. Ἦλθαν εἰς τὸν λόγον μου καὶ τοὺς εἶπα περισσὰ οἱ ἄλλοι ὀλίγον καταπίθονται ὁ δὲ Σωτήριχος οὐδαμῶς, τέλος τοῦ εἶπα, Σωτήριχε ἢ κρίσις νὰ θεωρηθῆ κατὰ νόμους χρειάζεται κριτὴν καὶ τοὺς περὶ τὸν κριτὴν ἐνάγοντα καὶ ἐναγόμενον. Τὰ τρία εἶναι τὸ δεύτερον λείπεται. Καὶ ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ γίνῃ προσταγὴ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν νὰ ἔλθῃ ὁ ἐναγόμενος. Καὶ τότε θέλετε παρασταθῆ ὁμοῦ καὶ θέλει γίνῃ τὸ δίκαιον. Αὐτοὶ καὶ τὸ νὰ ἔλθῃ ὁ Ἀθηνῶν παντάπασιν δὲν τὸ δέχονται καὶ διὰ τοῦτο ἐρχομένων τῶν παρόντων εἰς τὰ αὐτόθι θαρρῶ νὰ εὐρίσκονται καὶ ἄλλοι τινὲς αὐτοῦ. Προτιοῦ νὰ προσβάλλουν ἐξωτερικῶς ἂν ἦτον τρόπος ἢ Μακαριότητά της ὡς πνευματικὸς πατήρ νὰ κράξῃ καὶ νὰ τοὺς ἐλέγξῃ (25) καὶ νὰ τοὺς νοουθετήσῃ. Καὶ ἄλλην δύναμιν ἔχει τῆς Μακαριότητός της ὁ λόγος καὶ ἴσως ἀφεθοῦν καὶ εἰς τὰ ὅσα προβάλλουν θέλει τὰ ἰατρεύσῃ ἢ Ἐκκλησία μὲ γράμματα τινὰ προστατευτικὰ καὶ παραγγελίαις ὅπου νὰ μὴν ἢμπορεῖ νὰ τὰ παρέβῃ ὁ Ἀθηνῶν. Εἰ δὲ μὴ κἄν θέλει γίνῃ τὸ ἕστερον νὰ ἔλθῃ ὁ Ἀθηνῶν ἀπὸς του καὶ ἃς κρισολογιοῦνται εἰς τόσην βοήθειαν νὰ κάνωμεν τὸν ἀρχιερέα καλὸν εἶναι.....απιγ' τῆ Ἀπριλίου κβ'

Τῆς σῆς Μακαριότητος ταπεινὸς ἐν Χριστῶ ἀδελφὸς καὶ ὄλωσ εἰς τοὺς ὀρισμούς της—Χαλκηδόνης Κωνσταντῖος».

Δὲν γνωρίζουμε βέβαια «τὰ δῆθεν κατὰ τοῦ Μελετίου σφάλματα» ποὺ κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ Ἁγίου Χαλκηδόνης πρόβαλλε στὶς ἐκεῖ Ἐκκλ. Ἀρχὲς ὁ ἀδίσταχτος Λατίνος καὶ ποὺ δὲν φαίνεται νὰ γιναν πιστευτὰ, ὄντας συκοφαντίαι καθαρές καὶ γιὰ τὸ λόγο πῶς οἱ κατήγοροί του δὲν τὸν ἤθελαν νὰρθῆ στὴν

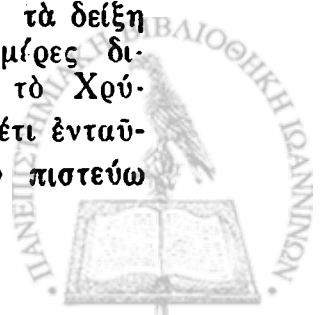

Πόλη και απολογηθῆ σὲ ἀντιπαράστασή τους. «Αὐτοὶ καὶ τὸ νὰ ἔλθῃ ὁ Ἀθη-
νῶν παντάπασι δὲν τὸ δέχονται» λέγει ὁ Κωνσταντῖος. Ἡ πρότασή του ὅμως στὸ
Χρῦσανθο ἂν δὲν παραιτηθοῦν ὕστερα ἀπὸ νουθεσίες του οἱ διώκτες τοῦ Μελε-
τίου «νὰ ἔλθῃ ὁ Ἀθηνῶν ἀτός του καὶ ὡς κρισολογιοῦνται» φαίνεται ὅτι τέθηκε
ἀπὸ τὸν δοκιμασμένο προστάτη του σὲ πράξη, ποὺ καθὼς πιστεύω εἰδοποίησε
σχετικὰ καὶ ἀμέσως τὸ Μελέτιο. Γιατὶ λίγο ἀργότερα (6 Ἰουλίου 1713) τὸν βρι-
σκομε στὴ Βασιλεύουσα ἀπ' ὅπου ἀπευθύνει τὴν πέμπτη καὶ τελευταία πρὸς Χρύ-
σανθο ἐπιστολή του, ἐξακολουθοῦντα νὰ διαμένει ἀκόμα στὴν Ἀδριανούπολη.

Ἦδη ἀπὸ τὶς ἀρχὲς αὐτοῦ τοῦ χρόνου ἔχει προῖδεάσει μὲ γράμμα του γιὰ
τὸ ταξίδι αὐτὸ τὸ φίλο του ἅγιου Λαρίσσης Παρθένιο (24), ὁ ὁποῖος τὸ Μάρτη
(10|3|1713) τοῦ ἀπαντᾷ γράφοντάς του: «Γράφετε ἀδελφὲ πὼς ἔχετε σκοπὸν νὰ
ἐκδημήσητε εἰς Κωνσταντῖνον μετὰ τὸ ἅγιον Πάσχα τὸ ὁποῖον φαίνεται δύσκολον
ἐπειδὴ εἶναι καὶ βαρῦμοχθον καὶ πολυέξοδον. Τῶν μέντοι δύο κακῶν προκειμένων
τὸ μὴ χεῖρον βέλτιστον. Ἀλλ' ἂν ἴσως καὶ βεβαιωθῆτε εἰς κίνησιν ἄμποτες νὰ συ-
ναντηθῶμεν ἐνιαῦθα εἰς Λάρισσαν...» (Μνημεῖα Β' σελ. 166—167).

Δὲν ξέρομε ἂν κατὰ τὴ μετάβασή του αὐτὴ στὴν Πόλη ὁ Μελέτιος ἐξεπλή-
ρωσε τὴν ἐπιθυμία τοῦ Παρθενίου περνώντας ἀπὸ τὴ Λάρισα. Ἀπὸ φράση ὁ-
μως τοῦ τελευταίου: «τῶν μέντοι δύο κακῶν προκειμένων κ.π.α.» συμπεραίνουμε
τὴ δυσκολώτατη θέση στὴν ὁποία εἶχαν περιαγάγη τὸ Μελέτιο οἱ ἐχθροὶ του τῶν
Ἀθηνῶν, κατάστασις γνωστὴ βέβαια καὶ στὸν Παρθένιο ὁ ὁποῖος, σημειωτέον,
κλείοντάς αὐτὸ τὸ γράμμα, προσπαθεῖ, ὁμοιοπαθῆς καὶ ὁ ἴδιος, νὰ παρηγορήσῃ τὸ
φίλο του γράφοντάς: «Τὰ αὐτὰ καὶ ἡμεῖς πανιερώτατε πάσχομεν ὑπὸ τῶν εὐλο-
γημένων πατέρων ἐπειδὴ τοῖς εὐεπήκοωτέροις καὶ μᾶλλον εὐ-
πειθεῖς τοῦτοίς καὶ ἐπιβαίνουσι...» Εὐεπήκοοι λοιπὸν καὶ μᾶλλον εὐ-
πειθεῖς καὶ οἱ δύο τους φυσικὸ ἦταν νὰ παθαίνουν ὅσα ἀπὸ τοὺς ἐπιβήτορες εὐ-
λογημένους πατέρες ἐπάθαιναν, τοὺς ἀγιοταφίτες μοναχοὺς πιθανώτατα, ποὺ καὶ
τὴ Θεσσαλία περιώδευαν. Σ' αὐτὴ τὴν πέμπτη πρὸς Χρῦσανθο ἐπιστολή του ὁ
Μελέτιος ἀφοῦ τὸν εὐχαριστεῖ γιὰ γράμμα του ποὺ ἔλαβε (τί τοῦλεγε τάχα στὸ
γράμμα;) καθὼς καὶ γιὰ τὸ ἐπιδεικνυόμενο ἐκ μέρους του θερμὸ ἐνδιαφέρον καὶ
τὴν ἀγάπη του συνεχίζει: Δέομαι τοῦ θεοῦ γονυπετῶς εἰς ἐπιμήκιστον καὶ βαθύ-
τον γῆρας νὰ τὴν διαφυλάττῃ διὰ νὰ τὴν ἔχωμεν καύχημα ὡς τοιοῦτον
σοφώτατον καὶ συνετώτατον ἄνδρα ὃν κεκτῆμενοι οἱ Ἕλληνες ἐν τούτοις τοῖς δυ-
στυχεσιότοις χρόνοις μακαριωτάτον Πατριάρχην τῆς Ἁγίας Πόλεως ἀγάλλονται». Καὶ
πὺρ κάτω: «Δὲν ἠξιώθη ἐνιαῦθα εἰς Κωνσταντινούπολιν νὰ τὴν εἶρω διὰ νὰ
τῆς παραστήσω μετὰ τὴν προσκύτησίν μου τὴν ποιηθεῖσαν μοι Ἐκκλ. Ἱστορίαν ὁ-
μοίως καὶ εἴτι ἄλλο βιβλίον συντέθηκα. Ἐλπίζω ὅμως νὰ διατρέψω προσέτι ἐνιαῦ-
θα ἡμέρας τινὰς καὶ ἴσως εἰς τὴν ἐπάνοδόν μου θέλω ἔλθαι ἀπ' αὐτοῦ καὶ νὰ τὴν
προσκυνήσω καὶ νὰ τῆς τὰ παραστήσω Ἄν ἴσως καὶ ἠξεύρετε νὰ εἶναι ἡ Ἐκκλ.
Ἱστορία Νικηφοροῦ τοῦ Καλλίστου ἐδῶ εἰς τὴν Βιβλιοθήκην σας, θέλητε μηνῦσαι
τοῦ καθηγουμένου νὰ μᾶς τὴν δανείσῃ εἰς διάστημα μᾶς ἑβδομάδος ἢ δύο διὰ νὰ
ιδῶ κάποια σημειώματα καὶ αὐθις τὴν ἐπιστρέψω. Καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις θέλω ἔχει
καὶ ταύτην τὴν χάριν. Διαφυλάξοι ὁ θεὸς τὴν μακαριότητά σας εἰς βίον ἐπιμήκιστον».

Ἀπ' ἐδῶ μαθαίνουμε, πὼς ἀπὸ τὰ μέσα ἤδη τοῦ 1713 ὁ Μελέτιος εἶχε σχε-
δὸν ἔτοιμη τὴν Ἐκκλ. Ἱστορία, κατὰ τὴ μετάβασή του δὲ αὐτὴ στὴν Κωνσταντι-
νούπολη, ἔφερε μαζί του τὸ χειρόγραφο τῆς καθὼς καὶ τὰ χειρόγραφα ἄλλων ἀ-
γνωστων ἔργων «ὁμοίως καὶ εἴτι ἄλλο βιβλίον συντέθηκα» μὲ σκοπὸ νὰ τὰ δείξῃ
στὸ Χρῦσανθο, τοῦ ὁποῖου τὴ σοφία τόσο ἐκτιμοῦσε. Πόσες ἀκριβῶς μέρες δι-
έμεινε στὴν Πόλη ὁ Μελέτιος καὶ ἂν κατώρθωσε τελικὰ νὰ συναντήσῃ τὸ Χρύ-
σανθο δὲν γνωρίζουμε. Ἀπ' ἐκεῖνο ὅμως τὸ «ἐλπίζω νὰ διατρέψω προσέτι ἐνιαῦ-
θα ἡμέρας τινὰς καὶ ἴσως εἰς τὴν ἐπάνοδόν μου θέλω ἔλθαι ἀπ' αὐτοῦ» πιστεύω

δι η διαμονή του ἐδῶ ὑπῆρξε ὀλιγόχρονη μετὰ τὴν ὁποία ἐπέστρεψε μᾶλλον στὴν ἔδρα του τὴν Ἀθήνα (26). Καὶ πάλι σ' αὐτὸ τὸ γράμμα του βλέπουμε τὸ Μελέτιο νὰ ζητᾶ ἐπίμονα ἀπὸ τὸ Χρῦσανθο τὴν Ἐκκλ. Ἱστορία τοῦ Καλλίστου προκειμένου νὰ τὴν συμβουλευθῆ γιὰ τὴ δική του ἱστορία, πρῶγμα ποῦ μᾶς πείθει, πὼς τὸ ἔργο του τοῦτο δὲν εἶχε πάρει ἀκόμα τὴν τελική του μορφή. «Θέλετε μὴ νύσει τοῦ καθηγουμένου, γράφει, νὰ μᾶς τὴ δανείσῃ» ἐννοώντας τὸν ἡγούμενο τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου μετὰ τὴν περίφημη Βιβλιοθήκη.

Στὴν Ἀθήνα ὁ Μελέτιος ἔμεινε ἕνα περίπου χρόνο ἀκόμα, περίοδο γιὰ τὴν ὁποία δὲν ἔχουμε σαφεῖς πληροφορίες. Χωρὶς ἄλλο θὰ συνέχισε καὶ κατὰ τὸ χρονικὸ αὐτὸ διάστημα νὰ δουλεύει, ὅσο τοῦ ἐπέτρεπαν βέβαια οἱ ἄλλες ἀπασχολήσεις καὶ περισπασμοί, τὴν Ἐκκλησιαστικὴν τοῦ Ἱστορία καὶ κάποιες ἀπὸ τὸ πλῆθος ἄλλες ἐργασίες του, ποῦ ἔμειναν ἀνέκδοτες. Γιατὶ παρὰ τοὺς συνεχεῖς περισπασμοὺς καὶ τὸν ἀπηνῆ διεξαγόμενο ἐναντίον του ἀπὸ μερίδα τῶν Ἀθηναίων πόλεμο, καθ' ὅλην σχεδὸν τὴ διάρκειαν τῆς στὴ μητρόπολιν αὐτοῦ ὑπηρεσίας του, τὸ ἐκεῖ ποιμαντικὸν ἔργο τοῦ Μελετίου ὑπῆρξε κατὰ κοινὴ ὁμολογίαν γονιμώτατο καὶ ἐξόχως ἐποικοδομητικὸν «κλείσαντος, καθὼς χωρὶς ὑπερβολὴν ἐγράφηκε, τὴν τοῦ Μιχαὴλ Ἀχομινάτου καθέδραν». «Τούτοις (τοῖς Μητροπολίταις Ἀθηναίων), λέγει ἄλλος (Μνημεῖα Β' σελ. 176), ὑπερέβη κατὰ τὴν πολυμάθειαν ὁ ἐν τῇ Ἐσπερίᾳ ἐκπαιδευθεὶς Μελέτιος Β', ὅστις εὐμοιρῶν πάσης μαθήσεως καὶ σοφίας ἐπ' εὐσεβείᾳ δὲ καὶ ἀρετῇ διαπρέπων, ἔλαμπεν ἐν τῇ καθόλου ἐκκλησίᾳ καὶ ἰδίᾳ τὴν οἰκείαν Μητροπόλιν Ἀθηναίων...». Κουρασμένος ὅμως ἀπὸ τοὺς πρόσφατους καὶ παλιότερους κατατρεγμοὺς «καὶ ἀηδιάσας τοιοῦτον ἀξίωμα ἐκαρᾶσθαι εὐκαιρίαν ὅπως ἀποχωρήσει τοῦ ἀκανθώδους θρόνου». Καὶ ἡ εὐκαιρία δὲν ἄργησε νὰ ρθῆ. Μετὰ τὸν ἐπισυμβάντα τὸν ἐπόμενον χρόνον (1714) θάνατο τοῦ Κλήμεντα Ἰωαννίνων, χήρησε ὁ θρόνος τῆς γενέτειράς του, ὑπακούοντας δὲ σὲ θερμοὺς ἰκεσίαις τῶν συμπατριωτῶν του, ποῦ τὸν ἠθέλαν γιὰ ἀρχιερέα τους, «ἀγάπη τε τῆς πατρίδος κινούμενος» πορεύθηκε ὁ Μελέτιος πρὸς τὴ Βασιλεῦσα, μετὰ σκοπὸν αὐτῆ τὴ μετάθεσίν του. Στὸ δρόμον ὅμως ἀρρώστησε βαρεῖα, ποῖος ξέροι ἀπὸ τί ἀρρώστεια. Ἦταν φιλάσθηνος, καθὼς εἶδαμε, καὶ ἡ βασιανιστικὴ δυσουρία τῆς περασμένης χρονιάς μαζί μετὰ τὴν ἀγωνιώδεις ἀνὰ τὴν ἐπαρχίαν του ἀναγκαστικὰς περιπλανήσεις καὶ τὴν τόσας ἄλλας λαχτάρας τὸν εἶχαν σοβαρὰ ἐξαντλήσει.

Ἀρρωστος ἀρκετὸν καιρὸν φιλοξενήθηκε στὴ Λάρισα ἀπὸ τὸ φίλον του Παρθένιον, ἀπ' ὅπου προσπάθησε μετὰ γράμματα νὰ δικαιολογήσῃ στὰ Πατριαρχία τὴν βραδύτητά του. Ὁ Πατριάρχης ὅμως καὶ ἡ Σύνοδος ἔσπευσαν «βιασθέντες μᾶλλον ὑπὸ μεγίστων μεσιτειῶν» νὰ χειροτονήσουν μητροπολίτη Ἰωαννίνων τὸν Ἰερόθεο Ράπτη. Ὅταν ἀναρρώσας κάπως ἔφθασε στὴν Πόλιν ἦταν πλέον ἀργά. Ἡ μητρόπολις τῆς Πατρίδας εἶχε πληρωθεῖ, πρῶγμα ποῦ τὸν ἐλύπησε κατάκαρδα καὶ ὁ ἴδιος παρέμεινε ὀλίγον ζητώντας εὐκαιρία νὰ ἐπιστρέψῃ στὴν ἔδραν του. Ἡ στενοχώρια ὅμως ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀποτυχίαν ἤρθε νὰ προστεθῆ στὸς τόσους ἄλλους ψυχικοὺς καὶ σωματικοὺς τῶν τελευταίων ἐτῶν πόνους καὶ ἔπεσε κατὰ γῆς γιὰ νὰ μὴ σηκωθῆ πιά. Πέθανε ἐκεῖ στίς 12 Δεκεμβρῆ 1714 σὲ ἡλικίαν 53 μόλις ἐτῶν καὶ θάφτηκε «ἐν τῷ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ἱερῷ τεμένει τῷ λεγομένῳ κοινῶς Χάσκειοι», παρὰ τὸ Δοσίθεον Νοταρᾶ τὸν ἄλλοτε προστάτην του, μακρὰ πολὺ ἀπὸ τ' ἀγαπημένα του Γιάννινα, μ' ὀλότελον ἀνεκλήρωτο τὸν καφτερόν του πόδον νὰ τὰ ὑπηρετήσῃ, σὺν ἱεράρχησιν αὐτῆ τῆ φορᾶ, ὡς τὴν ὑστερήν του ἀνάσα...

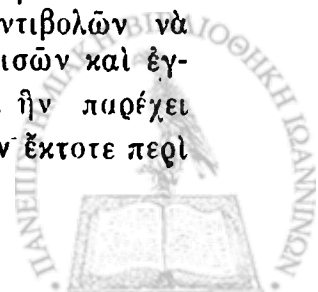
Β'.—ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

Ὁ μέγας Ρώσος ποιητὴς Ποῦσκιν θαυμάζοντας τὴν ὡραία διάνοιαν τοῦ διαπρεπῆ ὁμοεθνή του σοφοῦ Λομονόσσοφ, ποῦ κατὰ σύμπτωσιν γεννήθηκε τὸ χρὸ-

νο (1714) πού πέθανε ὁ Μελέτιος, τὸν χαρακτηρίσει «πρῶτο ρωσικὸ Πάνεπιστήμιο». Κάτι παρόμοιο, τηρουμένων βέβαια τῶν ἀναλογιῶν, θὰ μπορούσαμε νὰ πούμε, ὄχι μονάχα σὲ ἠπειρωτικὴ ἀλλὰ σὲ πανελλήνια ἴσως κλίμακα, γιὰ τὸ Μελέτιό μας. Γιατὶ ὁ Μελέτιος δὲν ἔμεινε γνωστὸς σὰ δάσκαλος ἢ ἀρχιερέας, παρὰ τὶς ἀντίστοιχες μεγάλες του ἱκανότητες, ἀλλὰ σὰν μελετητὴς καὶ ἐπιστήμονας, πού ἀνάλωσε τὴ σχετικὰ σύντομη ζωὴ του στὴν κατάχτηση καὶ προαγωγή τῶν ποικίλων ἐπιστημονικῶν γνώσεων τῆς ἐποχῆς γιὰ τὸ φωτισμὸ καὶ τὴν προκοπὴ τοῦ σκλαβωμένου Γένους. Ἦδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ του ἀκόμα ἢ φήμη γιὰ τὶς ἐξαιρετικὲς σ' ὅλες τὶς ἐπιστῆμες ἐπιδόσεις του εἶχε ἐδραιωθῆ στὸς κύκλους τῆς Βασιλεύουσας, πρῶγμα πού δὲν παρέλειψε νὰ σημειώσῃ στὴν ἀξιόλογη μεταφρασθεῖσα σὲ πολλὰς γλῶσσες ἱστορία του τῆς Ὁθ. Αυτοκρατορίας ὁ Καντεμίρης «ἡγεμῶν τῆς Μολδαβίας πεπαιδευμένος ἐν τῇ Φιλοσοφίᾳ, πολιτικῇ τέχνῃ καὶ ἱστορίᾳ» (τὰ λόγια του ἐθέσαμε ἀρχὴ-ἀρχὴ σὰν μόνον αὐτῆς τῆς ἐργασίας μας). Ὑπῆρξε ὁ θεμελιωτὴς καὶ ἀφοσιωμένος ἱερέας τοῦ ναοῦ τῶν Νεοελληνικῶν θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ μάλιστα τῆς Γεωγραφίας, ὁ πρῶτος συστηματικὸς μας Γεωγράφος, προσωποποιῶν τὴν χαρακτηριστικὴ αὐτὴ μὲ τὴν ὁποία τὸν διέσωσε πάνω ἀπ' ἄλλες ἢ ἀδέκαστη ἱστορικὴ μνήμη.

Ἰδιαίτερα, καθὼς παρατηρεῖ καὶ ὁ Κ. Δημαράς, εἶναι ἄξια προσοχῆς ἡ θέλησή του γιὰ μιὰ προσωπικὴ προσφορὰ μὲ τὴ συλλογὴ καὶ μελέτη ἀρχαίων ἐπιγραφῶν, πρῶγμα πού μαρτυρεῖ ἓνα πνεῦμα ἐπιστημονικὸ καὶ ἐκφράζει τὴ συνείδηση τῆς ἱστορικῆς ἐνότητος τοῦ ἑλληνισμοῦ» (Ἱστορία Νεολ. Λογ., σελ: 139). Στὸν τομέα μάλιστα τῆς ἐπιμελοῦς συλλογῆς καὶ ἔκδοσης τῶν ἀρχαίων ἐπιγραφῶν προέτρεξε πολὺ τῆς ἐποχῆς τοῦ ὁ Μελέτιος, ὅταν ἡ ἐπιγραφικὴ καὶ σ' αὐτὴ ἀκόμα τὴ Δύση μόλις τότε ἀρχίζε νὰ ἐμφανίζεται. Σὲ περισπούδαστη μὲ τὸν τίτλο: «Ὁ Μελέτιος Ἀθηνῶν ὡς ἀρχαιοδίφης καὶ στηλοκόπας» μελέτη τοῦ ὁ Σπ. Λάμπρος, δημοσιευθεῖσα στὸν Νέον Ἑλληνομνήμονα (Τ. Γ', σελ. 59—105), ἀναφέρει ὅτι ὁ Μελέτιος μνημονεύει στὸ Γεωγραφικὸ του 86 συνολικὰ ἀρχαῖες ἐπιγραφές, ἄνισα κατανεμημένες στὶς διάφορες ἑλληνικὲς χῶρες. Τὶς ἐπιγραφές αὐτὲς ὁ Λάμπρος παραθέτει σὲ συνέχεια αὐτούσιες μὲ τὶς ἐπιβαλλόμενες διορθώσεις καὶ συμπληρώσεις τελειώνει δὲ μὲ τὶς ἐξῆς περὶ τοῦ ἐπιγραφικοῦ ἔργου τοῦ Μελετίου παρατηρήσεις: «Ὅτι αὐτὸς (ὁ Μελέτιος) προέβη σὲ ἀπλὴ ἀντιγραφή τους χωρὶς σχόλια ἢ ἐρμηνεῖα ὁποιαδήποτε. Ἀντέγραψε τὶς πιδὸ πολλές μὲ γράμματα μικρὰ ἀφοῦ προσέθεσε τὰ ἀναγκαῖα πνεύματα καὶ τόνους, ἐνῶ καθὼς ὁ ἴδιος (ὁ Μελέτιος) παρατηρεῖ σὲ καμμιά ἐπιγραφή δὲν εἶδε τόνον ἢ πνεῦμα ἢ ὑπογεγραμμένη. Τὰ ἀντιγραφα τοῦ Μελετίου δὲν ἀνταποκρίνονται στὸς αὐστηροὺς κανόνας ἔκδοσης ἐπιγραφῶν τῶν ὁποίων γίνεται σήμερον χρῆσις. Ἀπέφυγε ἢ δὲν μπόρεσε νὰ συμπληρώσῃ τὰ χωρία, πού ἢ συμπλήρωσή τους ἦταν εὐκόλη κἀνοντας ἀφειδῆ χρῆσις τῶν ἀποσιωπητικῶν πρῶγμα πού δημιουργεῖ ἀνυπέροβλητες δυσχέρειες γιὰ τὴν ἀποκατάστασή τους ἐπειδὴ τὰ λιθάρια τους (στύλοι, πλάκες) δὲν σώζονται τῶν πιδὸ πολλῶν. Κάνει τέλος ἐσφαλμένο τονισμὸ τῶν λέξεων μαζὶ δὲ μὲ τὸν τρόπο τῆς ἀντιγραφῆς δείχνει ἀνεπαρκῆ γνώση τοῦ ἀρχαίου λόγου καὶ τῶν διαφόρων διαλέκτων. Ἔτσι, συμπεραίνει ὁ Λάμπρος, τὸ ἔργο τοῦ Μελετίου σὰν ἀρχαιοδίφης καὶ στηλοκόπας δὲ ἀνταποκρίνεται στὶς σημερινὲς ἐπιστημονικὲς ἀπαιτήσεις. «Ἄν ὁμως, συνεχίζει, λάβωμε ὑπ' ὄψει τοὺς χρόνους καὶ τὰς περιστάσεις ὑφ' ἃς ἔζη, εἶναι μάλιστα ἀξιέπαινος ὁ ζῆλος αὐτοῦ. Τὸ ὑλικὸν ὅπερ συναπεκόμισεν ὑπῆρξεν ἄξιον λόγου. Οἱ νεώτεροι ἀρχαιολόγοι ὑπ' αὐτοῦ ὀδηγηθέντες ἠδυνήθησαν νὰ ἀνεύρωσι πλείστας ἀρχαῖας ἐπιγραφὰς καὶ διὰ νέων ἀντιγράφων ἢ ἀντιβολῶν νὰ ἐξακριβώσωσι τὰς ὀρθὰς γραφὰς τῶν ὑπὸ τοῦ Μελετίου παρατηρηθεισῶν καὶ ἐγγραφεισῶν ἐπιγραφῶν. Ἔτι δὲ μᾶλλον ἄξια λόγου εἶναι ἡ ὑπηρεσία ἣν παρέχει εἰς τὴν ἐπιστῆμην διὰ τῆς σημειώσεως τῶν ἐπιγραφῶν ἀπωλεσθεισῶν ἔκτοτε περὶ

ὡν-μόνον ἔκεινου ἔχομεν τὴν μαρτυρίαν. Εἶναι δὲ ἡ μαρτυρία αὕτη κατὰ πάντα ἀξιόπιστος διότι ὁ Μελέτιος εἰς μόνον ἀντιγραφικὰ λάθη ὑπέπεσεν οὐδὲν οὐδέποτε ἀνέγραψε πλαστὸν ὡς τοῦτο ἔπραξαν ἄλλοι τινὲς τῶν κατὰ τοὺς πρὸ ἡμῶν χρόνους ἀρχαιολογησάντων, ὧν διὰ τοῦτο τὸ κῦρος εἶναι κεκλονημένον ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. Μεγάλην δὲ χρησιμότητα δύναται νὰ ἔχει ἀκομὴ καὶ σήμερον ἡ χοῆσις τῆς Γεωγραφίας τοῦ Μελετίου διὰ τὰς τοπογραφικὰς σημειώσεις, αἵτινες συνδέονται πρὸς τὴν ἀντιγραφὴν τῶν ἀρχαίων ἐπιγραφῶν του καὶ ἰδιαιτέρως αὐτῶν αἰ ὁποῖαι ἔχουν γαθῆ. Αἱ τοιαῦται αὐτοῦ μαρτυρίαι δύνανται νὰ θεωρηθῶσι ἔτι καὶ σήμερον ὡς ἀσφαλῆς ὁδηγὸς εἰς τοὺς ἀρχαιολόγους»: Γι αὐτὰ ὅλα εἶναι λυπηρὸν, τελειώνει ὁ Λάμπρος, πού δὲν σώθηκε καὶ τὸ ὑπόλοιπο ἐπιγραφικὸ ὑλικό, πού εἶχε συλλέξει ὁ Μελέτιος. Γιατὶ μέρος μόνον αὐτοῦ πού μάζεψε στὶς περιοδεῖες του περιέλαβε στὴ Γεωγραφία, ἐπιφυλασσόμενος νὰ τὸ δημοσιέψῃ ἄλλοῦ, καθὼς φανερώνει ἡ φράση «καὶ ἄλλας πλείστας (ἐπιγραφὰς) ἃς ἐν ἄλλοις ἐκθέσωμεν». Πρέπει λοιπὸν νὰ εὑρεθῶν τὰ πρωτόγραφα τῆς Γεωγραφίας του, πού δὲν κάνει γι αὐτὰ λόγο ὁ ἐπιμεληθεὶς τῇ Β' ἐκδόσῃ τῆς Ἀνθιμος ὁ Γαζῆς, καθὼς καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἀρχαιολογικὰ του σημειώματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πολλὰ ἔχει νὰ ὠφεληθῇ ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐπιστήμη, ὅσον ἀφορᾷ κυρίως ἐκεῖνες τὶς ἐπιγραφὰς πού χάθηκαν.

Εἶναι γεγονὸς πὼς ὁ πρόωρος θάνατός του ὑπῆρξε ἀναντίρροητα πλῆγμα σοβαρὸ γιὰ τὴν ἀνάγεννώμενη νεοελληνικὴ ἐπιστημονικὴ σκέψη καὶ ἀφήκε κενὸ δυσαναπλήρωτο στὶς τάξεις, ἀραιὸς πολὺ ἄλλωστε, τῶν φωτεινῶν προδρομῶν τῆς. Ὁ τελευταῖος ἐκδότης τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Κ. Εὐθυβούλης πλέκοντας τὸ ἐγκώμιον τοῦ ἐξόχου ἀνδρὸς γράφει: «Λαμπρῶς καταφαίνεται ἡλικὸς ἦν ὁ Μελέτιος τὸ σεμνὸν τοῦτο γέννημα καὶ προπαίδευμα τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἀξιάγαστον ἐγκαλλώπισμα τοῦ ἱεροῦ κλήρου τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀνὴρ οὐ μόνον σεβάσιμος τὸ πολίτευμα καὶ ἱκανὸς πράγμασι χρῆσθαι ἐν ταῖς μετὰ τῶν πολιτικῶν συναναστροφαῖς οὐδὲ μόνον ἱεροκῆρυξ εὐγλωττος τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροωμένων σαγηνεύων καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἰσχυρῶς ἐπαγόμενος ἀλλὰ καὶ τῆς θύραθεν παιδεύσεως ἐπιστήμης τε ποικίλης καὶ πολυμαθείας κάτοχος καὶ πρὸ πάντων τῆς κατὰ Χριστὸν Φιλοσοφίας μύστης δόκιμος καὶ ἀρίγνωτος εὐεργετήσας τὸ γένος ἡμῶν ἀπὸ τῆς διδ(κ)ῆς κινέδρας καὶ ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ὀκρίβαντος καὶ ἀπὸ τῆς ποιμαντικῆς βακτηρίας καὶ ἀπὸ τοῦ μουσοκοσμῆτου αὐτοῦ σπουδαστηρίου ἢ συγγραφείου τὴν ἐν Χριστῷ εὐλογημένην καὶ θεοδόξαστον Ἑλληνικὴν σοφίαν (27) τὸν παρ' ἄλλοδαποῖς μετακλαδευθεῖσαν διαπύρῳ ἔρωτι καὶ αὐτὸς φιλοτιμούμενος ἐγκεντρίσαι τῇ παλαιφάτῳ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καλλιελαιῷ...» (Σάθα Νεολ. Φιλ., σελ. 390--93).

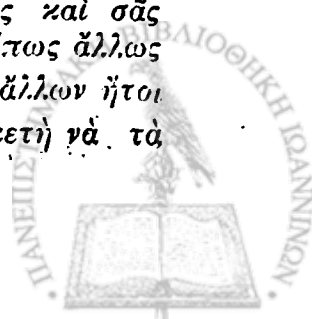
Ἄλλὰ μὲ τί δὲν ἀσχολήθηκε ζώντας ὁ Μελέτιος! Ἡ ποικιλία τῶν θεμάτων στὰ ὁποῖα ἀφιέρωσε ξεχωριστὲς ὀγκώδεις συχνὰ πραγματεῖες προξενοῦν καὶ στὸ σημερινὸν ἀκόμα μελετητὴ τὸν ἀνυπόκριτο θαυμασμὸν καὶ τὴν κατάπληξιν. Γιατὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὶς γνωστὰς τετράτομη Γεωγραφία καὶ τρίτομη Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία ἔνα πλῆθος ἱατρικῆς, φιλοσοφικῆς, ἱστορικῆς, ἀστρονομικῆς ἐργασίης, λόγοι καὶ ἐπιγράμματα συνθέτουν τὸ πολύμορφο ἔργο τοῦ δαιμόνιου Ἡπειρώτη, πού ἐξακοθεῖ παρὰ ταῦτα νὰ παραμένει ἀπρόσιτο. Γιὰ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν καὶ τὴν Γεωγραφίαν, πού τυλώθηκαν μετὰ τὸ θάνατό του—ὁ ἴδιος δὲν εὐτύχησε τίποτε σχεδὸν νὰ ἰδῇ δικό του τυπωμένο—θὰ μιλήσωμε πιδ κάτω διεξοδικώτερα, εὐθύς δὲ κατόπι θὰ ἀναφέρουμε ἀπλῶς καὶ τὸ ὑπόλοιπο ἀνέκδοτο καὶ γι αὐτὸ ἐλάχιστα γνωστὸ ἔργο του.

1.—Γεωγραφία

Τὴ Γεωγραφίαν του τὸ πλέον περισπούδαστο ἀπὸ τὰ συγγράμματά του καὶ

τὸ μόνο ἴσως πλήρες ἄρχισε, καθὼς εἶδομεν, νὰ ὑφαίνει ὁ Μελέτιος « Ἄρτης ὦν » (28). Ἦδη δὲ ἀπὸ τοῦ 1707 προῆλθε σις σχετικὰς ἐνέργειαι διὰ νὰ τὸ βάλῃ εἰς τύπους ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο τῶν γνωρίμων καὶ συμπατριωτῶν τοῦ ἐκδοτῶν τῆς Βενετιᾶς Γλυκῆδων. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἔρχεται τὸν πρῶτον πάνω χρόνον στὰ Γιάννινα ἀπ' ὅπου, ὕστερα ἀπὸ τὴν σχετικὴν μὲ τὸν πατέρα τοῦ ἐκδοτῆ Μιχ. Γλυκῆ συνεννόησιν, γράφει τὸ σὲ συνέχεια γράμμα τοῦ πρὸς τὸν Λημ. Γλυκῆ τὸ Διευθυντὴ τότε καὶ ἰδιοχτήτη αὐτοῦ τοῦ τυπογραφείου. Μὲ τὸ γράμμα τοῦ αὐτοῦ ὁ Μελέτιος τὸ ὁποῖο παραθέτω, ὅπως ἀκριβῶς τὸ δημοσίευσεν παλαιότερα (Ἡπ. Χρ. ΙΑ', σελ. 322—24) ὁ Κ. Μέρτζιος, ἀφοῦ ζητᾷ νὰ τὸν πληροφορήσῃ ὁ Γλυκῆς, ἂν δύναται νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐκδοσὴν τῆς Γεωγραφίας, τοῦ δίνει σὲ συνέχεια ὁδηγίαι καὶ συστάσεις λεπτομερεῖς γιὰ τὴν ἀριωτέραν ἐκτύπωσιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῆς ἐκδοσῆς τοῦ ἔργου. Γράφει λοιπὸν: « Ἐντιμότητε καὶ εὐγενέστατε κυρ Δημήτριε εἴης θεόθεν ὑγιαίνων καὶ εὐδαιμονῶν. Προέγραψα εἰς τὴν ἐντιμότητά σου καὶ ἐξ Ἀθηνῶν ὅπου διὰ τὸ βιβλίον διὰ ἰδίων τῆς ἐπιστολῶν μου ἐσημείωνεν διὰ νὰ τῆς πέμψω νὰ βάλῃ εἰς τύπον ἰδοὺ τὰ νῦν ὅπου χάριτι θεοῦ ἔλθων εἰς τὴν πατρίδα συνωμίλησα καὶ μετὰ τοῦ ἐνδοξοτάτου τῆς πατρὸς περὶ αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως τὸ ὁποῖον βιβλίον μὲ τὸ νὰ μὴν ἤρῃα τὰ νῦν ἄνθρωπον ὅπου νὰ ἔλθῃ κατ' εὐθείαν αὐτοῦ τὸ ἄφησα εἰς χεῖρας τοῦ λογιωτάτου πατᾶ κυρ ἀναστασίου ὥστε νὰ εὐρηθῇ ἄνθρωπος εἰς τοῦ ὁποῖου τὰς χεῖρας νὰ τὸ παραδώσῃ διὰ νὰ μὴν ἤθελε περιπέσει καὶ ὑστερηθῶμε δεκαετοῦς χρόνον ὅπου κατηναλώσαμεν δι' αὐτὸ χάριν τοῦ ἡμετέρου Γένους. Μένει λοιπὸν εἰς τὴν ἐνδοξότητά του νὰ τὸ κρίνῃς ἂν ἴσως καὶ ὀρίζετε νὰ κάμῃτε τὰ ἔξοδα εἰς τοὺς τύπους δι' αὐτὸ εἰστε νοικοκυραῖοι νὰ ἀποτελέσητε ὅ,τι ὀρίζετε εἰδὲ ἄλλως καὶ ἠθέλατε ἀναβάλλει καιρὸν ἴσως νὰ ὑποπτεύσητε πῶς δὲν πωλεῖται καὶ νὰ ἔχητε τὴν προσήκουσαν ὠφέλειαν, γράφω θετικῶς εἰς τὴν ἐντιμότητά σας ὅτι κάνω τὸν λογαριασμὸν πόσα ρεάλια τρέχουν καὶ ὅλα τὰ ἔξοδα ὅπου νὰ τυπωθῶν ἓνα λαβόρο ἦτοι χίλια πεντακόσια βιβλία ἢ δυὸ χιλιάδες καὶ γράφε μου μὲ πρῶτην ὀξαζιὸν διὰ νὰ ἐγχειρίσω τὰ ἔξοδα ἐκεῖ ὅπου ὀρίσητε καὶ νὰ ἔχω τὰ βιβλία ὡσὰν ὅπου εἶμαι βέβαιος ὅτι τὸ βιβλίον μὲ τὸ νὰ εἶναι ὠφέλιμον καὶ εἰς κάθε ἄνθρωπον συμβάλλον θέλουσι πωληθῆ μὲ ὠφέλειαν ὅλα τὰ βιβλία τὸ συντομώτερον τοῦτο τῆς τὸ σημειῶ πρὸς ἀσφάλειαν διὰ νὰ βαλθῇ εἰς τοὺς τύπους καὶ νὰ μὴν παραπέσῃ καὶ ὅποιον κρίνετε εὐλογον ἀπὸ τὰ δύο ἀποτελέσατε καὶ νὰ ἔχω τὴν εἶδησιν. ἠξεύρω τὴν ἐνδοξότητά σας ὅτι εἰσθε ἀκετοὶ νὰ συλλογισθῆτε τὴν κάθε περιστάσιν ὅπου χρειάζεται αὐτὸ τὸ βιβλίον ἀλλὰ νὰ δώσω καὶ ἐγὼ ὀλίγον ἐνθύμησιν σημειῶ ὅτι πρῶτον ἀναγκαῖον ὅτι πρέπει νὰ πάρετε ἓνα προβιλέμιον ἐκ τῆς Γαληνοτάτης Ἀριστοκρατίας διὰ τὸ ὁποῖον κανεὶς ἄλλος ἄδειαν νὰ μὴν ἔχη εἰς δέκα ἢ δέκα πέντε χρόνους νὰ τυπώσῃ καὶ ποιῆν τὴν προσήκουσαν ὡσὰν ὅπου εἶναι πρῶτον καὶ τοιαύτη συνήθεια εἶναι. β' οἱ χαρακτῆρες νὰ εἶναι φιλοὶ αὐτοὺς ὅπου ἐχαράζοντο ὄντας ὁ κυρ Μιχέλης αὐτοῦ ἐπειδὴ καὶ μοῦ τοὺς ἔδειξε καὶ εἶναι ὠραιότατοι καὶ καθαροί, γ' ὁ διορθωτὴς νὰ εἶναι ἀρεκτὰ νὰ βάλῃ ἐπιμέλειαν καὶ νὰ παραβάλῃ κάθε φύλλον τυπωμένον μὲ τὸ πρωτότυπον διὰ νὰ μὴ συμβαῖνον σφάλματα ὡσὰν ὅπου δύναται εὐκόλως ὁ τυπογράφος νὰ λανθάνεται εἰς τὴν σύνθεσιν μὲ τὸ χειρόγραφον, διὰ τοῦτο χρειάζεται μεγάλη ἐπιμέλεια εἰς τὸν διορθωτὴν νὰ τὸ θεωρήσῃ μιὰ καὶ δυὸ διὰ τὴν ὀρθογραφίαν καὶ διὰ νὰ σημειώσῃ καὶ τὸν πίνακα τῶν ὀνομάτων ὅτι εἰς αὐτὸν στέκεται ὄλον. Ὅθεν λογιᾶζω ἂν εἶναι ὁ κυρ Μεθόδιος αὐτοῦ θέλετε τὸν συντύχη νὰ λάβῃ αὐτὴν τὴν ἐπιστάσιν καὶ τὴν φροντίδα καὶ δι' ἀγάπην μας καὶ διὰ χάριν τοῦ Γένους καὶ εἰς τὸν ὁποῖον γράφω καὶ ἐγὼ περὶ αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως καὶ σὰς πέμψω τὸ γράμμα ἀβούλωτον καὶ ἂν σὰς φανῆ εὐλογον δῶστε του ἢ ὅπως ἄλλως ὀρίσετε μόνον νὰ γίνῃ μὲ μεγάλην ἐπιμέλειαν ἢ διορθώσις περὶ δὲ τῶν ἄλλων ἦτοι διὰ τὸ χάριτι καὶ εἴτι ἄλλο συστατικόν του ἢ ἀγγίνοιά σας εἶναι ἀρεκτὴ νὰ τὰ

προσδιορίση. Ἐγὼ λοιπὸν ἄλλο δὲν τῆς σημειῶ παρὰ τὴν παρακαλῶ νὰ τὴν πολυ-
ετήση ὁ θεὸς δι' ἀγάπην καὶ διὰ τὴν χάριν τοῦ Γένους διὰ τὸ ὁποῖον ἐκοπίασα
τόσον χρόνον νὰ μὴν τὸ ἀφήσετε νὰ περιπέσῃ. Διὰ τὸν πίνακα ἄφησα λόγον εἰς
τὸν ἄνωθι παπα κυρ Ἀναστάσιον νὰ τὸν τελειώσῃ ἀλλὰ ἂν τύχῃ νὰ εὑρεθῇ ἄν-
θρωπος ὅπου νὰ ἔλθῃ αὐτοῦ ἄς τὸ πέμψῃ καὶ ἄς εἶναι ἀτελής καὶ ὁ πίναξ ἐπειδὴ
καὶ ὁ διορθωτὴς ἔχει τὴν ἐπιμέλειαν νὰ τὸν τελειώσῃ ὡσὰν ὅπου οἱ ἀριθμοὶ τοῦ
χειρόγραφου δὲν συστοιχοῦσι μὲ τὰ τυπωμένα.

Ταῦτα ἐπὶ τοσοῦτον ὁ δὲ πανοικτίρμων θεὸς διαφυλάξειεν τὴν σὴν ἐντιμότη-
τητα εἰς βίον ἐπιμήριστον καὶ εὐδαίμονα.

Ἀπὸ Ἰωαννίνων 1707 Σεπτεμβρίου 22

† Ὁ Ἀθηνῶν Μελέτιος».

Ἀπὸ τὸ γράμμα αὐτὸ μαθαίνουμε ὅτι μὴ εὐρῶν ὁ Μελέτιος κατὰ τὴν ὀλιγό-
χρονη ἀσφαλῶς ἐπίσκεψή του ἐκείνη στὰ Γιάννινα, τὴν τελευταία ἴσως, ἄνθρωπο
σίγουρο νὰ στείλῃ τὰ χειρόγραφα στὴ Βενετία, τὰ παρέδωσε στὸ διαπρεπῆ δι-
δάσκαλο Ἀναστάσιο ἱερέα Παπαβασιλόπουλο ἀνεψιό του μὲ τὴν ἐντολὴ νὰ συμ-
πληρώσῃ αὐτὸς τὸν ἀτελῆ στὸ τέλος τοῦ ἔργου τοῦ πίνακα τῶν ὀνομάτων καὶ μὲ
πρώτη εὐκαιρία νὰ τὸ διαβιβάσῃ στὸν Γλυκὴ. Ὅτι ἡ συγγραφὴ τοῦ βιβλίου διήρ-
κεσε, καθὼς ὁ ἴδιος βεβαιώνει, δέκα χρόνια συντελέστηκε δηλ. μεταξὺ τῶν ἐτῶν
1692—1702 καὶ πέρα, ἂν ἐξαιρέσουμε ὠρισμένες περιόδους αὐτοῦ τοῦ διαστή-
ματος, πού ὁ συγγραφέας ἀπὸ τίς γνωστὲς περιπέτειές του ἦταν ἀδύνατο ν' ἀ-
σχολεῖται μ' αὐτό. Πάντως τὸ ἔργο ἦταν ἔτοιμο γιὰ τύπωμα τὸ 1707, ἴσως καὶ
γορηγορώτερα, ἐπειδὴ, καθὼς προείπαμε ἀπὸ τὴν πρώτη τριετία (1703—1706) τῆς
ἀρχιερατείας του στὴν Ἀθήνα εἶχε κιώλας καταπιαστῆ μὲ τὴ συγγραφὴ τῆς Ἐκ-
κλησιαστικῆς του Ἱστορίας. Ἀπόλυτα βέβαιος ὁ Μελέτιος γιὰ τὴν ὠφελιμότητα
καὶ τὴν εὐκολία διάθεσης τοῦ βιβλίου ἀναλαμβάνει αὐτὸς τὰ ἔξοδα τῆς ἐκτύπω-
σης σὲ περίπτωσιν πού ἐξ αἰτίας τους διστάσει ὁ ἐκδότης. Γιατὶ ὅμως δὲν ἔγινε
τότε ἡ ἐκδοσις τοῦ Γεωγραφικοῦ, καθὼς λαχταροῦσε ὁ συγγραφέας του, δὲν μπο-
ροῦμε νὰ ξέρουμε (29). Θὰ περάσουν ἄλλα ἑπτὰ περίπου χρόνια ὡς τὸν ἀδόκητο
θάνατό του χωρὶς τὸ ὠραῖο ὄνειρο τῆς ἐκτύπωσης δηλ. τοῦ πολύμοχθου ἔργου νὰ
γίνῃ πραγματικότητα. Φαίνεται πὼς τὰ ἔξοδα ἦταν πολὺ πῶς πέρα ἀπὸ τίς προ-
βλέψεις τοῦ Μελετίου καὶ τίς δυνατότητες τοῦ Οἴκου Γλυκῆδων γιὰ τὸν ὁποῖον
ἔχουμε σαφεῖς μαρτυρίες, πὼς τὴν ἐποχὴ αὐτὴ σὰν ἐπιχείρησις ἐκδοτικὴ δὲν πῆ-
γαινε διόλου καλὰ (30). Ἐντύπωση τέλος προξενεῖ ἡ πολλαπλὰ ἐκδηλούμενη στὸ
πῶς πᾶνω γράμμα συγκινητικὴ φιλογένεια τοῦ ἀνδρὸς τονίζοντος κατ' ἐπανάληψιν
τὸν ὑψηλὸ ἐθνωφελῆ σκοπὸ τῆς συγγραφῆς του. «...ἂν εἶναι ὁ κύριος Μεθόδιος αὐ-
τοῦ (ἐννοεῖ τὸ Μεθόδιο Ἀνθρακίτη) (31) θέλετε τὸν συντύχει νὰ λάβῃ αὐτὴν
τὴν ἐπιστάσιαν καὶ τὴν φροντίδα καὶ δι' ἀγάπην μας καὶ διὰ χάριν τοῦ Γέ-
νου» γράφει, καὶ παρακάτω «δι' ἀγάπην καὶ διὰ χάριν τοῦ Γένους
διὰ τὸ ὁποῖον ἐκοπίασα τόσον χρόνον νὰ μὴν τὸ ἀφήσετε νὰ περιπέσει...» καὶ
στὴν ἀρχὴ «...μὴν ἤθελε περιπέσει καὶ ὑστερηθοῦμε δεκαετὴ κόπον ὅπου κατηνα-
λώσαμεν δι' αὐτὸ χάριν τοῦ ἡμετέρου Γένους...». Γιὰ τὸ Γένος λοιπὸν
πονοῦσε καὶ ἰδρῶνε «ἐν τοῖς δυστυχεστάτοις ἐκείνοις χρόνοις» ὁ Μελέτιος, γι
αὐτὸ χτυποῦσε ἢ καρδιά του καὶ συμβολὴ θετικὴ στὸ σωστικὸ φωτισμὸ του θεω-
ροῦσε τὴ Γεωγραφίαν του, πού δὲν ἦταν γραφτὸ νὰ τὴ χαρῆ ὁ ἴδιος, παρὰ τὸ δια-
καῆ του πόθο καὶ τίς ἄοκνες σχετικὲς προσπάθειες, τυπωμένη στὰ χέρια του...

Ὁ Διδάσκαλος Ἀναστάσιος Παπαβασιλόπουλος καὶ ὁ Ἀλέξιος Σπανός (32)
ἐξάδελφοι, ἀνεψιοὶ ἀπ' ἀδελφῆς τοῦ Μελετίου, κληρονόμοι του φυσικοὶ δέ, θ' ἀ-
ναλάβουν ὀλίγο μετὰ τὸ θάνατό του καὶ μάλιστα ὁ πρῶτος ὅλο τὸ βᾶρος τῆς
προσπάθειας, προκειμένου νὰ φέρουν τὴν ἐκδοσις τοῦ Γεωγραφικοῦ σὲ πέρας χω-

ρις να φεισθούν θυσίες και κόπους. Ήδη από τὸ ἀμέσως ἐπόμενον ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ σοφοῦ θείου τους ἔτος ἀρχίζουν ν' ἀλληλογραφοῦν ἀπὸ τὰ Γιάννινα μὲ τὸν Χρῦσανθο Νοταρᾶ τὸ φιλόμουσο και σοφὸ Πατριάρχην Ἱεροσολύμων προστάτη δὲ και θαυμαστὴ καθὼς εἶδαμε τοῦ Μελετίου εὐρισκόμενον τὴν ἐποχὴ αὐτῆ στήν Ἀδριανούπολη (33). Ἐχω ὑπ' ὄψει μου πέντε ἐν ὄλῳ ἐπιστολὲς σχετιζόμενες μ' αὐτὸ τὸ θέμα δημοσιευμένες στὰ «Μνημεῖα Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων» τοῦ Δ. Καμπούρογλου (Τ. Β', σελ. 365—371) τις ὁποῖες θ' ἀναφέρω στὰ πλεον ἐνδιαφέροντα σημεῖα τους. Στὴν πρώτη ἀπ' αὐτὲς τις ἐπιστολές, γραμμὴν ἀπὸ τὰ Γιάννινα στὶς 28)10)1715, οἱ Παπαβασιλόπουλος και Σπανὸς ἀπαντῶντας σὲ προγενέστερη τοῦ Χρῦσανθου, μὲ τὴν ὁποία αὐτὸς τοὺς ζητοῦσε τὰ εἰς χεῖρας τους χειρόγραφα ἔργα τοῦ Μελετίου μὲ σκοπὸ νὰ γνωρίσει, διαφυλάξει ἢ ἐκδόσει, ἀναφερόμενοι στὴ Γεωγραφία τοῦ γράφουν: «...τὰ μὲν ἄλλα ἂ συνεγράψατο βιβλία (ὁ Μελέτιος) τότε Ἀστρονομικὸν δηλονότι και Γεωγραφίαν σώζεται παρ' ἡμῖν ἄτινα και ἀντιγραφῆς ἀξίωσαντες ἀποστελοῦμεν τῇ σοφωτάτῃ ἡμῶν Μακαριότητι εἶγε αὐτὰ δι ἐφέσεως ἔχει...» Ἀπὸ τὴν πῶ ἀνω περιεχόμενη στήν ὑπ' ὄψιν ἐπιστολὴ εἰδητή συνάγουμε δι ἡ Γεωγραφία τοῦλάχιστον ἐξακολουθοῦσε ἀπὸ τοῦ 1707 ἀκόμα, χρόνον ἐπίσκεψης τοῦ Μελετίου στὰ Γιάννινα και παράδοσής της στὸν Παπαβασιλόπουλο, νὰ βρισκεται χειρόγραφη στὰ χεῖρα αὐτοῦ τοῦ τελευταίου.

Σὲ ἄλλη ἐπιστολὴ τοῦ ἴδιου Ἀναστασίου πρὸς Χρῦσανθον ὑπὸ ἡμερομηνία 1)1)1716 ὁ πρῶτος γνωρίζει στὸ δεύτερο δι τοῦ στέλλει πιστὸ ἀντίγραφο τοῦ εἰς χεῖρας του πρωτοτύπου χειρογράφου τῆς Γεωγραφίας μὲ τὸν κατευθυνόμενον εἰς Ἀδριανούπολη Γιαννιώτη πρᾶματευτὴ Ἀναστ. Μάρκον, γαμπρὸ ἀπ' ἀνεψιὰ τοῦ Μελετίου μαζί δὲ μ' αὐτὸ τὴν ἀφίερωση τοῦ ἔργου στὸ Χρῦσανθο συνθεμένη ἀπὸ τὸν Παπαβασιλόπουλο, καθὼς και μερικὰ ἐπιγράμματα ἐπίσης δικὰ του ἀναφερόμενα στὸ Χρῦσανθο και Μελέτιο.

Τρίτη ἐπιστολὴ τῶν Παπαβασιλοπούλου και Σπανοῦ πρὸς τὸν ἴδιον ἀποδέκτη μὲ χρονολογία 1)1)1716, ἀναφερόμενη ἐξ ὁλοκλήρου στὴ Γεωγραφία, περιέχει μετὰ τις συνήθειες διὰ πρόσωπο τοῦ ὕψους τοῦ Πατριάρχου προσφωνήσεις και εὐχὲς μετὰξὺ ἄλλων και τὰ ἐξῆς:

«...Κατὰ μίμησιν λοιπὸν τῶν παλαιῶν τούτων και νέων Γεωγράφων, γράφουν, ἠθέλησε και ὁ μακαρίτης κὺρ Μελέτιος ἀνὴρ φιλόπονος ὡς εἶτις ἄλλος και πολυμαθὴς νὰ συνθέσῃ γεωγραφικὸν βιβλίον εἰς ὠφέλειαν και τιμὴν τοῦ ἡμετέρου γένους τῶν ὀρθοδόξων ἵνα μὴ ἐξ οὗ και δι' οὗ πᾶσα ἐπιστήμη και μάθησις εἰς τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ παρόντος κόσμου ἐξηπλώθη ἄμοιρον ἐκ τῆς τοιαύτης χρηστομαθείας και γνώσεως. Καὶ δὴ εἰς τέλος ἦλθε τῆς ἐφέσεως Γεωγραφίαν ἐκτολυπέυσας ἀπάσης τῆς περιγείου λήξεως ἢ ὁποία διὰ νὰ εἶναι χρήσιμος εἰς ὅλους τοῦ ἡμετέρου γένους σοφούς τε και ἀσόφους δι αὐτὸ τοῦτο και κατὰ τὴν κοινὴν τοῦ ἡμετέρου γένους διάλεκτον αὐτὴν συνεγράψατο. Ἀλλ' ἐπειδὴ μακαριώτατε και σοφώτατε δέσποτα ἐν μόνον οὐκ ἠξιώθη ἀποπληρῶσαι νὰ τὴν ἀφιερῶσῃ δηλ. εἰς τὸ ὕψος τῆς ἡμετέρας πανσόφου μακαριότητος, ὅπερ ἡμῖν συνοῦσιν αὐτῷ πολλάκις ἔλεγεν, ἔστοντας και νὰ ἀνέβῃ θεοῦ καλέσαντος ἀπὸ τὰ φθαρτὰ εἰς τὰ ἀφθάρτα ἡμεῖς οἱ σοὶ δοῦλοι τῷ λόγῳ τῆς κληρονομίας ἀνεψιοὶ ἐκείνου τυγχάνοντες ἀποπληροῦμεν και ἀφιερῶνομεν αὐτὴν τῇ ἡμετέρῃ πανσόφῳ μακαριότητι· τίνι γὰρ ἄλλῳ ἔπρεπε ἀφιερῶθῆναι τὰ τοῦ σοφοῦ Μελετίου συγγράμματα εἰμὴ τῷ σοφωτάτῳ Πατριάρχῃ κ.κ. Χρυσάνθῳ; τὰ τῶν μουσῶν τῇ χαριστάτῃ μούσῃ τὰ τοῦ λογίου τῷ λογιωτάτῳ τὰ τῆς ἐμπειρίας τῷ ἐμπειρικωτάτῳ τὰ τῶν σπουδαίων τῷ σπουδαιοτάτῳ τὰ τῶν πόλεων τῷ περὶ πάσης πόλεως φροντίζοντι;..

Ἐπὸ τὴν πατριαρχικὴν λοιπὸν πορφύραν τῆς ἡμετέρας πανσόφου μακαριότητος καταφεύγουσα ἢ παροῦσα γεωγραφικὴ βίβλος δὲν φοβᾶται οὔτε τὴν ὑλακὴν τῶν ἐχθρῶν οὔτε τὰ δῆγματα τῶν συκοφαντῶν. Ἀλλὰ εἶτις ἕτερος Ζωί-

λος (34) ἀναστῆ δς δὴ ὀμηρομάστιξ λέγεται ἐπισκόπων τὰ τοῦ μακαρίτου Μελετίου τῆ πατριαρχικῆ ράβδῳ τῆς ὑμετέρας μακαριότητος ἐκδιωχθεὶς εἰς κενὸν κοπιᾶσει.....

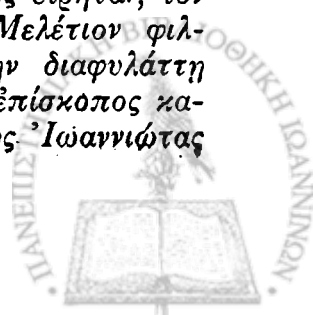
Ἐκ τῆς Ἱωαννίνων κατὰ τὸ ἀπιστ' ἔτος τὸ σωτήριον Νοεμβρίου α'
Τῆς ὑμετέρας μεγαλοπρεπεστάτης καὶ σοφωτάτης μακαριότητος ἐλάχιστοι δοῦλοι

Ἀλέξιος Σπανός

ὁ ἐξ Ἱωαννίνων»

Κι ἀπὸ τὸ γράμμα τοῦτο διατρανόνονται ἀκόμα μιὰ φορὰ οἱ κατὰ πάντα ἀγαθὲς προθέσεις καὶ οἱ φιλογενεῖς σκοποὶ τοῦ ἐξόχου ἀνδρὸς ἐπιχειρήσαντος τὴ συγγραφὴ τῆς Γεωγραφίας του «ἢ ὅποια διὰ νὰ εἶναι χρήσιμος εἰς ὅλους τοῦ ἡμετέρου γένους σοφούς τε καὶ ἀσόφους δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ κατὰ τὴν κοινὴν τοῦ ἡμετέρου γένους διάλεκτον αὐτὴν συνεγράψατο» καὶ πρὸς τὴν μύχια ἐπιθυμία του τὴν ὅποια «οὐκ ἠξιώθη ἀποπληρῶσαι» νὰ ἀφιερῶσει δηλ. τὸ πολύμοχθο ἔργο σὶν προστάτη του Πατριάρχῃ, ἐλάχιστο δεῖγμα τῆς πρὸς αὐτὸν εὐγνωμοσύνης του, πρᾶγμα ποὺ εἶχε κατὰ τὶς συναναστροφές του ἐπανειλημμένα ἐκμυστηρευθῆ σὶν τοὺς λογιώτατους ἀνεπιούς του «ὄπερ ἡμῖν, καθὼς γράφουν, συνοῦσιν αὐτῷ πολλάκις ἔλεγε...».

Μὲ ἄλλο τέλος γράμμα τοῦ ὁ Ἀναστάσιος μόνος ὑπὸ ἡμερομηνία 7)11)1716 σταλμένο ἐπίσης ἀπὸ τὰ Γιάννινα σὶν Χρυσάνθῳ «περιερχόμενον τοὺς θεταλικούς κάμπους καὶ εἰς Λάρισσαν παραγενόμενον» τὸν κατατοπίζει πάνω στὴν πορεία τῆς ἀντιγραφῆς τῶν ἔργων τοῦ Μελετίου (Γεωγραφίας καὶ Ἑκκλ. Ἱστορίας) τὸν πληροφορεῖ δὲ ὁλος χαρὰ, πὼς ἔλαβε καὶ τὰ εἴκοσι φλωριά βενέτικα διὰ χειρὸς τοῦ κὺρ Πάνου Καραϊωάννου (35) «καὶ εἶμαι, γράφει, τώρα πλούσιος εἰς τὸ νὰ ξοδιάζω εἰς τὰ προσιτάγματα τῆς (τοῦ Χρυσάνθου) καὶ νὰ κυβερνηθῶ καὶ ἐγώ». Παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως ἡ Γεωγραφία δὲν ἐπρόκειτο οὔτε αὐτὴ τὴ φορὰ νὰ ἰδῆ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος καὶ οἱ κόποι καὶ οἱ ἀγρύπνιες τοῦ ἐξόχου Δασκάλου, ποὺ εἶχε καθὼς φαίνεται τάξει σκοπὸ τῆς ζωῆς του τὴν ἐκδοσὴ τῆς, ἐκπληρώνοντας ρητὴ παραγγελία τοῦ νεκροῦ θεοῦ του, ἔπεσαν σὶν κενὸ (36). Γιατὶ ἐξ ἐπιπέτου χρόνια κατόπι, ἴσως καὶ νωρίτερα, κατευθύνει τὶς ἐνέργειές του γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ πρὸς τὸν ἐν Κωνοταντινουπόλει μητροπολίτη Ἄρτας Νεόφυτο τὸν Α' τὸν ἐπιλεγόμενο Μαυρομάτη ἀπὸ τοὺς πλέον εὐπαιδευτούς καὶ φιλομούσους ἱεράρχες τοῦ καιροῦ του καὶ τοῦ Μελετίου γνώριμον. Τεκμήριο ἀδιάψευστο τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν τοῦ Παπαβασιλοπούλου ἀποτελεῖ γράμμα τοῦ πρὸς τὸν Νεόφυτο αὐτὸν μὲ ἡμερομηνία 25)8)1722, ποὺ περιέλαβε σὲ σχετικὴ περὶ τοῦ Διδασκάλου αὐτοῦ ἐργασία ὁ ἀείμνηστος Εὐλόγιος Κουρίλας (Ἡπειρ. Ἀνάλεκτα σελ. 31—32) καὶ τὸ ὅποιο καταχωροῦμε ἀμέσως παρακάτω αὐτοῦσιο. «Τὸ ἐνθεον ὕψος τῆς ὑμετέρας πανιερότητος δουλικῶς προσκυνῶ ἀσπαζόμενος πανευλαβῶς τὴν πανίερρον καὶ ἀγίαν τῆς δεξιᾶν. Χθὲς ἐδεξάμην προσκυνητὸν καὶ σεβάσιμον γράμμα τῆς πανιέρρου ὑμῶν καὶ ἀγίας δεξιᾶς ἔχον τὰ χαρακτηρισματα τὸ ὅποιο λαμπρῶς ἐφανερώσεν ὅν ἔχετε περὶ τὰ καλὰ ἐνθεον ζῆλον οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ πρὸς τὸν μακαρίτην κὺρ Μελέτιον φιλόστοργον καὶ φιλάδελφον ἀξιῶσαντες συνδραμεῖν καὶ συμβοηθῆσαι ἵνα διὰ τῶν τύπων πολλαπλάσιον γίνηται ὄπερ ὁ μακαρίτης ἐκεῖνος οὐκ ἄνευ μεγάλων πόνων καὶ νυκτογραφίας ἐνδεδελεχοῦς ἐτολμύευσατο ἐνθεν τοι καὶ τῷ θεοφιλεστάτῳ ὑμῶν ἐπισκόπῳ ἐγράψατε ἵνα φροντίσει περὶ τῶν ἑκατὸν πενήκοντα φλωρίων, ἅπαντα ἐμφαίνουσιν, ὡς εἴρηται, τὸν ἐνθεον ὑμῶν περὶ τὰ καλὰ ζῆλον καὶ τὸ πρὸς τὸν μακαρίτην κὺρ Μελέτιον φιλάδελφον· ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς νὰ τὴν πολυετῆ καὶ νὰ τὴν διαφυλάττη ἀνωτέραν παντὸς ἀνταροῦ· ἀμήν. Δεσπότη ὁ θεοφιλέστατος ὑμῶν ἐπίσκοπος κατὰ τὸν καιρὸν τῆς πανηγύρεως Ἐλασσῶνος ἐκίνησεν ὁμοῦ μὲ ἄλλους Ἱωαννιώτας

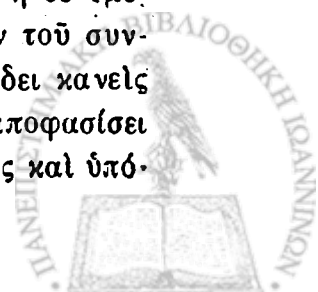
να ἔλθῃ-εἰς τὴν βασιλεύουσαν καὶ ἐπομένως δὲν εἶναι ἐδῶ ὅπου νὰ ἐνεργήσῃ τὰ προσταττόμενα. Λοιπὸν, αὐθέντῃ Δεσπότη, εὐρίσκεται αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν κάποιος Ἰωαννιώτης Ἰωάννης Δήμου Στάνου ὀνομαζόμενος πραγματευτὴς πιστὸς καὶ βέβαιος εἰς τὸν ὅποιον ἂν εἶναι ὀρισμὸς σας ἐγχειρίσατε τὰ ἑκατὸν πενήκοντα βενέτικα φλωριά νὰ στέκωνται ἕως οὗ νὰ ἔλθωσιν ἀπὸ Βενετίας τυπωμένα καὶ δεμένα τὰ ἑκατὸν γεωγραφικὰ βιβλία κατὰ τὴν συμφωνίαν εἰ δὲ καὶ διστάζετε εἰς τὴν πίστῳσιν τοῦ ρηθέντος πραγματευτοῦ Ἰωάννου θέλετε τοῦ ζητήσῃ ἐγγυητὴν ὅπου νὰ ἀρέσῃ τῆς πανιερότητός σας καὶ θέλει σᾶς δώσῃ ὅπου νὰ εὐχαριστηθῆτε διὰ νὰ γράψῃ ἐδῶ πὼς εἶναι εἰς χεῖρας του τὰ 150 φλωριά βενέτικα, νὰ γράψωμεν εἰς Βενετίαν διὰ νὰ ἀρχίσῃ ἡ τύπῳσις τοῦ βιβλίου ἢ ὅποια θέλει ἔχει καὶ τὸν πρόλογον καὶ τὴν ἀφιέρωσιν εἰς τὸ ὕψος τῆς πανιερότητός σας καθὼς προεγράψαμεν, ὁμοῦ καὶ τὴν περίστασιν ὅπου ἐσημειώσετε ἔναγχος εἰς τὴν ἐπιστολήν, ὅτι δηλαδὴ ὁ μακαρίτης κὺρ Μελέτιος Ἄρτης ὦν ἐσύνθεσε τὸ Γεωγραφικὸν καὶ οὕτως ἔχει ἡ ἀλήθεια. ἡ δὲ ὑμετέρα πανιερότης διαδεξαμένη τὸν θρόνον δέχεται καὶ τὴν ἀφιέρωσιν τοῦ συναδελφοῦ αὐτῆς ὑπὲρ ἧς καὶ ἐξόδων οὐκ ἐφείσατο. Τὸ σχέδιον τῆς ἀφιερῳσεως ἄρχομαι νὰ ὑφαίνω ἀπὸ τὴν σήμερον καὶ μὲ δεύτερον τὸ στέλνω νὰ τὸ θεωρήσῃ καὶ ἡ ὑμετέρα πανιερότης τὴν ὅποιαν αὐθις προσκυνῶ· ὁ κὺρ Ἀλέξιος ὁ ἐξάδελφός μου προσκυνεῖ τὴν ὑμετέραν πανιερότητα, ἧς αἱ ἄγαι καὶ θεοπειθεῖς εὐχαὶ εἶησαν ἡμῖν ποδηγῆται εἰς ἔργα σωτηριῳδῆ.

Ἀπὸ Ἰωαννίνων κατὰ τὸ ἀψκβ' Ἀυγούστου κε'

Τῆς ὑμετέρας σεβασμιωτάτης πανιερότητος μικρὸς δοῦλος

Ἀναστάσιος Ἱερὸς Βασιλείου ἱερέως».

Σχολιάζοντας πῶς καίτω (δ π. σελ. 75) τὸ γράμμα τοῦτο ὁ Κουρίλας εἰκάζει διὰ τὰ μνημονευόμενα σ' αὐτὸ 150 φλωριά, τὰ ὅποια ὁ Νεόφυτος δέχεται νὰ καταβάλλει γιὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Γεωγραφικοῦ ὄχι ἀπ' εὐθείας στὸν ἐκδότη ἀλλὰ σὲ τρίτο πρόσωπο μέχρις οὗ τοῦ παραδοθοῦν 100 ἀντίτυπα, «εἶχεν ἀφήσει πρὸς τὸν Ἄρτης ὁ ἀποθανὼν Μελέτιος» πρᾶγμα ἀπίθανο, διότι ἂν τὰ χρήματα ἦσαν τοῦ Μελετίου δὲν θὰ ἔθετε ὁ Νεόφυτος τὸν παραπάνω ἀπαράβατον δρο τῆς παράδοσης δηλ. τῶν 100 ἀντιτύπων, πὺ ἰσοφάριζαν τὸ κατατεθὲν πῶσον ἀλλὰ καὶ διότι ἐντολοδόχους του, ἀπ' ὅσα εἶδαμε, ὁ Μελέτιος εἶχεν ὀρίσει, γιὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Γεωγραφικοῦ βέβαια, τοὺς στὰ Γιάννινα ἀνεψιούς του Παπαβασιλόπουλο καὶ Σπᾶνὸ καὶ ἰδιαιτέρα τὸν πρῶτον. Πιστεύουμε, πὼς τὰ 150 φλωριά τοῦ Νεοφύτου ἀποτελοῦσαν τὸ πρῶτο κεφάλαιον, τὸ ὅποιο μετὰ πολλὰς παρακλήσεις τοῦ Ἀναστασίου ἐδέχθηκε νὰ καταβάλλῃ, μὲ τὸ ἀζημίωτον βέβαιον ὁ Μητροπολίτης. γιὰ ν' ἀρχίσῃ ἡ ἔκδοσιν τῆς Γεωγραφίας. Ἄλλωστε σαφηνίζει τὸ πρόβλημα ὁ Ἰωαννίτης Καμαράδος Ἰωάννου, πὺ ἀναμίχθηκε στὴν ὑπόθεσιν ὑπὲρ τῶν ἀπόψεων τοῦ Ἀναστασίου γράφοντας πρὸς τὸ Νεόφυτο πὼς, «ὁ κὺρ Ἰωάννης Στᾶνος ἀπὸ Βενετίας μᾶς ἐματάγραψε πάλιν διὰ ἐπιθυμεί νὰ τυπώσῃ αὐτὸ τὸ Γεωγραφικὸν βιβλίον ἀνίσως καὶ ἔχει 500 ρεάλια βοήθειαν ἀπὸ τινος καὶ νὰ δώσῃ δι' αὐτὰ βιβλία ἑκατὸ...» (Κουρίλα δ.π. σελ. 76). Καὶ τέτοιος βρέθηκε ὁ Νεόφυτος μὲ τὰ 150 φλωριά, τὰ ὅποια παρέδωσε στὸν ἐπισκοπὸν τοῦ Βελῶν Ἰωαννίκιον σὰν ἐγγυητὴ «ὑποσχόμενον διὰ γράμματος ἐμμαρτύρου, πὼς δταν λάβετε 100 βιβλία νὰ μετρῶ τὰ 150 (φλωριά)». Στὶς φράσεις τοῦ παραπάνω γράμματος «ὁ μακαρίτης κὺρ Μελέτιος Ἄρτης ὦν ἐσύνθεσε τὸ Γεωγραφικὸν καὶ οὕτως ἔχει ἡ ἀλήθεια, ἡ δὲ ὑμετέρα πανιερότης διαδεξαμένη τὸν θρόνον δέχεται καὶ τὴν ἀφιέρωσιν τοῦ συναδελφοῦ-αὐτῆς ὑπὲρ ἧς καὶ ἐξόδων οὐκ ἐφείσατο» δὲν μπορεῖ νὰ μὴ δίδει κανεὶς αἰχμὴ τοῦ Παπαβασιλοπούλου πρὸς τὴν φιλοτιμίαν τοῦ Νεοφύτου γιὰ ν' ἀποφασίσῃ τέλος πάντων νὰ λύσει τὸν σφιχτοδεμένο καλογερικὸν τοῦ κοῦμπο, καθὼς καὶ ὑπό-

μνηση παλαιῶν σοβαρῶν ὑποχρεώσεων τοῦ μητροπολίτη πρὸς τὸ Μελέτιο, πού συντέλεσε ὄχι λίγο στὴν ἐπιτυχία τοῦ ἐπιδιωκόμενου σκοποῦ.

Μετὰ λοιπὸν τὴν ὀριστικὴ ἀπόφαση τοῦ Νεοφύτου νὰ συμβάλει πρῶτος στὴν ἔκδοση τοῦ Γεωγραφικοῦ ἔγιναν οἱ σχετικὲς ἐνέργειες στὴν Ἀριστοκρατία, ἢ ὁποία στὶς 5)10)1724 χορήγησε τὴν ἄδεια ἐκτύπωσης καὶ μόλις τὸ 1727 ἄρχισε ἡ ἔκδοση τοῦ ἔργου. Δὲν εἶχε καλὰ-καλὰ προχωρήσει ἡ ἐργασία καὶ ὁ Οἶκος Γλυκῆ βρέθηκε σὲ ἀδυναμία μπροστὰ στὶς τεράστιες δαπάνες ποῦ ἀπαιτοῦσε ἡ ἔκδοση νὰ τὴ συνεχίσει ἐξ αἰτίας ἀμαρτημάτων τῶν προκατόχων του (Δημ. Γλυκῆ) ἀναγκάστηκε δὲ ὁ ἰδιοκτήτης του Νικ. Γλυκῆς ὕστερα ἀπ' αὐτὰ νὰ συμπήξει ἑταιρεία μὲ τὸν Ἰωαννίτη ἔμπορο στὴ Βενετιὰ Ἰω. Στάνο, γνωστὸ ἀπὸ τὸ προαναφερθὲν γράμμα τοῦ Παπαβασιλοπούλου, καταθέσαντα 5600 δουκάτα καὶ ἀναλαμβάνοντα τὴ διεύθυνση τῆς ἑταιρείας μὲ τὴν ἐπωνυμία «Γλυκῆς καὶ Στάνος» καὶ τὴ γενναία μαζὶ ἀρωγὴ γιὰ τὴν ἔκδοση τῆς Γεωγραφίας τοῦλάχιστον τοῦ πενθεροῦ τοῦ Ν. Γλυκῆ Παναγιώτου Σαράφη Ἰωαννίτου ἐπίσης. (Δὲς καὶ Ἠπ. Χρ. σελ. 42 — 43). Ἔτσι συνεχίστηκε ἀπόσκοπα ἡ ἐκτύπωση τοῦ ἔργου περατωθεῖσα κατὰ τὸ ἐπόμενο ἔτος (1728). Μόνο ὅμως 100 ἀντίτυπα τὰ προοριζόμενα γιὰ τὸ Νεόφυτο φέρουν τὴ φιλοτεχνηθεῖσα γι αὐτὸν ἀφιέρωση τοῦ Παπαβασιλοπούλου ἐνῶ τὰ ὑπόλοιπα ὄλα φέρουν τὴν πρὸς τὸ Σαράφη, κύριο συντελεστὴ τῆς ἔκδοσης, ἀφιέρωση, ποῦ ὑπογράφει ὁ τυπογράφος Γλυκῆς. Ἔτσι μὲ τὴν ἔκδοση δηλ. τῆς Γεωγραφίας τοῦ Μελετίου ὁ Παπαβασιλόπουλος ἐκπλήρωσε μετὰ πολυτεῖς ἀγῶνες καὶ θυσίες ὄχι ὀλίγες τὸ χρέος του πρὸς τὸ μεγάλο θεῖο του, ἀγνοοῦμε δὲ ἂν τὴν ἐποχὴ αὐτὴ εὐρίσκονταν στὴ ζωὴ ὁ ἴδιος γιὰ νὰ χαρῆ καθὼς ἄξιζε.

Ὁ πλήρης τίτλος αὐτῆς τῆς ἔκδοσης τὴν ὁποία δὲν κατόρθωσα νὰ ἰδῶ ἔχει ὡς ἑξῆς: «Μελετίου Γεωγραφία παλαιὰ καὶ νέα συλλεχθεῖσα ἐκ διαφόρων συγγραφέων παλαιῶν καὶ νέων καὶ ἐκ διαφόρων ἐπιγραφῶν τῶν ἐν λίθοις καὶ εἰς κοινὴν διάλεκτον ἐκτεθεισα χάριν τῶν πολλῶν τοῦ ἡμετέρου Γένους προσφωνηθεῖσα δὲ τῶ ἐντιμωτάτῳ καὶ εὐγενεστάτῳ Κυρίῳ Κυρίῳ Παναγιώτῳ Σαράφῳ. Τὰ νῦν πρῶτον ἐκδοθεῖσα τύποις καὶ μετ' ἐπιμελείας διορθωθεῖσα. Ἐνετίησι ἀψκῆ». Τοῦ κειμένου προτάσσεται ἀφιέρωση τοῦ τυπογράφου «τῶ ἐντιμωτάτῳ καὶ εὐγενεστάτῳ κυρίῳ κυρίῳ Παναγιώτῳ Σαράφῳ πενθερῶ παμφιλτάτῳ...» μὲ τὴν ὁποία ὁ Ν. Γλυκῆς ἐγκωμιάζει τὸν εὐγενῆ χορηγὸ ἐπαινῶντας του «τὴν ἀγαθὴν προαίρεσιν ὅπου τρέφει πρὸς τὰ μαθήματα» καὶ «τὴν λαμπρὰν διάθεσιν ὅπου ἔχει πρὸς τοὺς ἐπιστήμονας». Μετὰ τὴν ἀφιέρωση ἀκολουθεῖ ὁ προλογισμὸς τοῦ Μελετίου «Τοῖς ἐντευξομένοις» καὶ κατόπι «ὁ βίος τοῦ μακαρίτου καὶ ἀοιδίμου Μελετίου συγγραφέως τῆς παρούσης βίβλου», ἀμέσως δὲ παρακάτω ὀκτῶ συνολικὰ ἐπιγράμματα στὸ Μελέτιο καὶ τὸ βιβλίον ἀπὸ τὰ ὁποία δύο τοῦ Παπαβασιλοπούλου ἓνα τοῦ Γιαννιώτη ἰατροφιλόσοφου Σταύρου Μωλαΐμου, τρία τοῦ καθηγητῆ τῆς τῶν Ἰωαννίνων Δευτέρας Σχολῆς (Ἐπιφανείου) Μπαλάνου Ρίζου καὶ δύο τοῦ Ἀλεξίου Σπανοῦ, ἀνεψιοῦ τοῦ Μελετίου, τὰ ὁποία θὰ παραθέσω πρὸς κάτω μὲ τὴ σειρά τους καθὼς ἔχουν. (Δὲς Ἠπ. Χρ. Ι', σελ. 75). Ἔχω ὑπ' ὄψει μου τὴ δευτέρη καὶ τελευταία σὲ τέσσερες τόμους ἔκδοση τῆς Γεωγραφίας, ποῦ ἔγινε τὸ 1807 ἀπὸ τὸ Διδάσκαλο τοῦ Γένους Ἀνθίμο τὸ Γαζῆ διὰ τοῦ εἰς Βενετιὰ τυπογράφου τοῦ Πάνου Θεοδοσίου καὶ τῆς ὁποίας ὁ τίτλος εἶναι αὐτὸς ἐδῶ. «Μελετίου Γεωγραφία παλαιὰ καὶ νέα συλλεχθεῖσα ἐκ διαφόρων συγγραφέων παλαιῶν τε καὶ νέων ἐκ διαφόρων ἐπιγραφῶν τῶν ἐν τοῖς λίθοις καὶ εἰς κοινὴν διάλεκτον ἐκτεθεισα χάριν τῶν πολλῶν τοῦ ἡμετέρου Γένους. Πλείστοις δὲ σημειώμασι μετὰ καὶ τινῶν παρασημάτων καὶ πέντε γεωγραφικῶν πινάκων καὶ ἐπιδιωρθωθεῖσα ἐξεδόθη ἤδη τὸ δεύτερον ὑπὸ Ἀνθίμου Γαζῆ τοῦ Μηλιώτου.

Ἐν Βενετιᾷ τύποις Πάνου Θεοδοσίου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων (1807)».

Ὁ ἐκδότης ἀπιερώνει τὴν ἔκδοσιν: «Τῷ φιλογενεστάτῳ καὶ εὐεργέτῃ τῆς πατρίδος ἡμῶν κυρίῳ Ζώῃ Καπλάνῃ.....διὰ τὴν πρὸς τὰ καλὰ τοῦ Γένους γενναίαν καὶ ἑλληνικὴν προθυμίαν σου τὴν ὁποίαν ἀπέδειξες διὰ τῆς συστάσεως τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις τῆς πατρίδος σου Σχολείου, διὰ τὴν εἰς αὐτὸ πατρικὴν προστασίαν σου διὰ τῆς ἀδραῆς δαπάνης τὴν ὁποίαν κατ' ἔτος περὶ αὐτοῦ καταβάλλης καὶ διὰ τοὺς μισθοὺς τῶν διδασκάλων καὶ διὰ τὰ χρειώδη τῶν ἐνδεῶν μαθητῶν καὶ διὰ τὴν συλλογὴν τῶν ἀναγκαίων αὐτοῦ βιβλίων...».

Ἀκολουθεῖ ὁ προλογισμὸς «Τοῖς ἐντευξομένοις» τοῦ ἐκδότου, ὁ βίος τοῦ μακαρίτου καὶ ἀοιδίμου Μελετίου Συγγραφέως τῆς παρούσης βίβλου, τὰ ἐπιγράμματα καὶ ὁ πρόλογος τοῦ συγγραφέως «Τοῖς ἐντευξομένοις» τὰ ἴδια καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν μὲ τὴν πρώτην τάξιν. Εἰς τὸν πρόλογο τοῦ Γαζῆ διαβάσομε καὶ τὰ ἐξῆς κοντὰ σι' ἄλλα ἐνδιαφέροντα ἀναφερόμενα δὲ σιὰ μαθήματα καὶ τὴν τότε μέθοδο διδασκαλίας τούτου. «Ἄλλ' ἢ σπουδὴ, λέγει, τούτων τῶν δύο (Ἱστορίας καὶ Γεωγραφίας) ἀναγκαιοτάτων μαθημάτων εἶναι ἀμελημένη παντάπασι μεταξὺ εἰς τοὺς νέους τοῦ Γένους μας καὶ τὸ σφάλμα τῆς ἀμεθοδίας ἣτις πρὸ χρόνων τὶς οἶδεν ἐπεκράτησεν εἰς τὰ κοινὰ σχολεῖα μας. Οἱ δυστυχεῖς νέοι χάνουσι τὸν πολῦτιμον καιρὸν τῆς νεότητος αὐτῶν κατατριβόμενοι εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Ὀκτωήχου καὶ Ψαλτῆρος χωρὶς νὰ ἐννοῶσι τί ἀναγιγνώσκουσι καὶ ἐπομένως χωρὶς νὰ μαθάνουσι τίποτε καὶ μήτε κἂν τὸ ἀναγκαιότερον τὰ ἄρθρα τῆς πίστεως· καὶ τὸ χεῖριστον οἱ νέοι μὴ καταλαμβάνοντες τὰ ἀναγιγνωσκόμενα ἀηδιάζουσι σχεδὸν καὶ δὲν ἔχουσι καμμίαν ὁρεξιν πρὸς μάθησιν. Ἡ μέθοδος πρέπει νὰ βαλθῇ εἰς τὰ Σχολεῖα καὶ πρέπει νὰ ταχύνη ἂν θέλετε ὅσοι εἰσθε γονεῖς διὰ νὰ ἔχετε πεπαιδευμένους καὶ προκομμένους υἱούς. Μὴ ὑποφέρετε πλέον νὰ εἴμεθα ὑπὸ τὸν ζόφον τῆς ἀμαθείας καὶ ὑπὸ τὴν παρὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν καταφρόνησιν ἐμεῖς οἱ ἀπόγονοι τῶν πατέρων ἐκείνων τῶν ἐπιστημῶν καὶ μαθησεων. Ἀντιῆσθε τοὺς υἱούς σας διὰ νὰ μὴ ἀκούετε ἀρὰς καὶ κατάρας ὑπ' αὐτῶν ὅποταν αὐτοὶ ἔλθουσι εἰς ἡλικίαν καὶ δὲν ἔχουσι πλέον τὸν χρυσοῦν ἐκεῖνον καιρὸν τὸν πρὸς μάθησιν ἐπιτήδειον. Ἡ μέθοδος τὴν ὁποίαν ἐγὼ στοχάζομαι ἐπιτήδειον διὰ νὰ βαλθῇ εἰς τὰ κοινὰ Σχολεῖα εἶναι αὕτη! Πρῶτον νὰ γυμνάζωνται οἱ νέοι εἰς τὸ νὰ γνωρίσωσι καλῶς τὰ γράμματα καὶ νὰ ἀναγιγνώσκουσι ἐλευθέρως πρέπει νὰ διαβάζουσι τοὺς ἀπλοὺς ἠθικοὺς μύθους τοῦ Λισώπου, τῶν ὁποίων ἡ ἀνάγνωσις προξενεῖ εἰς τοὺς νέους καὶ ἠδονὴν καὶ ὠφέλειαν. Ἐνῶ ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους ἡ ἀνάγνωσις τῆς Ὀκταήχου καὶ Ψαλτῆρος προξενεῖ ἀηδίαν καὶ ἀπέχθειαν.

Μετὰ τοὺς μύθους οἱ παῖδες πρέπει νὰ σπουδάζουσι τὴν Χριστιανικὴν διδασκαλίαν διὰ νὰ μάθωσι τὰ ἄρθρα τῆς πίστεως καὶ τὴν προσευχὴν των. Ἐπειτα νὰ γυμνάζωνται εἰς τὸ βιβλίον καλούμενον «Ἀποθήκη τῶν παιδίων» τὸ ὁποῖον ἐν ταυτῷ περιέχει καὶ μύθους καὶ Ἱστορίας καὶ Γεωγραφίαν καὶ ἄλλα τινὰ ἀναγκαῖα διὰ τοὺς νέους ἐπὶ τούτῳ συνθεμένον καθ' ὃν καιρὸν οἱ νέοι πρέπει νὰ γυμνάζωνται εἰς τὸ γράφειν καὶ ἀριθμεῖν. Καὶ μετὰ ταῦτα νὰ ἐμβαίνοσι εἰς τὴν σπουδὴν τῆς Γεωγραφίας καὶ Ἱστορίας καὶ οὕτω νὰ τελειώνη ὁ δρόμος τῶν κοινῶν λεγομένων γραμμάτων. Πόσῃν χαρὰν ἤθελε αἰσθάνωνται οἱ γονεῖς ὅταν ὁ υἱὸς των ἐρχόμενος ἀπὸ τοῦ Σχολείου ἤθελε τοὺς διηγήται πάντοτε τῶρα ἠθικοὺς μύθους, τῶρα Γεωγραφίαν, τῶρα Ἱστορίαν τινὰ καὶ ἄλλοτε ἄλλα. Ἡ προᾶξις τῆς μεθόδου ταύτης θέλει ἐπικυρώσει τὸν λόγον μου...».

Σὲ συνέχεια πληροφορεῖ ὅτι τὰ ἔξοδα τῆς ἔκδοσης καὶ τῆ διανομῆ τοῦ βιβλίου ἀνέλαβε ἡ ἐν Βενετίᾳ ἐμπορικὴ ἐταιρεία τῶν κυρίων Γεωργίου Τουρτούρη Μαρίνογλου καὶ Συντροφία τῶν ἐξ Ἰωαννίνων. Εὐθύς ἀμέσως ἀκολουθοῦν τὰ προμνησθέντα ἐπιγράμματα: ἦτοι δυὸ τοῦ «εὐλαβεστάτου καὶ λογιωτάτου Κυρίου Κυρίου Ἀναστασίου ἱερέως Βασιλείου ἱερέως» τοῦ Παπαβασιλοπούλου δηλ. τὰ ἀκόλουθα:

α') «άντυγος αίθερίης υπερήμενος εἰς τις δρᾶεῖν
κόσμον τ' ἠδὲ πόλεις, ἥλιος δσα δρᾶ,
Δέλτον γ' ἔσσομένως λαβέτω ταύτην πολυεργῆ.
Ἄντυξ γὰρ τελέθει ἰδυοσύνης πινυτῆς.
Ἡ ρὰ δσαι ἔποχοι Φαέθοντος ἀρείονα παιδός·
Ἡελίοιο δρᾶν ὑψινεφῶς δυνατοί
Μελλετίω κῦδος μέγα ἡελίοιο δίκην φῶς.
Παντοίης σοφίης, πᾶσιν δς ἄριτι νέμει».

β') Πείρατα ἠδὲ πόλεις γαίης καπειρίσι ἄλλα
Φίλα τε γηγενέων κόσμον ἔχοντα μέγα·
Ρεῖεθρα τῶν ποταμῶν δρέων κορυφὰς σποράδων· τε
Νήσων εὐπύργων εἶπερ δρᾶν ἀπόνως
Κλησιᾶς ἠδὲ θέσεις ἐθέλη τις τὴν δὲ ἀρίστην·
Βίβλον προυθύμως χεῖρεσι προσλαβέτω
Μελλετίω μουσῶν τροφίμῳ χάρις δς ρὰ πονητὶ
Σύνθετ' ἐπισταμένως ἐζόμενος καθέδρη
Ναυπάκτῳ ἰδίῳ λόγος εἰμι Ἀναστασίωιο
Μικροῦ σοι δούλου βαῶν ἐνηνοχότος».

Αὐτὸ ἐδῶ «Τοῦ ἐξοχωτάτου καὶ λογιωτάτου Ἱατροφιλοσόφου Κυρίου Σταύρου Μουλατίμου εἰς τὸν Μακαρίτην κύριον Μελέτιον»:

«Καλλιόπη δρόωσα βίβλον γαιογράφου ἦδη
Μελετίωιο ἔφη. ἄρα τίς οὗτος ἔνι;
Οἶδεν δς ἄστεα ἠδὲ πόλεις, μέτρα γῆς; ἔθορ' Ὀρφεὺς
Μῶν γε Ὀμηρος ἄδου; Θρηξ δ μὲν δς δ' ἄπολις
Στράβων ἐκ νεκάδων ἠγέρθη γράψε τε βίβλον;
Οὐκ ἠπειρώτης κείνος, Ἰωαννίνων
Οὗτος θρέμμ' ἄγνωστον δς ἢ γνωστὴν χθόνα γράψας·
Καλλιόπης τὸ πάλαι εὐχος ἀνείλατο νῦν
Ζηθᾶνε κᾶν κἀγὼ ζῶ βίβλω πάση βοώσῃ
Καλλιόπης Θάλλος Μελλέτιος τελέθει».

Τὸ παρακάτω τοῦ λογιωτάτου Μπαλάνου Ρίζου στὸ Μελέτιο:

«Ξέρξης μὲν κατάγην στρατὸν εὐρὺν Περσίδος αἰῆς
Ἑλλάδος εἶσο δρων ἦχε μέγα φρονέσιν·
καὶ κρατεροῖς διέβη Ἑλλήσποντον πλατὺν ἵπποις
Θρηῖκιον τ' ἄθω νήεσι ποντοπόροις.
Μελλέτιος δὲ μάκαρ' ἐν Ἄρτῃ ἱερατεύων
οὐ στρατὸν ὀπλίτην οὐδὲ μάχην τε ἔχων
Γῆν ὠδεύσε βατὴν ἄβατόν τε ποδοῖν ἀτρεμήτοι
Πλεῦσέ τε μὴ πλεύσας τὰς τε θαλάσσας ἔτι
Αὐτὰρ γράψε βίβλον γῆν ἠδὲ θάλασσαν ἔχουσαν
Ἄς ποθέων γνῶναι ἄρχεο τῆς Μελέτης».

Καὶ τοῦτο τοῦ ἴδιου ἀφιερωμένο στὴ Γεωγραφία:

«Γῆν μὲν ἐπεὶ κόλποις πάντ' ἔπλετο ἠδ' ἀνέθαλλε

γῆ οὖν καὶ μείζον ὥσπερ ὄλου γε μέρους
Γῆν δὲ ἐπεὶ σελίδες τῆς δ' ἱστορέουσι βιβλοιο
Γῆς οὖν καὶ πάντων μείζονα βίβλον ἔχεις
Γῆ ἔτι σῶμα τρέφει νοῦν δὲ πτερόει βίβλος αὐτῆ
Γῆς βίβλος οὖν κρείττων σώματος ὅς γε νόοι».

Ἀκολουθεῖ ἰαμβικῶ τοῦ αὐτοῦ Ρίξου στὸν ἀναγνώστη καὶ τέλος δυὸ ἐπιγράμματα τοῦ Ἀλεξίου Σπανοῦ:

«Μελλετίου μέμνησθε βιβλίον με χερσὶν κρατέοντες
Καλλιόπης γλαφυρᾶς πολυμαθοῦς μελέτης.
Ὡς περσεὺς γὰρ ἀνὰ πτόλις ἠδ' ἄβαρις τε δίστω
Ἴπτασθ' ὑμεῖ ἐνὶ γαιογράφῳ πτέρυγι.
Ἐς σκύλλαν κύκλωπά τε σειρήνας θ' ὀδυσοῖς
Ἄθλους κιμμερίων θρηϊκίην ἀνὰ γῆν ἠδ' Ἀσίην
Λιβύην στηλῶν πέρα Ἡρακλέους τε
εἰς κόσμον τε νέον χωρὶς ὀδοιπορίας».

Καὶ τὸ δεύτερο:

«Κοσμοπολίτης ὢν φῶς μήποτε σεις ἀδαήμων
ἦς πόλεως, βίβλον Μελλετίου μελέτα».

Ὁ δὲ προλογισμὸς τοῦ συγγραφέα στὴ Γεωγραφία εἶναι ὁ ἀκόλουθος:

«Προλογισμὸς Μελλετίου εἰς τὴν Γεωγραφίαν

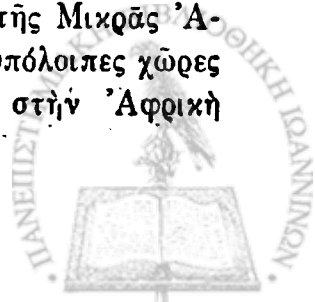
Τοῖς ἐντευξομένοις

Φανερόν εἶναι ὡ φίλτατε ἀναγνώστα διὰ τὸν ἄνθρωπον οὐδὲν ἄλλο κοσμεῖ καὶ εὐφραίνει ὅσον ἢ γνῶσις τῶν ὄντων ἢ ὁποῖα διὰ πολλῶν ἐπιστημῶν τοῖς ἐθέλουσι ποιεῖν προσπορίζεται ἀλλ' ἀπασῶν τούτων οὐδεμία ἄλλη περισσοτέραν γνῶσιν χαρίζειται ἀπὸ τῆς Γεωγραφίας καὶ μάλιστα τῆς ἱστορικῆς. Καθὼς καὶ ἐκεῖνος ὁ πολυμαθέστατος Γρηγορᾶς ἐν τῷ προοίμῳ τῆς κατ' αὐτὸν Ἱστορίας ἀποφαίνεται λέγων: «Τὸ γε μὴν βραχὺ τι καὶ ὠρισμένῳ τῆς οἰκουμένης οἰκούντα τινὰ πέρατα γινώσκειν γῆς καὶ ἄκρα οἰκουμένης μήκη τε καὶ πλάτη θαλαττῶν καὶ ὅσοι ποταμοὶ καὶ λίμναι εἰσὶ καὶ ἰδιοτροπία ἔθνων καὶ τόπων καὶ διαφόρων ὠρῶν τε δὲ καὶ χρόνων τοῖς ἐν διαφόροις γενομένων μέρει τῆς γῆς καὶ ὅσα ἕτερα τῶν ἀγαθῶν μυρία ἢ τῆς Γεωγραφίας γνῶσις τοῖς ἀνθρώποις χαρίζεται». Ἐὼ λέγειν ἐνταῦθα τοὺς ἐπαίνους καὶ τὰ ἐγκώμια ὑπὸ τε τῶν ἀρχόντων καὶ μεταγενεστέρων σοφῶν ἀνθρώπων λεγομένους καὶ ὅσα ἄλλα τὸ χρήσιμον τὸ ἐπωφελὲς καὶ τὸ ἀναγκαῖον αὐτοῖς ἐμφαίνουσι. Ἐπειδὴ ὁ χαριέστατος φιλοθεάμονες τοῦδε τοῦ παντὸς ποῖον ἄλλο εὐφραίνει τοσοῦτον τὸν κοσμοπολίτην ἄνθρωπον ὅσον ἢ Γεωγραφία; Δι' αὐτῆς ἀνευ κινδύνων καὶ ἐξόδων ἐν τε γῆ καὶ θαλάσῃ ὁ φιλόλογος περιέρχεται ἅπασαν τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Γῆς. Θεωρεῖ τὴν ἔκτασιν διακρίνοντας διὰ ἐκεῖνος μὲν εἶναι ἀτλαντικὸς οὗτος δὲ ὑπερβόρειος καὶ περὶ τῶν ἄλλων αὐτοῦ μερῶν ἄλλως; διαβαίνει τὰς ἐπαρχίας τῶν αὐτοκρατοριῶν· στοχάζεται τὰ πέρατα καὶ τοὺς ὄρους αὐτῶν· γινώσκει τὰ ἀκρωτήρια καὶ τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς θαλάσσης· διακρίνει τὰς πηγὰς καὶ τὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν περιπολεῖ τὰς πόλεις τὰς ἀρχαίας τε καὶ τὰς μεταγενεστέρας· βλέπει τὰς κωμοπόλεις τὰ πολίχνια τὰ κάστρα καὶ ἔτι ἄλλο εἶναι καὶ ἀκούεται ἐκτίθεσι τοὺς λιμένας καὶ πορθμοὺς τοὺς κόλπους καὶ πάντα τὰ περὶ τὴν θάλατταν ἕκαστος εἰς τὸν οἰκεῖον τόπον.

Ἄνέρχεται εἰς τὰ ὄρη καὶ κατοπτεῖ τὰς κοιλάδας, τοὺς δρυμοὺς τὰς ὑπώρειας καὶ τὰ παραπλήσια εἰς τὰ ὁποῖα ἐντυγχάνων ταῖς Μούσαις συγγορεύει αὐταῖς καὶ συναυμονεῖ τὸν ἑαυτῶν Πατέρα ἐξ οὗ πᾶν δῶρημα τέλειον τοῖς ἀνθρώποις προέρχεται. Ταῦτα ἄρα εἰσὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς Γεωγραφίας. Ἄνισως λοιπὸν οὗτος ὁ κόσμος δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ μία μεγάλη πόλις τοῦ ἀνθρώπου τί ἄλλο ἀχρειοδέστερον καὶ οὐτιδανότερον εἶθεν εἶστε εἰς τὸν πολίτην ταύτης τὸν ἀνθρώπον ἀπὸ τοῦ νὰ μὴν ἠξεύρη μῆτε τινα εἶδησιν νὰ ἔχη περὶ αὐτῆς καὶ νὰ μὴ γινώσκει μῆτε τὰς πύλας τῆς πόλεως μῆτε τὰς ὁδοὺς μῆτε τὰς πλατείας μῆτε τοὺς στενωποὺς ἀλλὰ μῆτε τὰ περίφημα καὶ διάσημα παλάτια ταύτης καὶ τὰ παραπλήσια; Δὲν εἶναι μεγάλη αἰσχύνη εἰς ἕναν ἀνθρώπον ὅστις νὰ ὀνομάζεται οἰκοδεσπότης καὶ νὰ μὴ γινώσκει τὰς εἰσόδους καὶ ἐξόδους τοῦ ἰδίου οἴκου; Ἀληθῶς ὅτι καὶ συμβεβηκῶς ἔχει τὸ τοιοῦτον ὄνομα ἀλλὰ εὐήθης καὶ πάντη ἀνόητος κρίνεται ἀγνοῶντας τὰ ἀνώγεια καὶ κατώγεια αὐτοῦ τὰς πηγὰς τοὺς κήπους καὶ εἶτι ἄλλο εἶναι περὶ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ. Διὰ ταῦτα ἄρα πολλοὺς ἰδὼν ἐγὼ τοῦ ἡμετέρου Γένους ὀλοτελῶς ἐστερημένους ἀπὸ τὸ τοιοῦτον καλὸν τῆς Γεωγραφίας καὶ μάλιστα τινὰς ἔχοντας ὄνομα Διδασκάλου οἵτινες ἀναγινώσκοντες ἱστορίας καὶ παλαιὰς πόλεις ἀγνοοῦσι οὐ μόνον τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἀλλὰ καὶ εἰς ποίας ἐπαρχίας εὐρισκονται, ἀφοῦ συμβαίνει νὰ τυφλώττουσιν ὀλοτελῶς εἰς τὰς ἱστορίας καὶ εἰς ἄλλα ἀναγκαῖαι τοῦ ἀνθρωπίνου βίου δὲν εὐάρκησα εἰς τὴν συνεχῆ μελέτην καὶ ἀνάγνωσιν τῶν ἀξιολογωτέρων παλαιῶν τε καὶ νέων Γεωγράφων οὔτε ἡμέλησα νὰ ἐρευνῶ μετὰ τῆς δυνατῆς παρατηρήσεως λίθους καὶ πλάκας τὰ λείψανα τῆς Ἀρχαιότητος διὰ νὰ ἐξάγω ἀπὸ αὐτὰς τὰς ἐπιγραφὰς ἐν αἷς τὰ ὀνόματα εἰσαν τῶν παλαιῶν πόλεων. Καὶ οὕτω κοπιᾶσας ἐπέκεινα τῆς ὀκταετηρίδος ἐν κοινῇ διαλέκτῳ τὴν παροῦσαν γεωγραφικὴν βίβλον χάριν τῆς λυσιτελείας τῶν πολλῶν οἵτινες ἀναγινώσκοντες αὐτὴν οὐ μόνον ἀπάσας τὰς ἐπαρχίας καὶ Σατραπείας τοῦ παλαιοῦ καὶ νέου κόσμου θέλετε εὔρει ὁμοίους καὶ τὰς παλαιὰς καὶ νέας πόλεις τῆς περιγείου λήξεως ἀλλὰ καὶ ἄλλα ἀξιομνημόνευτα λήμματα διαφόρων καὶ πολλῶν ἱστοριῶν καὶ τὰς ἐκθέσεις ἐκάστου Βασιλείου καὶ τὰ πλεῖστα ὅσα ἔθνη ἐστάθησαν εἰς αὐτάς. Προσέτι καὶ τινες ἀξιόλογοι ἄνδρες ἐπ' ἀρετῆ καὶ ἀνδρείᾳ ἀφ' ἐκάστης τῶν πόλεων ἐξανέτειλαν καὶ ἄλλα καρραλιήσια χρήσιμα καὶ ὠφέλιμα ἅτινα ἐπιμελῶς ἀναγινώσκων ὧ φίλτατε ἀναγνώστα ὑμνήσης καὶ δοξάσης διὰ τῶν ποιημάτων τὸν ποιητὴν τὸν ἐκ τῆς ἀπείρου αὐτοῦ ἀγαθότητος δόντα εἰς ἡμᾶς τοὺς προσκαίρους καὶ κοσμοπολίτας τοιοῦτον ὠραιότατον παλάτιον. Ὅστις δοξαζόμενος προσηκόντως παρ' ἡμῶν διὰ παντὸς θέλει μᾶς δώσῃ κληρονομίαν παντοτεινὴν τὴν αἰδίον αὐτοῦ Βασιλείαν καὶ ἀντὶ κοσμοπολιτῶν οὐρανοπολίτας θέλει μᾶς ἀποτελέσει ὧ πρέπει πᾶσα δόξα τιμὴ καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων».

Μετὰ τὸν πρόλογο αὐτὸν τοῦ Μελετίου ἀρχίζει ἡ καθ' αὐτὸ ὅλη τοῦ βιβλίου κατανεμόμενη εἰς τέσσαρες καθὼς εἶπαμε τόμους. Ὁ Α' τόμος (σελ. κ' + 512) περιέχει ἐκτὸς ἀπ' ὅλα τὰ παραπάνω (σελ. κ' + 4) Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Γεωγραφίαν, περὶ τῆς Εὐρώπης ἐν γένει, περὶ Πορτογαλλίας, Ἰσπανίας, Γαλλίας, Ἑλβετίας, Βελγίου, Ὀλλανδίας, Βρετανίας, Νορβηγίας, Σβεκίας (Σουηδίας), Δανίας καὶ τῆς Γερμανίας μὲ χάριτη τῆς Εὐρώπης εἰς τέλος. Ὁ Β' τόμος (σελ. 474) πραγματεύεται περὶ τῶν ὑπολοίπων χωρῶν τῆς Εὐρώπης, γενικὰ περὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰδικὰ περὶ Ἠπείρου, Ἐπτανήσου Πολιτείας, Αἰτωλίας, Ὀζολαίας Λοκρίδος, Φωκίδος, Ὀπουντιῶν Λοκρῶν, Βοιωτίας, Μεγαρίδος, Ἀττικῆς, Πελοποννήσου, Θεσσαλίας, Μακεδονίας καὶ χάριτη ἐπίσης τῆς Ἑλλάδος εἰς τέλος. Ὁ Γ' τόμος (σελ. 412) πραγματεύεται περὶ τῶν Νήσων τοῦ Αἰγαίου, Θράκης, περὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῶν χωρῶν τῆς εἰδικώτερα καὶ συνέχεια γιὰ τὶς ἄλλες ὑπόλοιπες χώρες τῆς Ἀσίας. Ὁ δὲ Δ' καὶ τελευταῖος τόμος (σελ. 384) ἀναφέρεται εἰς τὴν Ἀφρικὴν

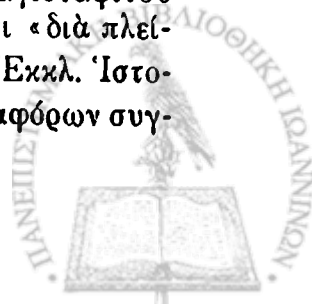
καὶ τὴν Ἀμερικὴν στὰ νησιά τῆς Ν. καὶ Β. Ἀσίας καὶ τὰ παραθαλάσσια τῆς Ἀφρικῆς, περιέχει πίνακα τῶν ἔξουσιῶν τῆς Εὐρώπης καὶ λεπτομερέστατο σὲ συνέχεια ἀλφαβητικὸν πίνακα τῶν περιεχομένων. Τέλος περιλαμβάνει χάρτη τῆς Ἀμερικῆς καὶ Αὐστραλίας καὶ δεῦτερον τῆς Ἀφρικῆς.

Αὕτῃ εἶναι ἡ Γεωγραφία τοῦ Μελετίου, ἔργο ἀληθινὰ πολύμοχθο καὶ ὠφελιμώτατο ἀκόμη καὶ σήμερα γὰρ τὸ πλῆθος τῶν σπανίων πληροφοριῶν του. Θεωρῶντας το κανεὶς ἀναλογίζεται μὲ δέος καὶ θαυμασμὸν τὸ μέγεθος τῶν κόπων τοῦ σοφοῦ δημιουργοῦ του ἀπὸ τὴν ἔλλειψη καὶ τὸ δυσεῦρετο γὰρ τὴν ἐποχὴν του τῶν σχετικῶν πηγῶν καὶ βοηθημάτων. Καὶ δὲν εἶναι καθόλου ὑπερβολὴ ἂν γὰρ ὅλα αὐτὰ χαρακτηρισθῆ ἢ συγγραφὴ του πραγματικὸς ἀθλός.

Ἡ Γεωγραφία τοῦ Μελετίου καθὼς παρατηρεῖ ὁ Εὐλόγιος Κουρίλας (δ. π. σελ. 76) «τιμὰ τὴν Ἠπειρον ὅλην διότι μοναδικὸς μετὰ τὴν ἄλωσιν καὶ τί λέγω μετὰ τὴν ἄλωσιν καὶ μέχρι σήμερον δὲν ἐγράφη ὑπὸ Ἑλλήνων τοιοῦτον κολοσσιαῖον ἔργον». Ὁ δὲ Α. Παπαδόπουλος Κιραμεὺς (Δ.Ι.Ε.Ε. τ. Ε' σελ. 453) ἀπ' ἀφορμὴ κάποιου ἔγγραφου, πὺ ἐπικυρῶνει εἰδησιὴ γνωστὴ μόνον ἀπὸ τὴ Γεωγραφία τοῦ Μελετίου (Τ. Β', Κεφ. Γ', σελ. 310), ὅτι δηλ. τὰ Γιάννινα ἐτείχισε Μιχαὴλ Δούκας ὁ Σεβαστοκράτωρ γράφει: «Ἄγνωστον πόθεν παρέλαβεν τὴν εἰδησιν ταύτην ὁ Μελέτιος. Ἡ μαρτυρία αὐτοῦ ἀποδεικνύει καὶ πάλιν ὅτι ὁ σοφὸς ἐκεῖνος Ἰεράρχης ἔγραφε πολλὰς ἀληθείας καὶ ὅτι τὸ βιβλίον αὐτοῦ οὔτε ἐπαλαίωσεν οὔτε θὰ μείνη ποτὲ ἄχρηστον παρ' ἡμῖν ὅπου τὰ ἀπείρων ἐν αὐτῷ μοναδικῶν εἰδησιῶν ἀγνοοῦμεν ἄλλας πηγὰς». Καὶ ὁ Σπ. Λάμπρος ὑπογραμμίζοντας τὴ συμβολὴ τῆς Γεωγραφίας στὴ προώθησιν τῶν γεωγραφικῶν μελετῶν γράφει: «Ἀληθῶς τὸ παράδειγμα τοῦ Μελετίου, δόντος νέαν ὠθησιν εἰς τὰς γεωγραφικὰς μελέτας ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις διὰ τῆς ἐν ἔτει 1728 ἐκδοθείσης τετρατόμου Γεωγραφίας του δὲν εἶχε μείνει ἀνευ ὁπαδῶν. Τελευτῶντος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ ἀρχομένου τοῦ ΙΘ' ἡ προαγωγὴ τῶν γεωγραφικῶν ἐρευνῶν καὶ ἡ ἐκδοσις χαρτῶν συμβαδίζουσι μετὰ τῆς παρασκευῆς τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα. Τὸ ἔθνος ἐνόησεν ὅτι τῶν κυριωτάτων ὄρων πρὸς ἐπίτευξιν τῆς πολυποθήτου ἐλευθερίας ἦτο τὸ νὰ μάθωσιν οἱ Ἕλληνες τὰ κατὰ τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Ἐντεῦθεν αἱ μελέται καὶ οἱ χάρται τοῦ Ρήγα, τοῦ Ἀνθίμου Γαζῆ μάλιστα δὲ τοῦ Δανιὴλ Φιλιππίδου καὶ εἰ τινος ἄλλου...» (Ν. Ἑλληνομν. Τ. Α', σελ. 74). Ὁ ἴδιος τέλος Λάμπρος ἀναφερόμενος σὲ χωρίον τῆς Γεωγραφίας (Τ. Β', σελ. 365) σχετικὸ μὲ τὴν καταστροφὴν τοῦ τείχους τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ τὴν ἀκολουθήσασα εἰσβολὴ καὶ λεηλασίαν τῶν Τούρκων τοῦ Μουράτ Β' (1446 μ.Χ.) στὴν Πελοπόννησον, παρατηρεῖ ὅτι ὁ Μελέτιος παρέλαβε τὰς εἰδησεις αὐτοῦ ἐξ ἄλλης ἀγνώστου εἰς ἡμᾶς πηγῆς ἐξ ἧς μέρος τῶν μαρτυριῶν αὐτῶν ἠρύσθησαν οἱ Καρτάνος καὶ ὁ γράψας τὸ Παρισινὸν Χρονικὸν ἐν οἷς καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων σφαγέντων (Ν. Ἑλληνομν. Τ. Δ', σελ. 26)» (37).

2.—Ἑκκλησιαστικὴ Ἱστορία

Ἀπὸ τὰ πρῶτα ἤδη χρόνια (1703—1706) τῆς στὴν Ἀθήνα διαμονῆς του καταπιάνεται, καθὼς εἶδαμε, μὲ τὴ συγγραφὴν αὐτοῦ τοῦ ἔργου ὁ Μελέτιος, μόλις δὲ ἀπὸ τὸ 1710 ἀρχίζει νὰ κάνει λόγον γι αὐτὸ ὁ ἴδιος. Στὸ γράμμα του τῆς χρονίᾳς αὐτῆς (10]9) πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἱεροσολύμων Χρῦσανθο, πὺ πῖδ πάνω ἐμνημονεύσαμε, ἀφοῦ ἐξηγηθῆ γιὰ ἐναντίον του συκοφαντίες τοῦ ἀγιοταφίτου πατρὸς Νικηφόρου περιερχομένου τὴν ἐπαρχίαν του, τὸν πληροφορεῖ ὅτι «διὰ πλείστων κόπων ἐσύνθεσα εἰς ἑλληνικὴν διάλεκτον σύνοψιν ἀπάσης τῆς Ἑκκλ. Ἱστορίας τοσοῦτον ἀνατολικῆς Δυτικῆς καὶ ἧς τινοσ ἄλλης συνάξας ἐκ διαφόρων συγ-

μοι διὰ τῶν μακαρίων καὶ ἀγίων σας εὐχῶν νὰ εἰδοποιήσω ὅσον τὸ ἐπ' ἐμοὶ τὴν ὕλην ταύτην τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ὅπερ οὐκ ἔφθασεν ὁ μακαρίτης ἀποπληρῶσαι διὰ τὴν μετάβασιν ἐκ τῶν προσκαίρων ἐπὶ τὰ ἄφθαρτα».

Ἡ πῶς πάνω καὶὰ πάντα ἔγκυρη μαρτυρία τοῦ Παπαβασιλοπούλου μᾶς πείθει ὅτι ὁ Μελέτιος δὲν ἐπρόφθασε «διὰ τὴν μετάβασιν ἐκ τῶν προσκαίρων ἐπὶ τὰ ἄφθαρτα» νὰ δώσῃ τὴν τελικὴ μορφή στὴν Ἐκκλησιαστικὴν τοῦ Ἱστορία, ἡ ὁποία ἔτσι ἀπόμεινε ἡμιτελής, πράγμα πὸν θὰ μᾶς ἐπιβεβαιώσῃ ἀργότερα ὁ Ζακύνθιος λόγιος Γ. Βενδότης, πὸν ἐπιμελήθηκε, καθὼς ἤδη ἀναφέραμε, τὴν ἔκδοσὴ τῆς. Τώρα ποιά σημεῖα τοῦ ἔργου «ἀτελῆ καὶ μὴ τὴν προσήκουσαν ἔχοντα ἀκριβείαν» προσπάθησε νὰ διορθώσῃ ὁ Ἀναστάσιος ἢ ἂν ἀκόμα πραγματοποιήσῃ καὶ σὲ ποῖο βαθμὸν αὐτὴ τὴν πρόθεσίν του, δὲν μποροῦμε βέβαια νὰ ξέρουμε. Τὸ γεγονός πάντως τῶν ἑξ αἰτίας τοῦ θανάτου τοῦ συγγραφέα ἐλλείψεων καὶ ἀτελειῶν τοῦ βιβλίου εἶναι ἀναμφισβήτητο. Ἀλλὰ καὶ ὁ διακαὴς πόθος τοῦ Ἀναστασίου καὶ Σπανοῦ, πὸν δὲν παρέλειπαν σὲ κάθε γράμμα τους πρὸς τὸ Χρῦσανθο ν' ἀναφέρουν, τὴν ἀφιέρωσιν δηλ. τῆς ἔκδοσης αὐτῶν τῶν περισπούδαστων ἔργων τοῦ Μελετίου «τῷ ὕψει τῆς μακαριότητός του» δὲν πραγματοποιήθηκε τελικὰ οὔτε γιὰ τὴν Ἱστορία.

Ἄλλες πληροφορίες γιὰ πάρα πέρα καὶ πρὸς διαφορετικὴ κατεύθυνση προσπάθειες ὡς τὸ 1766 τοῦλάχιστον ἐκτὸς ἀπὸ τίς στὰ μνημονευθέντα γράμματα τοῦ Παπαβασιλοπούλου ἀναφερόμενες γιὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας δὲν ἔχουμε. Ἔτσι φθάνουμε στὸν πῶς πάνω χρόνον ὁπότε ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία ἐπανεμφανίζεται στὸ προσκήνιον χάρι στίς ἐνέργειες τοῦ φιλογενοῦς Γιαννιώτου ἐκδότη Πολυζῶη Λαμπανισιώτη (37α), μὲ ἀποτέλεσμα αὐτὴ τὴν φορὰ τὴν ἔκδοσὴ τῆς. Τὸ ἔργο, πὸν εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος στὴ Βιέννη τὸ 1783 - 84 ἀπὸ τὴν τυπογραφίαν Ἰ. Βαουμειστέρου περιλάβαινε τρεῖς τόμους καλύπτοντας τὸ χρονικὸ διάστημα ἀπὸ τὴ γέννησιν τοῦ Χριστοῦ ὡς τὸ 1700, σημεῖο δηλ. πὸν εἶχε σταματήσει ὁ Μελέτιος. Ὀλίγο ὅμως ἀργότερα προστέθηκε γιὰ ὁλοκλήρωσίν του ἀπὸ τοὺς ἐκδότες καὶ τέταρτος τόμος πὸν περιλάβαινε τὰ ἐκκλησιαστικὰ συμβάντα καὶ τοῦ ΙΗ' αἰῶνα, ὅχι βέβαια σὲ γλῶσσα ἑλληνικὴ (ἀρχαία), καθὼς τὸ σύνθεσε ἀρχικὰ ὁ συγγραφέας του ἀλλὰ μεταγλωττισμένον «εἰς τὴν ἀπλὴν ἡμῶν διάλεκτον ὅπου νὰ γίνῃ εὐληπτον, καθὼς προλέγει ὁ ἐκδότης, οὐ μόνον εἰς τοὺς εἰδόμενους τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἀλλὰ ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς μὴ εἰδόμενους» καὶ ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν αὐτὴ τὴν φορὰ Τυπογραφεῖο τοῦ συντάχτη του καὶ ἐπιμελητοῦ τοῦ ὅλου ἔργου Γ. Βενδότη.

Ἄλλ' ἄς δοῦμε ἀπὸ κοντὰ αὐτὴ τὴν ἔκδοσιν τὴ μόνον ἄλλωστε πλήρη τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας. Ὁ πλήρης τίτλος τῆς εἶναι ὁ ἀκόλουθος:

Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Μελετίου Μητροπολίτου Ἀθηνῶν

Μετενεχθεῖσα ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς εἰς τὴν ὑμετέραν ἀπλοελληνικὴν φράσιν εἰς Τόμους τρεῖς διαιρεθεῖσα καὶ πλουτισθεῖσα μὲ πολλὰς χρησίμους καὶ ἀναγκαίας ὑποσημειώσεις καὶ ἀκριβεῖς πίνακας παρὰ Γεωργ. Βενδότη ἐκ Ζακύνθου καὶ παρ' αὐτοῦ διορθωθεῖσα.

Νῦν πρῶτον

Τύποις ἐκδοθεῖσα δι' ἐπιστάσιος καὶ ἀκριβοῦς ἐπιμελείας Πολυζῶη Λαμπανισιώτη τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων

Καὶ παρ' αὐτοῦ προσφωνηθεῖσα

Τῷ ὑψηλοτάτῳ εὐσεβεστάτῳ καὶ γαληνοτάτῳ αὐθέντι καὶ ἡγεμόνι Πάσης Οὐγγροβλαχίας κυρῶ κυρῶ

Ἰωάννη Νικολάου Καρατζᾶ

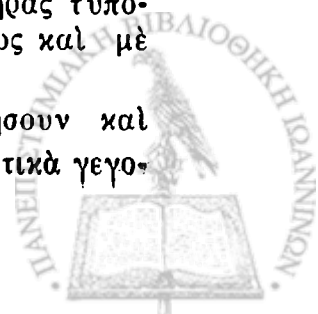
Τόμος Α' περιέχων πρώτον μίαν πολυμαθεστάτην εισαγωγήν εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν μετὰ ταῦτα δὲ ἀρχεται ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως ἕως τοὺς Τετρακοσίους Χρόνους ἀψπγ' ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας 1783

Παρὰ Ἰωσήφω Βαουμειστέρου Νομοδιδασκάλῳ καὶ Ὑπογράφῳ».

Μετὰ τὴν ἀφιέρωση στὸν Ν. Καρατζᾶ, ἀκολουθεῖ ὁ πρόλογος «Τοῖς ἐντευξομένοις» τοῦ ἴδιου τοῦ Πολυζώη Λαμπανιτζιώτη τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων ὄπου πληροφοροῦμαστε ἀρκετὰ γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ βιβλίου καὶ τὴν ἐκδοσὴν του. Ἔτσι ὡς τὸ 1783 τὸ ἔργο ἔμεινε ἀνέκδοτο καὶ τὸ χειρόγραφο του ἦταν σπάνιο «εἰς μόνους ἐκείνους τοὺς πάρα ὀλίγους ἐν χρήσει». Ὁ φιλογενὴς πόθος τοῦ ἐκδότη νὰ τὸ ἀνασύρει ἀπὸ τὴν ἀφάνεια καὶ νὰ τὸ τυπώσῃ καθιστῶντας τὸ κτῆμα «τῶν φιλομαθῶν τοῦ γένους του» τὸν ἔφεραν τὸ 1766 στὴ Βασιλεύουσα ὄπου ἐρευνῶντας, καθὼς γράφει, προθύμως διὰ νὰ εὔρη τινὰ χειρόγραφον ταύτης τῆς βίβλου ὄπου ἀντιγράφοντάς τὴν νὰ τὴν δώσῃ εἰς τύπον...ἐπέτυχον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Παναγίου Τάφου μίαν ἐξηκριβωμένως ἀντιγεγραμμένην ἀπὸ τὸ πρωτότυπον τοῦ ρηθέντος συγγραφέως εἰς τὴν ἑλληνικὴν διάλεκτον καθὼς τὴν ἔχει συνθέσει ὁ μακαρίτης· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ μετὰ ταῦτα ἐστιγμάστηκα ὅτι ἡ ἱστορικὴ γνῶσις τῆς ἐκκλησίας ἀνήκει ὁμοίως εἰς ὅλους τοὺς ὀρθοδόξους λοιπὸν διὰ νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὸν καθένα ἐπεμελήθη μὴ φειδόμενος ἐξόδων καὶ κόπων διὰ νὰ μεταγλωττισθῇ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὴν ἀπλὴν ἡμῶν διάλεκτον ὄπου νὰ γίνῃ εὐληπτος οὐ μόνον εἰς τοὺς εἰδότας τὰ Ἑλληνικὰ ἀλλὰ ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς μὴ εἰδότας, ὅθεν καὶ εὔρον ἄνδρα εἰδήμονα διὰ τὴν μετάφρασιν τὸν μακαρίτην λέγω Ἰωάννην Παλαιολόγον τὸν πρωτοεπιστολάριον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ὅστις μετέφρασεν αὐτὴν εἰς τὴν ἡμετέραν ἀπλὴν καὶ καθομιλουμένην διάλεκτον».

Ἄφοῦ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐξασφάλισε τὸ χειρόγραφο καὶ τὸ μετέφρασε σὲ συνέχεια στὴν ὀμιλούμενην, ἔσπευσε στὴ Βενετία, ὄπου ἀφοῦ κοινολόγησε τὸ σκοπὸ τοῦ στοὺς ἐκεῖ ὁμογενεῖς, γενόμενο δεκτὸ μὲ ἐνθουσιασμό, ἔγραψε πολλοὺς ἀπ' αὐτοὺς συνδρομητὰς καὶ ἐπεχείρησε νὰ τὸ τυπώσῃ ἐκεῖ. «Ἄλλ' ἐμποδισθείσης μου τῆς ἀδείας, συνεχίζει, ὑπὸ τῶν ἐκεῖ κρατούντων διὰ τὰ τέλη αὐτῶν, ἀνεχώρησα ἐκεῖθεν μὲ μεγάλην μου λύπην διὰ νὰ ὑπάγω εἰς Λίψιαν νὰ τὴν τυπώσω ὁμοίως μὲ συνδρομὴν καὶ βοήθειαν τῶν ὀρθοδόξων. Ἐρχόμενος δὲ ἐδῶ εἰς Βιένναν ἔμαθον ὅτι ὁ κραταιότατος αὐτοκράτωρ Ἰωσήφ ὁ Β' νὰ ἔδωκεν ἐλευθερίαν διὰ νὰ τυπῶνται κάθε γένους τὰ βιβλία τῶν ἐλεύθερα. Ὅθεν ἔκαμα τρόπον καὶ ἔλαβα καγὼ τὴν ἄδειαν...». Παίρνοντας τὴν ἄδεια περιῆλθε ὁ Λαμπανιτζιώτης πολλὰς πόλεις τῆς Εὐρώπης, ὄπου ἔμεναν Ἕλληνες, ἐσύναξε ἀρκετὰς συνδρομὰς καὶ εὐθύς κατόπι τέθηκε σὲ ἀναζήτησιν «ἀνδρὸς εἰδήμονος διὰ τὴν κατὰ τύπον διόρθωσιν καὶ καλλωπισμὸν τῆς βίβλου» καὶ τέτοιον «κατὰ προμήθειαν θείαν» βρῆκε τὸ σοφολογιώτατο Γεώργιο Βενδότη τὸ Ζακυνθινὸ «ἄνδρα πεπαιδευμένον οὐ μόνον εἰς τὴν ἑλληνικὴν διάλεκτον καὶ ἐπιστήμας ἀλλ' ἔτι καὶ εἰς τὴν Λατινικὴν, Ἰταλικὴν καὶ Γαλλικὴν ἐξησκημένον καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστοριῶν ἔμπειρον». Αὐτὸς καθαρὸγραψε τὸ χειρόγραφο τοῦ μεταφραστῆ, κακογραμμένο στὸ σύνολό του, διόρθωσε τὸ ὕφος του καὶ μὲ σημειώσεις διάφορες τὸ συμπλήρωσε καὶ τὸ παράδωσε στὸν τυπογράφον κὺρ Ἰωσήφ Βαουμάστερη «καὶ τὸν ἀπερασμένον, καθὼς λέγει, Νοέμβριον (τοῦ 1782 βέβαια γιὰ τὸ πρόλογος ἔχει ἡμερομηνία 23|3|1783) ἀρχισε ἢ ἐκτύπωση τοῦ ἔργου καὶ τελείωσε ἢ ἐκδοσὴν τοῦ Α' Τόμου (σελ. λθ' +428) «μὲ χαρτίον παστρικὸν καὶ γερὸν μὲ χαρακτήρας τυπογραφικοὺς οὐκ εὐκαταφρονήτους μὲ τὴν εἰκονογραφίαν τοῦ συγγραφέως καὶ μὲ κάθε ἄλλο ὄπου ἔκαμε χρειαῖν διὰ παρόμοιον βιβλίον...».

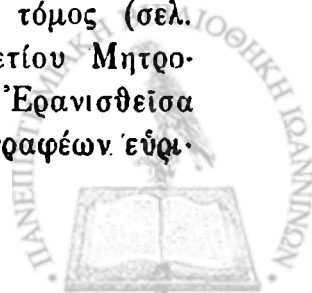
Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, τελειώνει ὁ Λαμπανιτσιώτης, θὰ ἀκολουθήσουν καὶ δυὸ ἀκόμη τόμοι ὡς τὸν ἐρχόμενο Σεπτέμβριον περιέχοντες τὰ ἐκκλησιαστικὰ γεγο-

νότα μέχρι τοῦ 1700 ἔτους - σημεῖο πὸ σταμάτησε τὴν ἱστορία του ὁ Μελέτιος— ὑπόσχειται δὲ νὰ καταβάλει τὶς δέουσες φροντίδες ὥστε νὰ προστεθῇ γιὰ τὴν ὁλοκλήρωση τοῦ ἔργου καὶ τέταρτος τόμος μὲ ὕλη τῶν μέχρι τοῦ 1783 ἔτῶν. Κατὰ λήγει δὲ ὑπογραμμίζοντας τοὺς κόπους γιὰ τὴν ἔκδοση καὶ τὴν τεράστια πὸ θὰ προκύψει ὠφέλεια ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τοῦ βιβλίου, σκοποῦντος «τὸν φωτισμὸν καὶ ὠφέλειαν τοῦ γένους ἡμῶν ὅπου ὑστερεῖται πολλοτάτων ἀναγκαίων βιβλίων πρὸς περισσοτέραν μαθήτευσίν του καὶ στολισμὸν».

Ἀκολουθεῖ πὸ κάτω τοῦ Γ. Βενδότη πρόλογος στὴν ἔκδοση μ' αὐτὲς ἐδῶ τὶς ἐνδιαφέρουσες εἰδήσεις: «Ἡ παρούσα, γράφει, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία συν-ετέθη παρὰ τοῦ αἰοδίδιμου Μελετίου (ὅστις ἀληθινὸς ποιμὴν τῶν προβάτων ἀφοῦ διὰ ζώσης φωνῆς ἐδίδαξεν ἐνουθέτησε καὶ ἐκαλλιέργησε τὸ ποίμνιόν του ἠθέλησε νὰ τὸ περιφράξῃ καὶ τὸ ἀσφαλίσῃ ἀπὸ τὰς καταδρομὰς τῶν ψυχικῶν ἐχθρῶν μὲ μίαν βίβλον ἐκκλησιαστικὴν ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τῆς Ἐκκλησίας ἕως τὰς ἡμέρας του) ἐν ἔτει αψθ' ὡς φαίνεται εἰς τὴν εἰσαγωγὴν Κεφ. ιθ' ἀρ. α'. Τὸ ἄωρον ὅμως τοῦ θανάτου ἠμπόδισεν τὴν ἔκδοσιν τῆς βίβλου. Ἐμεινε λοιπὸν ἡ βίβλος εἰς Ἰωάννινα τὴν πατρίδα του. Πολλοὶ ἐρασταὶ μαθήσεως δι' ἐξόδων οὐκ ὀλίγων ἀντέγραψαν αὐτήν. Οἱ ἀντιγραφεῖς ὅμως ἢ διὰ βίαν ἢ δι' ἀμέλειαν παρέδραμον πολ-λάκις ὄθεν εἰς πολλὰ μέρη δυσνόητος φαίνεται ὁ συγγραφεὺς». Σὲ συνέχεια ἐκ-θέτει τὶς δυσκολίες, πὸ συνάντησε καὶ τὶς ἀπαραίτητες διορθώσεις, διασαφήσεις καὶ συμπληρώσεις, πὸ βρέθηκε στὴν ἀνάγκη νὰ ἐπιφέρει, γιὰ ν' ἀποχτήσῃ τὸ ἔργο τὴν παρούσα του τελικὴ ἐμφάνιση. Στὴ σελ. 86 ἀναφερόμενος στὴ φράση τοῦ κειμένου «πρὸ ἐτῶν δηλ. ἀπὸ τοῦ νῦν τρέχοντος αψθ'» ὑποσημειώνει: «Ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῆς παρούσης Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ἄρχισε τῷ αὐτῷ ἔτει δηλ. εἰς τοὺς 1709 νὰ συγγράφῃ αὐτὴν τὴν Ἱστορίαν (38) τὸ ἄωρον ὅμως τοῦ θανάτου τὸν ἠμπόδισε νὰ θεωρήσῃ ἐκ δευτέρου τὰ γεγραμμένα διότι ἐτελεύτησεν εἰς τοὺς 1714, ὄθεν εἰς διάστημα τριῶν ἢ τεσσάρων χρονῶν δὲν ἠ-δύνατο βέβαια νὰ ἐξακριβώσῃ τὸ ἔργον διὸ ἐλλίπες καὶ ἄτακτον εἰς πολλὰ: Ἐ-χρηιάσθη λοιπὸν κόπον οὐκ ὀλίγον εἰς τοῦτο τὸ βραχὺ τοῦ καιροῦ τοῦ τύπου ἵνα ἐξακριβωθῇ ὡς φαίνεται».

Ὅλο τὸ ἔργο περιέχει, καθὼς εἶπαμε, ἱστορία 17 αἰώνων καὶ ἐκδόθηκε ἀρ-χικὰ σὲ τρεῖς τόμους. Ὁ πρῶτος περιέχει μιὰ εἰσαγωγὴ στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἱ-στορία, πὸ περιγράφει «Τὰ τῆς Παλαιᾶς Ἐκκλησίας ἔθιμα καὶ τάξεις ἦτοι τῆς Παλαιᾶς διαθήκης καὶ τῆς Νέας» (σελ. 83) καὶ τέσσερα βιβλία, δηλ. ἱστορία τῶν τεσσάρων πρώτων αἰώνων τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπὸ τὴ Βασιλεία τοῦ Αὐγούστου ὡς τὸ θάνατο τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου. Ὁ Β' τόμος (σελ. κ' + 445) ἐκτείνεται σὲ βιβλία ἑπτὰ ἀπὸ τῆς Βασιλείας δηλ. τοῦ Ἀρκαδίου ὡς τὸ θάνατο Ἀλεξίου τοῦ Δ' τοῦ Ἀγγέλου εἶναι ἀφιερωμένη ἀπὸ τὸν ἐκδότη «τῷ Ὑψηλοτάτῳ εὐσεβεστάτῳ καὶ Γαλινοτάτῳ αὐθέντῃ καὶ ἡγεμόνι πάσης Μολδοβλαχίας κυρίῳ Ἀλεξάνδρῳ Κωνσταντίνῳ Βοεβόδα τῷ Μαυροκορδάτῳ» περιέχει δὲ «ἀκολούθησιν τῆς Ἐκ-κλησιαστικῆς Ἱστορίας ἀπὸ τοὺς τετρακοσίους χρόνους τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννή-σεως ἕως τοῦ 1100 μ.Χ.» ὁ δὲ Γ' τόμος (σελ. κδ + 446) προσφωνηθεὶς «Τῷ Ὑ-ψηλοτάτῳ ἐκλαμπροτάτῳ καὶ Μεγαλοπρεπεστάτῳ αὐθέντῃ καὶ ἡγεμόνι πάσης Οὐγγροβλαχίας Κυρίῳ Ἰωάννῃ Μιχ. Σούτζῳ» περιλαμβάνει πέντε βιβλία περιέχει δὲ «τὴν ἀκολούθησιν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ἀπὸ τοὺς 1200 (sic) χρόνους τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως ἕως τοὺς 1700» ἦτοι ἀπὸ τῆς Βασιλείας Ἀλεξίου τοῦ Ε' τοῦ Ἀγγέλου ὡς τὴ βασιλεία Μουσταφᾶ τοῦ Β'. Τέλος ὁ Δ' τόμος (σελ. ιε' + 319) ἀποτελεῖ: «προσθήκη τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Μελετίου Μητρο-πολίτου Ἀθηνῶν πρὸς ἐξακολούθησιν τῶν ἄλλων τριῶν τόμων. Ἐρανισθεῖσα μετὰ μεγάλῃς προσοχῆς καὶ ἐπιμελείας ἐκ διαφόρων ἀξιολόγων συγγραφέων εὐρι-

σκομένων ἐν τῇ περιφήμῳ Καισαροβασιλικῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Βιέννης εἰς τὴν ἀπλὴν ἡμῶν διάλεκτον παρὰ Γεωργίου Βενδότη τοῦ ἐκ Ζακύνθου.

Νῦν πρῶτον

Τύποις ἐκδοθεῖσα ἐπιταγῇ μὲν καὶ δαψιλῇ δαπάνῃ τοῦ Ὑψηλοτάτου εὐσεβεστάτου καὶ γαληνοτάτου πρίγκιπος καὶ ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας κ. Ἀλεξάνδρου Κωνσταντίνου Μουρούζη Βοεβόδα ᾧ καὶ προσεφωνήθη. Ἐπιστάσις δὲ καὶ ἀκριβεὶ ἐπιμελεῖα Πολυζῶη Λαμπανιτζίωτη τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων.

Τόμος Δ΄

Περιέχων τὰ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ συμβάντα ἀπὸ τοὺς χιλίους ἑπτακοσίους χρόνους τῆς τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως ἄχρι τῆς σήμερον δηλ. ὄλου τοῦ παρόντος αἰῶνος. ἀψ'ε' (1795). Ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας ἐν τῇ

Ἑλληνικῇ Τυπογραφίᾳ Γεωργίου Βενδότη.

Μετὰ τὸν πρόλογο τοῦ Βενδότη (39) ὑπάρχει ἡ βιογραφία τοῦ Μελετίου, ὅπως εὐρίσκεται στὴ Γεωγραφία του, ἐπειδὴ, καθὼς ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος ἐπιμελητὴς τῆς ἐκδόσεως, «οὐδεμίαν (ἄλλην) εἶδησιν ἔχει περὶ τοῦ βίου τοῦ συγγραφέως». Καὶ εὐθὺς τὰ σὲ συνέχεια ἐπιγράμματα: «Τοῦ λογιωτάτου Μιχ. Παπαγεωργίου τοῦ Σιατιστέως ἐπίγραμμα Ἡρωοελεγεῖον εἰς τὸν ἀοίδιμον Μελέτιον τὸν συγγραφέα τῆς Βίβλου ταύτης:

Ἡῴχετο πρὶν ποτ' ἐπι φθιμένων Ἀλκίνοος ἔργων
Τρεῖς τολυπέυσας κήπους, ἔμμεναι κλέος οὔ.
Ἄλλ' ὡς ἠράσθη φθιμένων ἔργων τάλας οὔτος
Σύμφυτο καὶ κλέος οὔ τῶν τότε Πιερίδων.
Αὐτὸς ἀτὰρ Μελέτιε τόδ' οὔ φθιτὸν ἔδρασας ἔργον.
Βίβλους τρεῖς συνθεῖς πλήρεας ἀθανάτων
Ἀνθῶν, πεπνυμένως γράψας, ὅσα ἔπλετο πάντων
Ἔργματα εὐσεβέων καὶ κακόδοξα ἄλων
Τοῦνεκα καὶ σεῖο κλέος ἐσεῖτ' ἀφθιτον ὦ νεο
Εἰς αἰῶνας ἅπαντας ἀκλόνητον αἶε'.

Ἀκολουθοῦν τοῦ ἴδιου δύο ἀκόμη ἐπιγράμματα εἰς τὸν ἀναγινώσκοντα καὶ συνέχεια ἄλλα δύο τοῦ λογιωτάτου Ἀθανασίου Στήρια τοῦ Μοσχοπολίτου, τὸ ἓνα «εἰς τὴν βίβλον τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας» καὶ τὸ δεύτερο στὸν ἐκδότη, καὶ τέλος ἕτερο ἐπίγραμμα ἀνωνύμου τινὸς «Εἰς τοὺς συνδρομητὰς περὶ τῆς ἐκδόσεως τῆς παρούσης Βίβλου». Ἐπεται κατάλογος 165 συνδρομητῶν «ὑπογραψάντων χάριν συνδρομῆς καὶ βοηθείας διὰ τὴν ἐκδοσιν τῆς παρούσης Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας» καὶ ἀμέσως πίνακας κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰ τῶν συγγραφέων, «ὧν τὴν μαρτυρίαν φέρει εἰς τὴν παροῦσαν βίβλον ὁ συγγραφεύς», ὅπου δίνεται στὸν ἀναγνώστη ἢ εὐκαιρία νὰ θαυμάσῃ τὴν πολυμάθεια τοῦ Μελετίου καὶ τὸ πλῆθος τῶν σπανίων πηγῶν, πὺ χρησιμοποίησε γιὰ τὴν συγγραφήν τῆς Ἱστορίας του.

Αὐτὰ γιὰ τὴν πρώτη καὶ τελευταία πλήρη ἐκδοσὴ τοῦ ἔργου. Καθὼς ὁμοίως πληροφορεῖ ὁ Σάθας, ἐπιχειρήθηκε περὶ τὰ μέσα τοῦ περασμένου αἰῶνα καὶ δεύτερη τέτοια. «Ἐπ' ἐσχάτων, γράφει, (Νεολ. Φιλολ. σελ. 392) ὁ Κ. Εὐθυβούλης κατ' ἀπαίτησιν τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας, ἐπεχείρησε τὴν τοῦ λεκτικῶν διάρθρωσιν (τῆς Α' ἐκδόσεως δηλαδὴ) καὶ τὴν μᾶλλον πρὸς τὸ πρωτότυπον προσέγγισιν. Ὁθεν οὕτω διασκευασθείσης τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ἐξεδόθη ἐν Κωνσταντι-

νουπόλει τῷ 1853 ὁ Α' τόμος εἰς μέγα 8ον σελ. μζ+427. Ἐνεκεν ὁμοῦ τοῦ ἐπελθόντος θανάτου τοῦ Εὐθυβούλου διεκόπη ἡ ἔκδοσις, μὴ περαιωθεῖσα καὶ ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν διὰ τὴν μετ' οὐ πολὺ ἀνεύρεσιν τοῦ πρωτοτύπου χειρογράφου τοῦ Μελετίου» (39α). Ὁ τίτλος τῆς ἔκδοσης αὐτῆς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, τὸν ἐκδοθέντα τόμο τῆς ὁποίας δὲν κατώρθωσα νὰ ἰδῶ, εἶναι ὁ ἀκόλουθος: «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία συγγραφείσα μὲν ἑλληνιστὶ μετὰ δὲ τὴν τελευταίαν τοῦ συγγραφέως ἐκδοθεῖσα χυδαῖστί τὸ πρῶτον εἰς τρεῖς τόμους ἐπαυξηθεῖσα δὲ καὶ τετάρτῳ ὑπὸ Γ. Βενδότου ἤδη τὸ δεύτερον διασκευασθεῖσα ἐπὶ τὸ καθαρώτερον ὄψος καὶ τισὶν ἀναγκαίαις ἐπιστασίαις καὶ διορθώσεσι πλουτισθεῖσα ἀπὸ Κ. Εὐθυβούλου...ἐκδίδεται διηρημένῃ ὡσαύτως εἰς τέσσαρες τόμους ὑπὸ Ν. Ἀδαμίδου τῇ ἐγκρίσει τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Τόμος πρῶτος. Ἐν Κωνσταντινουπόλει...».

Ἐκτοτε (1853) δὲν φαίνεται ν᾿ἦνε ἄλλη προσπάθεια ἐπανέκδοσης τοῦ ἔργου αὐτοῦ ὑπὸ ὁποιαδήποτε μορφῆς.

3.—Λοιπὰ συγγράμματα

Κι αὐτὰ κατὰ τὴ δυνατότερη λεπτομερῆ ἔκθεσι περὶ τῶν δύο ἐκδομένων πολύμοχθων καὶ ἀληθινὰ περισπούδαστων συγγραμμάτων τοῦ Μελετίου, τοῦ Γεωγραφικοῦ δηλ. καὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας. Ἄλλ' ἢ καταπληκτικὴ συγγραφικὴ δραστηριότητα τοῦ σοφοῦ Ἡπειρώτη δὲν σταματᾷ ἐδῶ. Ἐνα πλῆθος ἀκόμα μελέτες ἐπιστημονικῆς ἀξιόλογης, ὁμιλίαι, ἄρθρα καὶ ἐπιστολές, ὅλα ἀνέκδοτα, ἀποκείμενα δὲ τὰ γνωστὰ στὶς βιβλιοθήκας διαφόρων μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, συνθέτουν τὸ πολὺπλευρο συγγραφικὸν τοῦ ἔργου. Καὶ πρῶτα-πρῶτα ἡ Ἄστρονομία του, ἦτοι: «Τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου ἀρχιερέως μητροπολίτου Ἀθηνῶν κ.κ. Μελετίου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων σὺν τῇ τοῦ θεοῦ παλάμῃ Ἐπιτομὴ τῆς Ἀστρονομίας (χειρόγρ. ἐκ φύλλ. 250) ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ἁγιορ. Μονῆς τοῦ Παντελεήμονος». Τὴν πραγματεία αὕτη ὁ Μελέτιος συνέγραψε, καθὼς καὶ ὁ Ἀνώνυμος βιογράφος του ἀναφέρει, στὴ διάρκεια τῆς Σχολαρχίας του στὴν Ἐπιφάνειο, ἐπιρρεασμένος ἴσως ἀπὸ τὸ Χρ. Νοταρᾶ, πού κι αὐτὸς συνέγραψε παρόμοιο ἔργο, παρ' ὅτι δὲ χρονολογικὰ εἶναι ἡ πρώτη του γνωστὴ ἐργασία, δὲν ἐπισημάναμε προσπάθειές του γιὰ τὴν ἔκδοσίν τῆς. Νὰ τὴ θεωροῦσε κατώτερη ἐκείνης τοῦ Νοταρᾶ καὶ συνεπῶς ἀνάξια «νὰ βαλθῆ εἰς τύπους» δὲν μποροῦμε νὰ ξέρουμε. Εὐθὺς ὁμοῦ μετὰ τὸ θάνατό του ὁ Νοταρᾶς ζητᾷ ἀπὸ τοὺς κληρονόμους του νὰ τὴν ἰδῆ κι αὕτη κοντὰ στὶς ἄλλες, ὁ δὲ Παπαβασιλόπουλος ἀπαντῶντας του γράφει (28]10]1715), πῶς «τό τε Ἀστρονομικὸν δηλονότι καὶ Γεωγραφίαν σώζεται παρ' ἡμῖν, ἅτινα καὶ ἀντιγραφῆς ἀξιώσαντες ἀποστελοῦμεν τῇ σοφωτάτῃ ἡμῶν μακαριότητι εἶγε αὐτὰ δι' ἐφέσεως ἔχει». Μετὰ ἓνα ὁμοῦ χρόνον ὁ Ἀναστάσιος ἐπανερχεται πάλι στὸ Ἀστρονομικόν, πληροφορῶντας μὲ σχετικὴ γνωστὴ ἐπιστολὴ του (8]10]1716) τὸν Πατριάρχη τὰ ἀκόλουθα: «Περὶ δὲ τοῦ Ἀστρονομικοῦ εἶ και εὐρήσει αὐτὸ ἡ ἡμετέρα Μακαριότης ζητοῦσα παρὰ τῷ λογιωτίτῳ ἀρχιδιακόνῳ τοῦ ἁγίου Λαρίσσης κύρ Ἰακώβῳ τῷ Κυπρίῳ μέντοι γε, ἐπειδὴ ὁ μακαρίτης κύρ Μελέτιος καὶ ἄλλο πολλῶ ἐντελέστερον τοῦ ρηθέντος συνεγράψατο καὶ τῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Ἰωαννίνων ἐναπέθετο, ἀντιγραφὴν καὶ τοῦτο ἀφίξεται εἰς προσκύνησιν τῆς ἡμετέρας μακαριότητος, ἵνα ὁ μακαρίτης κύρ Μελέτιος οὐ μόνον ζῶν ἀλλὰ καὶ μετὰ θάνατον ὑπέικει τοῖς ἡμετέροις προστάγμασιν». Κατὰ τὸν Παπαβασιλόπουλο λοιπὸν ὁ Μελέτιος εἶχε γράψει δύο ἔργα ἀστρονομικοῦ περιεχομένου, πού θὰ ἀποτελοῦσαν ἀσφαλῶς τὸ ἀπόσταγμα τῶν στὴ διάρκεια τῶν σπουδῶν του στὴν Ἰταλία ἀποκτημένων σχετικῶν γνώσεων, ἴσως καὶ προσωπικῶν του παρατηρήσεων, τὸ ἓνα «πολλῶ ἐντελέστερον τοῦ ρηθέντος». Αὐτὸ τὸ τελευταῖον ὁ συγγραφέας ἐναπέθεσε, γιὰ νὰ τὸ ἀσφαλίσῃ βεβαίως, στὴ Βιβλιοθήκῃ τῶν Ἰωαννίνων, ἀπ' ὅπου ἀδυνατοῦμεν νὰ παρακολουθήσουμε τὴν τύχην

του. Είναι τὸ σωζόμενο τῆς ἀγιορειτικῆς μονῆς, πὸν ἀναφέραμε ἢ διατηρηθὲν ὡς τὸ 1820 στὰ Γιάννινα συναπωλέσθηκε μὲ πλῆθος ἄλλα πολύτιμα χειρόγραφα κατὰ τὴν ἐπισυμβῆσα τότες καὶ καταστρέψασα τὶς βιβλιοθήκες τῶν Ἰωαννίνων φοβερὴ πυρκαϊά;

Σωζόμενες ἀκόμα ἐργασίαι τοῦ Μελετίου χειρόγραφες, γιὰ τὶς ὁποῖες δὲν εἶδα πούθενὰ νὰ γίνεται εὐρὺς λόγος, εἶναι καὶ οἱ ἀκόλουθες, ὅπως τὶς σημειῶνει ὁ Κ. Μέρτζιος (Ἑπειρ. Χρ. ΙΑ' σελ. 342).

«Τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης κ. Μελετίου εἰσαγωγὴ διαφόρων ἀκουσμάτων καὶ ἰατρικῶν χειρῶν. ἐκ φύλλ. 124 εἰς 80ν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Ἀγιορειτικῆς μονῆς τοῦ Παντελεήμονος), πὸν ἐσύνθεσε κατὰ μαρτυρίαν τοῦ βιογράφου τοῦ ὁ Μελέτιος στὴ διάρκεια τῆς λαθραίας παραμονῆς του στὰ Γιάννινα μὲ τὰ συνταρακτικὰ ἐκεῖνα γεγονότα τῆς λεηλασίας τῆς Ἄρτας ἀπὸ τὸ Λιβέριο Γερακάρη τὸ 1696. Εὐκαιρικὰ σημειῶνω, πὸς οὐδαμοῦ ἀναφέρεται ἂν πλάϊ στὰ διδασκαλικά καὶ ἀρχιερατικά κατόπι καθήκοντά του ὁ Μελέτιος ἀσκοῦσε κατὰ κάποιον τρόπο καὶ τὴν ἰατρικὴν, πὸν στὸ Πατάβιο κατ' ἐξοχὴν καὶ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἐσπούδασε. Τὸ σύγγραμμά του ὁμοῦς αὐτὸ καθὼς καὶ ἓνα ἄλλο παρεμφερές, πὸν σὲ συνέχεια θὰ ἀναφέρουμε, προσφορὰ ἀξιόλογη στὴν ἐπιστήμῃ τῆς ἐποχῆς του, μαρτυροῦν ὅτι δὲν εἶχε παρὰ ταῦτα ἐγκαταλείψει τὶς ἰατρικὰς του ἐρευνὰς ἀλλὰ καὶ τὰ ἰατρικά του φῶτα κατὰ τὶς συχνότατες περιοδοεῖες του, πρόθυμα πιστεύουμε, νὰ ἐπιδαψίλευε στοὺς δεομένους.

Ἄλλη πραγματεία ἐπίσης χειρόγραφη μὲ τίτλο: «Μελετίου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων εἰς ἅπασαν τὴν τῆς λογικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους μέθοδον εἰσαγωγὴ» ἀπόκειται στὴν ἀγιορειτικὴν μονὴν τοῦ Ξηροποτάμου.

Τέταρτη ἱστορικοῦ περιεχομένου πραγματεία ἀπὸ 69 χειρῶν. σελίδες, ἀποκείμενη στὴ Βιβλιοθήκῃ τῆς μονῆς Παντελεήμονος τιτλοφορεῖται: «Περὶ τῆς τοῦ Ἀθω ἀρχαιότητος, πούθεν ἔλαβε τὴν κλησιν ἐκ ποίων ἐκατοικεῖτο καὶ πότε ἤκμασε καὶ ἠϋξήσε κατὰ τὸν Μελέτιον τὸν Γεωγράφον».

Πέμπτη φέρει τὸν τίτλο: «Μελετίου Ἀθηνῶν Ρητορικὴ διαλαμβάνουσα περὶ τοῦ πῶς δεῖ δμιλίαν συγγράφειν περὶ τῶν γενῶν καὶ διαιρέσεως τῆς δμιλίας» χειρόγραφο ἐπίσης συγκείμενο ἀπὸ 10 ἐν ὄλῳ κεφάλαια εὐρισκόμενο δὲ στὴν Ἀγιορειτικὴν μονὴν τοῦ Ἐσφιγμένου (40).

Τέλος ἕκτη ἐργασία προγενέστερη χρονολογικὰ ὄλων βέβαια τῶν παραπάνω καὶ ἴσως τῆς ἴδιας μὲ τὸ Ἀστρονομικὸν περιόδου, ἐπειδὴ φέρει τὸ κοσμικὸν τοῦ Μελετίου ὄνομα σὰν συγγραφέα τῆς, ἐπιγράφεται: «Ἑρμηνεῖα σύντομη περὶ τῆς πανώλιδος ἢ πανούκλας ὑπὸ Μιχαήλ ἱερέως τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων» εὐρίσκειται δὲ χειρόγραφη στὴν Ἀγιορειτικὴν ἐπίσης μονὴν τοῦ Ξηροποτάμου.

Πλὴν τοῦ ἀνωτέρω πονήματος ὡς Μιχ. Μητρος συνέγραψε ὁ Μελέτιος, καθὼς σημειῶνει ὁ Π. Βρεττός (Νεολ. Φιλ. Β' σελ. 307), «Κατὰ πρόσκλησιν τοῦ μεταφραστοῦ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἱστορίας τοῦ Ἰουστίνου Ἀθηναίου Ἰωάν. Μάκολα τὸν ἐν τῷ τέλει τοῦ βιβλίου τούτου διάλογον περὶ μεταφράσεως τῶν Ἁγίων Γραφῶν». Ἐπίσης καὶ δύο ἐπιγράμματα περιεχόμενα στὴν παραπάνω μετάφραση, πὸν ἐξέδωκε στὴ Βενετία ὁ ἴδιος Ἀθηναῖος Μάκολας τὸ 1686 κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Σπ. Λάμπρου (Ἐπετηρὶς Παρνασσοῦ 1916 σελ. 146). Θὰ ἀναφέρουμε ἀκόμα γιὰ νὰ κλείσουμε τὸν εὐρὺ κύκλον τῶν γνωστῶν μας συγγραφῶν τοῦ Μελετίου, τοὺς χειρόγραφους ἀρίστους λόγους τοῦ «οὐς ἐκήρυτ' ἐπ' ἐκκλησίαις» καὶ τοὺς ὁποίους, καθὼς γράφει ὁ Ἀνώνυμος, «πάντας, οὐς καὶ διδασκὰς εἰώθαμεν λέγειν,

κεκλόφασι οἱ ξένοις πτεροῖς ὡς ἄλλος κολιδὸς εἰσθότες καλλωπίζεσθαι...» (41) «ἐποίησεν δὲ (ὁ Μελέτιος) καὶ παρακλητικὸν κανόνα εἰς τὴν Ἁγίαν Παρασκευὴν» συμπληρώνει ὁ Μ. Γεδεών, χωρὶς νὰ σαφηνίξει ἂν ὁ κανόνας αὐτὸς εὑρίσκειται ἐν χοίσει ἢ ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένει χειρόγραφος καὶ ποῦ. (Μνημ. Ἱστορ. Ἀθηναίων Β' σελ. 246).

Δὲν παραλείπω τέλος νὰ προσθεσω τὴν ἤδη μνημονευθεῖσα ἔξοχη «Περὶ ἱερωσύνης» ὁμιλία του, ποῦ σύνθεσε καὶ ἐξεφώνησε ὁ ἴδιος «ἠνίκα παρὰ τοῦ πανιερωτάτου καὶ σοφωτάτου μητροπολίτου Φιλαδελφείας κυρίου Γερασίμου Βλάχου τοῦ Κρητὸς εἰς τὸν τῆς ἱερωσύνης βαθμὸν ἀνήχθη». Τῆς ὁμιλίας αὐτῆς, ποῦ παρουσίασε τελευταῖα ὁ καθ. Κ. Δυοβουνιώτης (Ἐπετ. Β. Σπ. ἔτος ΙΔ' σελ. 167) κατὰ χειρόγραφο ἀποκείμενο στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ καθ. Γ. Μαριδάκη, θὰ δώσω πῶς κάτω χαρακτηριστικὸ ἀπόσπασμα.

Σ' ὅλες αὐτὲς τὶς παραπάνω ἐργασίες τοῦ Μελετίου θὰ πρέπει, νομίζω, νὰ προστεθῇ καὶ ἡ μὲ φροντίδες του διορθωμέες, συμπληρώσεις καὶ πρόλογό του διὰ τοῦ τυπογραφείου τῶν Γλυκῆδων ἔκδοσις τῆς Γραμματικῆς τοῦ Βησσ. Μακρῆ Διδασκάλου του, τῆς ὁποίας ὁ πλήρης τίτλος εἶναι ὁ ἀκόλουθος: «Σταχυολογία Τεχνολογικὴ κατ' ἐρωταπόκρισιν τῆς Γραμματικῆς Τέχνης ἐκδοθεῖσα παρὰ Βησσαρίωνος Ἱερομονάχου Μακρῆ τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων πάνυ ὠφέλιμος καὶ ἀναγκαῖα νῦν πρῶτον τυπωθεῖσα καὶ πάση ἐπιμελείᾳ Μιχαὴλ ἱερέως Μήτρου διορθωθείσα οὐ τῆ προτροπῇ προσετέθη καὶ τὸ περὶ ὁμοίων καὶ διαφορῶν λέξεων τοῦ Ἀμμωνίου χάριν τῶν φιλομαθῶν. «Οἰκοδομεῖν χωρὶς θεμέθλου πόνος ἐστὶ μάταιος. Νόσφι δὲ Γραμματικῆς ἀνεμώλιον ἐστὶ μαθῆσαι». Ἐνετίησιν ἀχπσὶ' (1686)» (σελ. 315 ἀπὸ τὶς ὁποῖες 107 οἱ ὁμοῖες λέξεις τοῦ Ἀμμωνίου).

Πρόλογος: «Πᾶσιν τοῖς νεανίσκοις τοῖς περὶ τὴν Γραμματικὴν καὶ Ἑλληνικὴν σοφίαν σπουδάζουσι, Μιχαὴλ ἱερεὺς Μήτρος ὁ ἐξ Ἰωαννίνων χαίρειν. Ἄλλ' εἰ καὶ σφόδρα βίβλων τῶν περὶ τὴν γραμματικὴν τέχνην οὐκ ὀλίγων (ὧ Καλλιμάχου στρατιῶται) εὐπορεῖτε, δι' ὧν ὄσον τὸ ἐφ' ὑμῖν προθύμως ἔχετε πρὸς τὸ αὐτὴν καρποῦσθαι, ἧς πολλάκις τὸ δυσχερὲς πολλοὺς τῶν βουλομένων τινὸς τῶν αὐτῆς μερῶν ἀπολαῦσαι, πόρρω που τοῦ σκοποῦ ἀπέβαλε καὶ τῆς τῶν γραμμάτων ἀρετῆς ἧς δῶρον ἄλλο μείζον οὐκ ἐστὶ παρὰ θεοῦ λαβεῖν, ἀπεστέρησε' ἔμπης οὐδεμία αὐτῶν μέχρι τοῦ νῦν εἰς φῶς δέδοται, τοιαύτη ἀφελεία κεκοσμημένη, ὑμῖν νῆ δία, τοῖς νέοις στρατιώταις μάλα εἰκότος ἐφαρμόζουσα, ἤπερ ἢ ἐν τοῖς ἡμετέροις χερσὶν ἀνάλογος τοῖς πρωτοπείροις οὔσα' αὕτη γὰρ μεθόδου τινὸς τυχοῦσα δι' ἧς τὸ βαρύνοχθον (εἰ οὕτω χρὴ φάναι) τῆς Γραμματικῆς ἀφαιρεῖ καὶ ραδίως τοὺς νεολέκτους μὴ ἄκροις χεῖλεσι γεύσασθαι ἀλλὰ καὶ λόγων καὶ δογμάτων αὐτῆς ἐπὶ πλέον ἐστιαθῆναι ποιεῖται. Ταύτην τοίνυν πανθυμαδὸν δέξασθε, νομίζοντες ὡς εὐμαρῶς καὶ ταχέως δι' αὐτῆς δυνηθῆσασθε τῶν περάτων ἀψασθαι καὶ τοὺς ἡμετέρους καθηγεμόνας πάνυ τι εὐφράναι, ἐν ἀπαλαῖς ἔτι καὶ καθαραῖς ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς δρῶντας τὴν ἀρετὴν ριζωθείσαν ἦν καὶ τραφείσαν καὶ εἰς ἀκμὴν τελείαν προελθοῦσαν συλλαμβανομένης τῆς ἡμετέρας φιλομαθείας ἰδεῖν εὐχονται. Χαίρει μὴν γὰρ πόνων καὶ γεωργῶν ἀδρυνομένων αὐτῶν τῶν ἀσταχῶν ἢ τῶν φυτῶν ἀξαναομένων εὐφραίνουσι δὲ καὶ μαθηταὶ διδασκάλους, μάλιστα ὅταν δι' εὐφυΐαν βελτίους, ἐφ' ἑαυτοῖς ὑποφαίνουσι τὰς ἐλπίδας. ὡσπερ καὶ ὁ τῆς παρούσης βίβλου ποιητῆς ἐλλόγιμος ὢν τῶν Ἑλλήνων παίδευσιν καὶ ἐν φιλοσοφίᾳ μεγάλην ἔχων προκοπὴν, ὅς καὶ πρῶτος τῶν καθηγητῶν ἐν τῷ Λυκείῳ τῶν Ἰωαννιτῶν διατριψάντων ἔσθη, ὁρῶν τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς ἐπὶ τὰ μείζω τῶν μαθημάτων προχωρεῖν, χαριζόμενος αὐτοῖς, τὴν παροῦσαν βίβλον πεποίηκε τὴν ἀκοπιάστως ἐπὶ τὴν τῆς Γραμματικῆς κατάληψιν εἰσφέρουσαν τοὺς ἀρχαίους. Ἐρωσθε. Ἐνετίαθεν ὁ αὐτός». Τοῦ προλόγου ἔπεται αὐτὸ ἐδῶ τὸ ἐπίγραμμα τοῦ ἴδιου πιθανώτατα Μιχ. Μήτρου:

Εἰ πολὺίδρις ἔμεν μέμαας, Νέε γραμματικῆς τε
κ' ἄλλως ἰδιοσύνης μάνθανε τὴν δε βίβλον
Ἦ γε γὰρ εὐπορέει θεμέθλων σοὶ ἀστυφελίκτων
Ἐργοπόνου τέχνης γραμματικῆς ἀπόρου» (Ἠπ. Χρ. Ι' σελ. 65—66)

Ἀκόμα ἢ σὲ συνέχεια τῶν ἐκδόσεων αὐτῶν τοῦ Ν. Γλυκῆ ἔκδοση τῆς θείας Γραφῆς (1687) ἀφιερωμένη »Τῷ γαληνοτάτῳ Ἰωάννῃ Σερβάνῳ Καντακουζηνῷ Βοεβόδα πάσης Οὐγγροβλαχίας» ἔγινε μὲ τὴ συμβολὴ σὰν διορθωτοῦ καὶ ἐπιμελητοῦ τῆς ὕλης τοῦ Μιχ. Μήτρου, στὸν ὁποῖον ἀποδίδεται καὶ ἡ προτασσόμενη ἀφιέρωση τοῦ ἔργου. (Ἠπ. Χρ. δ.π. σελ. 66).

Πρὶν κλείσω τὴν παροῦσα μελέτη θὰ πρέπει, ἐκτὸς ἀπὸ κάποια κείμενα τοῦ Γεωγράφου ποὺ σ' αὐτὴν περιέλαβε συνταγμένα τὰ περισσότερα «εἰς ἑλληνικὴν διάλεκτον», νὰ δώσω καὶ ὀλίγα δείγματα γραφῆς του στὴ Δημοτικὴ ἀπὸ γνωστὰ ἐπίσης ἔργα του, τὴ Γεωγραφία δηλ. καὶ τὸν περὶ ἱερωσύνης λόγο του, ἀφοῦ τὰ ἀνέκδοτα μᾶς εἶναι ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀπρόσιτα. Ἔτσι θὰ δυνηθῆ ὁ ἀναγνώστης ν' ἀντιληφθῆ, προσέχοντάς τα, τὴν ἰκανότητα τοῦ ἐξόχου ἀνδρός νὰ χρησιμοποιεῖ τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ στὴν ἀπόδοση ὄχι μόνο κοινῶν σκέψεων ἢ φιλολογικῶν νοημάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸ δυσνόητων καὶ λεπτῶν ἐπιστημονικῶν συλλογισμῶν μὲ μιὰ ἀνεση καὶ σαφήνεια θαυμαστὴ γιὰ τὴν μακρονίε μας ἐποχὴ του, ποὺ δυνάστευε, ἀπολύτως μορῶ νὰ πῶ, ἡ ἀρχαῖζουσα. Ποῦ νὰ στοχάζονταν, ὁ μέγας πατριώτης καὶ φωτισμένος πρόδρομος, πῶς ἡ ἑλληνικὴ ἐπιστῆμη, σκέδον στὸ σὺνολό της, θὰ ἐξακολουθοῦσε κι ὡς τὰ σήμερα νὰ καθαρολογεῖ!...

I

(Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν «Περὶ ἱερωσύνης ὁμιλία» Ἐπετηρὶς Β. Σ. ΙΔ' σελ. 168—70).

»...Τούτην τὴν προμηνυμένην ἱερωσύνην ὁποῦ ἀπὸ τὸν πλουσιόδωρον Θεὸν ἐδόθη εἰς τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν σκοπός μου εἶναι σήμερον μὲ βραχυλογία νὰ δείξω διὰ μέσω τοῦ ἱεροῦ χαρακτηῆρος πόσον εἶναι μεγάλη καὶ θαυμαστὴ. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἱερωσύνη εἶναι μιὰ σφραγίδα ὁποῦ ἀπὸ τὸ πανάγιον Πνεῦμα τυπώνεται καὶ σφραγίζεται εἰς τοὺς χειροτονουμένους ζητᾷ ὅτι καὶ ἡ ἀφεντεία σας νὰ σφραγίσετε μὲ τὴν σιωπὴν τὸ στόμα.

Καὶ ἀρχίζω. Ἀναμφίβολον εἶναι καὶ φανερόν πῶς τὸ μέγα καὶ θαυμαστόν τῆς εὐαγγελικῆς ἱερωσύνης μυστήριον ἐπροτυπώθη εἰς τὸν νόμον τῆς φύσεως καὶ εἰς τὸν μωσαϊκὸν ἀμὴ ἔλαβε ἀρχὴν εἰς τὸν μυστικὸν δεῖπνον ἀπὸ τὸν θεάνθρωπον λόγον ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν ἱερὸν Παῦλον ὄντας μέγας ἀρχιερεὺς μὲ θεϊκὴν καὶ ἄφατον δύναμιν ἐμετουσίωσε τὸν ἄρτον καὶ οἶνον εἰς τὸν Πανάχραντόν του σώμα καὶ αἷμα καὶ εὐθὺς ὡς ἀρχιερεὺς τοὺς μαθητάς του ἐπρόσταξε λέγοντας «τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν» μὲ τὰ ὁποῖα λόγια ἐχειροτόνησεν ἱερεῖς ὄλους τοὺς ἱερούς μαθητάς του καὶ τοὺς ἔδωσεν ἐξουσίαν νὰ τελειώνουν κατὰ μίμησιν ἐδικὴν του καὶ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ πάθους του τὸ ἄχραντον τῆς εὐχαριστίας μυστήριον. Ἐδιατάχθη λοιπὸν τῆς Καινῆς Διαθήκης ἡ ἁγία ἱερωσύνη ἀπὸ τὸν ἀρχιθέτην καὶ ἱεράρχην Χριστὸν καὶ ὄχι ἀπὸ ἄνθρωπον ψιλὸν ἢ ἄγγελον ἢ ἀρχάγγελον ἢ ἄλλην κτιστὴν δύναμιν ὡς τὸ κηρύττει ἡ χρυσήλατος σάλπιγξ τοῦ θεοῦ πνεύματος, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος λέγοντας «οὐκ ἄνθρωπος οὐκ ἄγγελος οὐκ ἀρχάγγελος οὐκ ἄλλη τις κτιστὴ δύναμις ἀλλ' αὐτὸς ὁ Παράκλητος ταύτην διετάξατο τὴν ἀκολουθίαν» ἐπειδὴ κατὰ τοὺς ἱερούς θεολόγους τὰ ἔργα τῆς ἁγίας Τριάδος ὁποῦ γίνονται εἰς τὰ ἔξω πράγματα εἶναι κοινὰ καὶ εἰς τὰ τρία πρόσωπα «Τὰ τῆς Τριάδος ἔργα κοινὰ ἐστίν».

Ἐπειδὴ λοιπὸν τοῦτο τὸ δῶρον τῆς ἱερωσύνης δίδεται εἰς τὰ ἔξω εἰς τοὺς ἀποστόλους δηλαδὴ καὶ διαδόχους τῶν ἀνάγκη νὰ δίδεται καὶ νὰ διατάττηται ὄχι ἀπὸ ἓνα πρόσωπον μοναχὰ ἀλλὰ ἀπὸ τὴν τρισυπόστατον μακαρίαν Τριάδα. Καλὰ λοιπὸν εἶπαμε καὶ ἡμεῖς μὲ τὸν Εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν ὅτι ὁ Χριστὸς τὴν ἐδιάταξε «τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἑμὴν ἀνάμνησιν». Καλὰ καλὰ καὶ ὁ Χρυσόστομος Ἰωάννης ὅτι οὐκ ἄνθρωπος οὐκ ἄγγελος κ.λ.π. ἀπὸ τὴν ὁποίαν διάταξιν τῆς Τρισηλίου θεότητος τόσον περισσότερον λάμπει τὸ ἀξίωμα καὶ ἡ μεγαλειότης τῆς ἱερωσύνης. Καὶ σημειώσατε πὼς ὅταν ὁ Χριστὸς ἐχειροτόνησε τοὺς ἀποστόλους ἢ καὶ ὅταν ὁ ἀρχιερεὺς χειροτονᾷ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν δίδεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰς τὸν χειροτονούμενον. Ὅθεν ὁ ἱερός Λουκάς εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων Κεφ. η' λέγει: «Εἰδὼς δὲ ὁ Σίμων ὅτι διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν δίδεται τὸ πνεῦμα». Αὐτὸ λοιπὸν τὸ Πανάγιον Πνεῦμα ὅπου δίδεται σφραγίζει καὶ τυπώνει μιὰ σφραγίδα ἢ ἓνα χαρακτήρα ἀνεξάλειπτον εἰς τὸν χειροτονούμενον ὁ ὁποῖος χαρακτήρ κατὰ τοὺς ἱεροὺς θεολόγους κάμνει δυὸ ἐξαιρετικὰ ἀποτελέσματα, τὸ πρῶτον εἶναι ὅτι κάμνει ἐπιτήδειον καὶ ἱκανὸν τὸν χειροτονούμενον ἱερέα νὰ ἐπιχειρῆται καὶ νὰ ἐπιτελεῖ ὅλα τὰλλα τῆς ἐκκλησίας μυστήρια τὰ ὁποῖα οὔτε ἄγγελος οὔτε ἀρχάγγελος ἔδωκεν ὁ θεὸς γράφει ὁ χρυσορῆμων Ἰωάννης.....

Αὐτὰ εἶναι τὰ μυστήρια τῆς ἐκκλησίας δῶρα θεοῦ θεοπρεπέστατα καὶ κατ' ἀλήθειαν ψυχωφελέστατα: Μ' ὅλον τοῦτο ἔξω ἀπὸ τὴν ἱερωσύνην δὲν θέλει εὔρει κανένα ἀπὸ αὐτὰ νὰ εἶναι τελειωτικὸν τοῦ ἄλλου διατὶ μόνος ἐκεῖνος ὁποῦ ἔχει τὸν ἱερατικὸν χαρακτήρα ἔχει ἄδειαν καὶ ἐξουσίαν νὰ ἐπιτελεῖ ὅλα τὰ ἄνωθεν ἐπιτά μυστήρια..... Καὶ ἐπειδὴ εἶδαμεν τὸ πρῶτον ἀποτέλεσμα τοῦ ἱεροῦ χαρακτήρος ἃς ἔλθωμεν εἰς τὸ ἄλλο τὸ ὁποῖον εἶναι ὅτι ὁποῖος ἔχει τοῦτον τὸν ἱερατικὸν χαρακτήρα εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν μυστηρίων εἶναι ὁμοιος μὲ τὸν Χριστὸν διατὶ ὅλην τὴν ἐξουσίαν ὁποῦ ὁ μονογενὴς υἱὸς ἔλαβε ἀπὸ τὸν ἀναρχον πατέρα εἰς τὴν γῆν καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν αὐτὴν ὅλων τῶν ἱερέων ἔδωκεν λέγοντας «ὅσα ἂν δέσετε ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται δεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ». Καὶ ἐκεῖνο ὅπου ὁ ἱερεὺς ἐργάζεται καὶ κάμνει ἔδω εἰς τὴν γῆν ὁ θεὸς εἰς τὸν οὐρανὸν χωρὶς καμμίαν ἀμφιβολίαν ἐπικυρῶνει καθὼς τὸ βεβαιώνει ὁ θεῖος Χρυσόστομος:..». (Συνέχεια τῆς ὁμιλίας του αὐτῆς ὁ Μελέτιος πλέκει τὸ ἐγκώμιον τοῦ ἀναδόχου του Γερασίμου Βλάχου).

II

(Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴ Γεωγραφία Τ. Β' σελ. 281—283 τῆς ἔκδοσης Α. Γαζῆ—1807)

«Μετὰ τὴν Θεσπρωτίαν καὶ τὴν Ἀλμῆνην εἰς τὸ μεσόγειον τῆς Ἠπείρου εἶναι ἡ χώρα ἣτοι ὁ τόπος τῶν Κασσιοπαίων καλουμένη Καλλιοπαία. Καὶ ἀνωτέρω αὐτῶν ἦσαν οἱ Δόλοπες ἔθνος τῆς Ἠπείρου. Μητρόπολις τῶν Κασσιοπαίων ἦτον ἡ Κασσιόπη ἔρημη καὶ κρημνισμένη τανῦν ὡσπερ καὶ αἱ λοιπαὶ πόλεις τῆς Ἠπείρου λέγεται τανῦν κοινῶς Καστρίτζα. Λέγει Λαόνικος ὁ Χαλκοκονδύλης νὰ εἶναι αὐτὴ τὰ Ἰωάννινα ἀλλὰ τὰ Ἰωάννινα νὰ εἶναι ξέμακρον ταύτης πλείον διαστήματος δύο ὠρῶν πόλις περίφημος καὶ ἐπαινετὴ διὰ τὴν εὐκрасίαν καὶ χάριν τοῦ τόπου τὴν ὁποίαν πόλιν ἐτείχισε Μ. Δούκας ὁ Σεβαστοκράτωρ εἰτα καὶ Θωμᾶς ὁ Δεσπότης. Εἶναι αὕτη μητρόπολις ἀπάσης τῆς Ἠπείρου καὶ ἐμπόριον ὀνομαστὸν παρακειμένην εἰς τὴν Ἀχερουσίαν λίμνην ἐκ τῆς ὁποίας λίμνης ἐξέρχονται δύο ποταμοὶ ὀνομαστοὶ παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι καὶ ποιηταῖς Κωκυτὸς καὶ Ἀχέρων ἐκλήθη Ἀχερουσία καὶ Ἀχερουσίας ἀπὸ τοῦ Ἀχέροντος ποταμοῦ αὐτὸς δὲ ἐτυμολογεῖται ἢ παρὰ τὸ ὑστερεῖσθαι χαρᾶς τοῖς ἐκεῖ κατιόντας κατὰ τοὺς

μύθους τοῦ ποιητοῦ ἢ παρὰ τὸ Ἄγεα ρέων καὶ καθ' ὑπερθεσιν Ἀχέρων καὶ Ἀχερών καὶ ἀπ' αὐτῆς ὁ Ἀριστοτέλης καλεῖ ὄλα τὰ ὑλώδη φυτὰ Ἀχερουσία.

Δύο λοιπὸν ἀχερουσιάδας λίμνας εὐρίσκομεν τὴν μὲν εἰς τὰ Ἰωάννινα περὶ τῆς ὁποίας διαλαμβάνει Στράβων, βιβλ. στ' καὶ ι' καὶ ὁ Πausanίας ἐν τοῖς Ἀττικοῖς «τῆς δὲ γῆς τῆς Θεσπρωτίδος ἔστι μὲν που καὶ ἄλλα θεᾶς ἄξια. Ἰερὸν τε Διὸς ἐν Δωδώνῃ καὶ ἱερὰ τοῦ θεοῦ Φηγός. Πρὸς δὲ τῇ Κιχύρῳ λίμνῃ τε ἔστιν Ἀχερουσία καλουμένη καὶ ποταμὸς Ἀχέρων ρεῖ δὲ καὶ Κωκυτὸς ὕδωρ ἀτερπέστατον». Καὶ αὕτη δὲν εἶναι ἄλλη παρὰ ἐτούτη ὡσὰν ὅπου ἔξ αὐτῆς ἐβγαίνει ὁ μὲν Ἀχέρων δι' ὑπογείων σωλήνων πρὸς Δυσμὰς εἰς τὸ χωρίον ὅπου λέγεται Ραδοτόβι καὶ φαίνεται πάλιν ὁ αὐτὸς ὑπὸ κάτω εἰς τὸ χωρίον τῆς Βελητζίστης. Κάκειθεν ρέων σμίγεται μὲ ἓνα ἄλλο ποτάμι ὑποκάτω εἰς τὸ χωρίον Ραίικον καὶ καταντᾷ εἰς τὴν θάλασσαν ὅπου θέτουσι καὶ ἄλλην Ἀχερουσιάδα ὡς εἴρηται καθὼς καὶ Πλάτων ἐν τῷ Φαίδονι. Τούτου δὲ ἀντικρὸν καὶ ἐναντίος ρέων Ἀχέρων ὅς δ' ἐρημοτόπων ρεῖ ἄλλην καὶ δὴ καὶ ὑπὸ γῆν ρέων εἰς τὴν λίμνην ἀφικνεῖται τὴν Ἀχερουσιάδα. Ἡ ἄλλη Ἀχερουσία λίμνη εἶναι περὶ τὴν Ἡράκλειαν εἰς τὴν χώραν τῶν Μαριανδηδῶν ὁ δὲ Κωκυτὸς ἐξερχόμενος εὐθύς εἰσέρχεται ὑπὸ κάτω τῆς Κασσιόπης εἰς τὸν τόπον ὅπου κοινῶς λέγεται Βοϊνίκοβα. Εἶναι καὶ ἄλλη λίμνη Ἀχερουσία πλησίον τῆς Μέμφεως τῆς Αἰγύπτου κατὰ τὸν Διόδωρον Σικελιώτην ὅπου ἔλεγον νὰ κατοικοῦν ὄχι δι' ἄλλο πάρεξ μὲ τὸ νὰ εἶχαν ἐκεῖ οἱ Αἰγύπτιοι τοὺς τάφους αὐτῶν καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐτιμήθη δὲ ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων μὲ θρόνον Μητροπολίτου ὑπ' Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως καὶ μὲ ἄλλα διάφορα προτερήματα ὅπου εἶχεν.

Ἐπάρθη καὶ ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ Β' Σουλτὰν Μουράτ τῶν Τούρκων διὰ μέσου τοῦ Ἀμουράτμπεϊ ἐν ἔτει 1424 ἀπὸ Χριστοῦ ὕστερον ἀφοῦ ἐδουλώθη ἡ Θεσσαλονίκη. Πρὸ τῶν Τούρκων δὲ ὑπέταξαν αὐτὴν τὴν πόλιν τὰ Ἰωάννινα ὁ Στέφανος ὁ βασιλεὺς τῶν Τριβαλῶν ἤτοι τῶν Σέρβων περὶ τὸν καιρὸν τοῦ Σουλεῦμάν τοῦ Γ' βασιλέως τῶν Τούρκων ἐν ἔτει σχεδὸν 1350. Ἀπ' αὐτῆς τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων πρὸς Βορέην μὲν εὐρίσκεται ἡ Βελλὰ καὶ ἡ Κόνιτσα πόλεις ποτὲ τανῦν δὲ κῶμαι ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Βελλᾶς ἐπισκόπου. Εἶτα τὰ χωρία τῆς Πωγωνιανῆς ἔχοντα θρόνον Ἀρχιεπισκόπου μὲ ὄλον ὅπου τανῦν εἶναι σχεδὸν ἐρημωμένα...» (32).

1.—Ὁ Σάβας μάλιστα, ἐπιτείνοντας αὐτὴ τὴ σύγχυσιν, μνημονεῖται (Νεολ. Φιλολ., σελ. 412—413) καὶ λόγιω Ἰωάννην Μητρον, ὁ ὁποῖος «ἐν ἔτει 1686 διατρίβων ἐν Βενετίᾳ ἐπεμελήθη καὶ διώρθωσε τὴν ἔκδοσιν τῆς Τεχνολογικῆς Σταχυολογίας τοῦ Βησσο. Μακρῆ προσθεῖς καὶ τὸ περὶ ὁμοίων καὶ διαφόρων λέξεων τοῦ Ἀμμωνίου, διορθώσας κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος τὴν ὑπὸ Ν. Γλυκῆν ἔκδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου...» ποῦ δὲν εἶναι βέβαια ἄλλος ἀπὸ τὸν ἴδιο αὐτὸ Μιχ. Μητρο τὸ μετέπειτα Μελέτιο.

2. Δικαιῶν ὕστερα ἀπ' αὐτὸ ἀπόλυτα, γιὰ καὶ πολλὰ ἄλλα ἀνάλογα ἔχω ὑπ' ὄψει μου, τὸν καθ' Ἐωμαδάκη, ὁ ὁποῖος νεκρολογῶντας τὸν Κουρίλα γράφει: «Ἡ χρῆσις αὐτῶν (δημοσιευμάτων δηλ. τοῦ Κουρίλα) πρέπει νὰ γίνεται μετὰ προσοχῆς καὶ κατόπιν διασταυρώσεως τῶν ὑπ' αὐτοῦ παρεχομένων ἀφθόνων πληροφοριῶν» (Ε.Ε.Β.Σ. Τ. Α' σελ. 566).

3. Συνήθεια τῆς Τουρκοκρατίας διατηρούμενη σὲ ὀρισμένες περιοχὰς τῆς Ἡπειροῦ ἀκόμα καὶ σήμερον (Γοάμικο), νὰ χρησιμοποιεῖται δηλαδὴ ἀπὸ τὸ λαὸ γιὰ ἐπίθετο τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς.

4. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κ. Μπαλάνος προλογίζοντας τὴν «ἐκθεσιν συνοπτικὴν Ἀριθμητικῆς» τοῦ Κοσμᾶ γράφει: «ὅτι ἀπὸ τὸ Σχολεῖο αὐτὸ (τοῦ Γκιούμα) προήλθεν Μελέτιος ὁ πρότερον Ἀρτης καὶ ὕστερον Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν». (Εὐαγ. Σαβράμη: «Βησσο. Μακρῆς» Ἡπειρ. Χρ. Τ. Ε', σελ. 46).

Ἡ πληροφορία τέλος ποῦ καταχωρεῖ ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης στὴ λογικὴ του (Σάβα ὁ.π. σελ. 388), ὅτι μετὰ τῶν διαπρεπῶν μαθητῶν τοῦ Ἀλεξ. Μαυροκορδάτου, σχολαρχήσαντος τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς κατὰ τὰ ἔτη 1665—1672, συγκαταλέγεται καὶ ὁ Μελέτιος, δὲν ἀνταποκρίνεται στὰ πράγματα, ἐπειδὴ ὁ τελευταῖος οὐδέποτε ἐφοίτησε στὴ Σχολὴ ἐκείνη ἄλλ' ὁ Δάσκαλος του ὁ Μακρῆς.

5. Υπογραμμίζοντας τις ευνόιζες συνθήκες των Ἑλλήνων φοιτητῶν στὴν Ἰταλία καὶ μάλιστα στὸ Πατάβιο, ἀναφέρω ὅτι ἀπὸ τοῦ 1653 λειτουργοῦσε στὴν πόλιν αὐτή, ἰδρυμένο ἀπὸ τὸν Βερροιώτη καθ. τῆς Φιλοσοφίας στὸ Πανεπιστήμιό της Ἰω. Κουτούνιο, οἰκοτροφεῖο ὑπὸ τὸ ὄνομα «Κουτουνιανὸν Ἑλληνομουσεῖον» μὲ σκοπὸ τὴ διατροφή καὶ δωρεὰν σπουδὲς ὀκτώ ἑλληνοπαίδων. Τὸ ἴδρυμα τοῦτο διατηρήθηκε ὡς τὴν ἀπὸ τὸ Ναπολέοντα κατάλυση τῆς Ἑνετικῆς Δημοκρατίας, οἱ ἀπ' αὐτὸ δὲ παιδευθέντες ἀρχετοὶ Ἑλληνας μετέφεραν εἰς τὴν ἀγχμῶσαν πατρίδα τὰ φῶτα τῶν νεωτέρων ἐπιστημῶν. (Δὲς Σάθα ὁ.π. σελ. 301).

6. Ἀναφέρω τὸν διαπρεπῆ Κρήτα Νικόλ. Καλλιᾶκη, τακτικὸ καθηγητὴ τῆς Φιλοσοφίας σ' αὐτὸ τὸ Πανεπιστήμιον ἀπὸ τοῦ 1681, τὸν ὁποῖο διδάσκοντα παρακολούθησε βεβαίως ὁ Μελέτιος.

7. Γεννήθηκε στὴν Κρήτη καὶ τὸ ἔτος 1652 ἦρθε στὴν Βενετιὰ καὶ ἀπὸ κεῖ στὸ Πατάβιο, ὅπου ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἐσπούδασε Φιλολογία καὶ ἄλλες ἐπιστῆμες «γεγόμενος ἐγκρατῆς τῶν ἐν Ἰταλίᾳ σοφῶν». Γνώστης τῆς Ἑλληνικῆς, Ἰταλικῆς καὶ Λατινικῆς γλώσσας, πολυμαθῆς καὶ πολύγραφος ἐχρημάτισε ἀρχικὰ ἡγούμενος τῆς μονῆς Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Σκαλωτοῦ στὴ Βενετιὰ καὶ διδάσκαλος τῶν Ἐπιστημῶν, ἡγούμενος δὲ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν τῆς μονῆς Θεοτόκου εἰς Κέρκυραν. Τὸ 1681 προχειρίσθηκε ἐπίσκοπος Φιλαδελφείας (Βενετίας), ποιμάνας τὸ ποιμνίον τὸν «εὐσεβῶς καὶ θεαρέστως» ὡς τὸ Μάρτη 1684 ὁπότε καὶ πέθανε σὲ βαθεῖα γεράματα. Ἐγράψε πολλὰ θεολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ συγγράμματα στὴν Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν. Ὁ ἴδιος ὁ Μελέτιος πλῆκοντας στὴν περὶ ἱερωσύνης ὁμιλία τοῦ ἐγκώμιου τοῦ Βλάχου, τὸν ἀποκαλεῖ «Φῶς διανυέστατον καὶ φωστῆρα λαμπρότατον τῆς ἐσχάτης Ἑλλάδος μας!..» (Δὲς καὶ Ζαβίρα: Ν. Ἑλλάς σελ. 218). Πρὸσωπογραφία τοῦ μικροῦ σχήματος δημοσίευσε ὁ Μ. Γεδεὼν εἰς «Πατριαρχ. Ἐφημερίδες» σελ. 161.

8. Πλὴν τοῦ Σουγδουρή καὶ Μήτρου καὶ τὸ σύνολο σχεδὸν τῶν σπουδαζόντων τὴν ἐποχὴ αὐτὴ, καὶ ἀρχετὰ ἀργότερα, στὴν Ἑσπερία Ἑλλήνων, ἦσαν ἱερωμένοι. Ἀναφέρω μερικὰ γνωστὰ ὀνόματα: Μεθόδιος Ἀνθρακίτης, Ἀναστάσιος Γόρδιος, Χρυσ. Νοταράς, Εὐγέν. Βούλγαρης, Νικ. Θεοτόκης κ.ἄ.

9. Ἄν ὁ Μελέτιος ἐγκατέλειπε καθὼς πιστεύουμε τὰ Γιάννινα τὸ χρέον ποῦ σημείωσαμε εἶναι βέβαιο, πῶς στοὺς πνευματικὸς κήλκους τῆς Βενετίας καὶ τοῦ Πατάβιου, ποῦ εἰσήγαγε ὁ Σουγδουρῆς, ὁ ἴδιος δὲ ὁ Δάσκαλος ἔθεσε φεύγοντας (1682) τὸν νεαρὸ συμπατριώτη του ὑπὸ τὴ σκέπη καὶ τὴν πνευματικὴν κηδεμονία τοῦ Γερασίμου Βλάχου.

10. Γιὰ τὸ χρέον βέβαια τῆς ἀνάρρησης τοῦ Κλήμεντα στὸ Θρόνον τῶν Γιαννίνων οἱ γνώμες τῶν μελετητῶν διίστανται. Ὁ Ἀθηναγόρας (Ἠπ. Χρ. Γ', σελ. 33) δέχεται τὸ ἔτος 1680, μ' αὐτὸν δὲ συμφωνεῖ, σὲ σχετικὴ περὶ τοῦ ἀρχιερέα αὐτοῦ ἐργασία του, καὶ ὁ Εὐαγ. Σαβρόμης (Ἠπ. Χρ. Ζ', σελ. 157) προσάγοντας σὰν ἐπὶ πλέον μαρτυρία, ἐπιστολὴ τοῦ Εὐαγ. Γιαννούλη τοῦ Αἰτωλοῦ πρὸς τῶν Ἰωαννίνων Κλήμεντα ὑπὸ ἡμερομηνία ἀρχ. Ἰουνίου κη'. Ὁ Ἀραβαντινὸς (Λόγιοι σελ. 87) τοποθετεῖ τὸ γεγονός ἐπὶ ἀόριστα κατὰ τὸ τέλος τῆς 17' ἑκατονταετηρίδος, παρακάτω δὲ (ὁ.π. σελ. 110) δέχεται τὸ ἔτος 1684, ὁ δὲ Ἀλεξούδης, γιὰ νὰ σταθῶ σ' αὐτοὺς μονάχα (Ἑλλ. Φιλ. Σύλλ. Κωνσταντινουπόλεως 50ετηρίς, σελ. 211), τὸ 1686, ἐνῶ τὸ 1680 φέρει μητροπολίτην Ἰωαννίνων κάποιον Γρηγόριον. Ἐμεῖς, παρὰ τὶς κάποιες ἀντιρρήσεις μας, θὰ συνταχθοῦμε μὲ τὸς δυὸ πρώτους καὶ μὲ τὸν Ἀνώνυμο φυσικὰ μαρτυροῦντα περὶ τῆς χειροτονίας τοῦ Γεωγράφου ἀπὸ τὸν Κλήμεντα στὰ Γιάννινα, ὅχι βέβαια σὲ ἱερέα ἀλλὰ σὲ ἱεροδιάκονο, ἢ ὁποῖα καθὼς ἤδη ὑποστηρίζουμε θὰ πρέπει νάγινε μετὰ τὸ 1680—81, χρόνον ἀποφοίτησής του ἀπὸ τὸ Γκιουματικὸ Σχολεῖον καὶ ἀναχώρησής γιὰ τὴν Ἰταλία. Ὅπως ὁποῖτε ὁμως τὸ ἔτος 1684 ὁ Κλήμης ἀρχιεράτευε στὴν πόλιν μας, καθὼς μαρτυρεῖ ἀποκριτικὴ τοῦ ἴδιου πρὸς τὸν Βελλᾶς Ἰωαννίνων ὑπὸ ἡμερομηνία 28)2)1684 περιλαμβανόμενῃ στὴ συλλογὴ αὐτογράφων ἐπιστολῶν τοῦ Μεγάλου Ἐκκλησιάρχου Νικ. Κριτίου. (Ν. Ἑλλ. Τ. 14, σελ. 408).

11. Μὲ τὴν εὐκαιρία σημειώνουμε, πῶς δὲν ἦταν ἔγγαμος ἱερέας ὁ Μήτρος. Στὴν ἐποχὴ του ἱερεῖς ἐλέγονταν συχνὰ καὶ μαναχοί, ποῦ κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Ἀραβαντινοῦ (ὁ.π. σελ. 132) «ἱερωθέντες νεοὶ καθὼς αὐτὸς (ὁ Κοσμάς Μπαλάνος) τῆ ἡλικία καὶ ὡς ἐν τῷ κόσμῳ ζῶντες ἐκ μετριότητος ἔφερον τὴν κλησιν ἱερεῖς καὶ ὄχι ἱερομόναχοι».

12. Ἐπειδὴ ἀπὸ τὴ σύσταση ἀκόμα αὐτοῦ τοῦ Σχολείου (1648) δὲν εὐρίσκονταν συχνὰ δάσκαλος γιὰ τὰ Γιάννινα, καθὼς ὁ διαθέτης ὄριζε, οἱ Γιαννιώτες ἐδιδάσκονταν στὴ Βενετιὰ ἀπὸ τὸν Ἀλοῖσιο Γηροδενίγο, τὸν Κρήτα πρῶτα (1666) καὶ τὸ Μιχ. Μήτρο κατόπι (1686—87). (Δὲς καὶ Ἰ. Βελούδου: Ἱστορικὸν Ὑπόμνημα, σελ. 65).

13. Ὁ Θ. Φιλαδελφεὺς στὴν Ἱστορία του τῶν Ἀθηνῶν (Τ. Β', σελ. 53) καταχωρεῖ τὴν πρὸ κάτω σημείωση ἀνασχευάζοντας τὸν Ἀνώνυμο, ὅσον ἀφορᾷ κυρίως τὸ χρέον χειροτονίας τοῦ Μελετίου σὲ ἐπίσκοπο. «Ἐν τῇ προταχθείσῃ τῆς Γεωγραφίας βιογραφίᾳ τοῦ Μελετίου, γράφει, σημειοῦται ἐσφαλμένως ὅτι ἐχειροτονήθη τὸ 1692, ἐνῶ ὑπογράφεται ἐν ἔτος πρότερον ἐν τῷ συνοδικῷ γράμματι τῷ ἐπὶ τοῦ Πατριαρχοῦ Καλλινίκου ἐκδοθέντι ὑπὲρ τῆς τοῦ Μανωλάκη Σχολῆς», πληροφορία, ποῦ δὲν θὰ εἴχαμε λόγον νὰ ἀμφισβητή-

ποιμε, ἂν δὲν ἤπηρεε ἡ γνωστὴ ἐκείνη ἀποδείξει πληρωμῆς του σὺν Δασυάλου στήν Ἐπιφάνειο (31|8|1694), πού καλύπτει μὲ τὸ ποσό της χρονικὸ διάστημα ὑπερβαίνον τὸ ἔτος, φέρει δὲ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὸ γεγονός της χειροτονίας κοντά στὸ χρόνο πού μᾶς παρέχει ὁ Ἀνώγιμος (Νοέμβριος 1692). Οὔτε μπορούμε ἐλλείψει περισσοτέρων ἀποδείξεων νὰ ἀποφανθοῦμε μὲ βεβαιότητα ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ ντοκουμέντα βρίσκεται κοντύτερα στήν ἀλήθεια, σημειώνομε ὅμως πὼς καὶ ὁ Φ. Βαφειδῆς ('Εκκλ. Ἱστορία Γ', σελ. 122) ἀναφερόμενος στὸ Μελέτιο συντάσσεται, χωρὶς νὰ μνημονεύει πηγές, μὲ τὴν πρώτη ἀποψη, γράφοντας ὅτι «τῷ μὲν 1691 προσχειρίσθη Ἄρτης τῷ δὲ 1703 Ἀθηνῶν Μητροπολίτης».

14. Παραθέτω τὸ σὲ συνέχεια ἀρχετὰ διαφωτιστικὸ γιὰ τὴν Ἄρτα τῆς ἐποχῆς (Δεύτερο μισὸ ΙΖ' αἰώνα) καὶ τὴν ἴδρυση τῆς Σχολῆς της χωρίο ἀπὸ τὸ βίο Εὐγ. Γιαννοῦλη τοῦ Αἰτωλοῦ τοῦ Ἀναστ. Γορδίου: «Ἄλλ' ὁ Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης Βαρθολομαῖος διεκώλυσεν αὐτὸν (τὸν Εὐγένιο) ἀνάξιον ἡγήσάμενος τὸ Ἀνατολικὸν χωρίον ἀποδειχθῆναι τοιαύτης Σχολῆς τὴν τοῦ τόπου στενότητα προβαλλόμενος καὶ ἐπὶ τὴν Ἄρταν μεταθέσθαι ταύτην ὡς πόλιν οὕσαν μεγάλην καὶ ἡφῆσι περὶ τῆς Τροίας εὐρυάγειαν. Ποιεῖ τοῦτο ὁ τρισμακάριος ἐκεῖνος ἀνὴρ πάνυ προθύμως καὶ ἐγγειρίζει γέρον τὸ διαλαεφθέντι Βαρθολομαίῳ τῷ Ἄρτης ἀργυροῦς τρισχιλίους. Καὶ τοιαύτην ἔσχε τὴν ἀρχὴν ἢ κατὰ τὴν Ἄρταν Σχολὴ προκαταρτικὸν αἴτιον ἔχουσα τὸν Εὐγένιον...» (Α. Γορδίου: Βίος Εὐγενίου Γιαννοῦλη τοῦ Αἰτωλοῦ—Ν. Ἑλληνομν. Τ. Δ', σελ. 65—66).

15. Ὁ Κουρίλας σὲ σημείωσὶ του (Ἀνάλεκτα, σελ. 68) πληροφθερεῖ ὅτι εἰ καθαίρεσις ἐδημοσιεύθῃ ὑπὸ Σεφ. Βυζαντίου μητρ. Ἄρτης» Δοκίμιον 1884 σελ. 351—36). Λάθος βέβαια. Γιατὶ μετὰ προσεκτικὴ ἐρευνά μου τοῦ πρωτοτύπου δὲν εἶδα αὐτὴ τὴν καθαιρετικὴ κατὰ τοῦ Μελετίου ἀπόφαση τοῦ Πατριαρχείου, στήν παραπάνω δὲ σελίδα τοῦ ἔργου (351) καταχωρεῖται τὸ γνωστὸ ἔγγραφο τῆς ἀπόφασῆς του.

16. Τὴν ἴδια ἐποχὴ ἓνας ἄλλος ἀπαράμιλλος κληρικὸς τοῦ θείου λόγου μεσουρανοῦσε στὸ ἑλληνορθόδοξο στερέωμα, «προσφέρων εὐπεπτον εἰς τὸ ποίμνιόν του τροφήν διὰ λόγων καταληπτῶν τοῖς πᾶσι διὰ τὸ ἀπλοῖκόν της ἐκφράσεως καὶ θαυμαστῶν διὰ τὰ ἄνθη μεθ' ὧν περιέβαλεν αὐτοὺς πνευματικῆς εὐλογίας» ὁ Ἠλίας Μηνιάτης, πού πέθανε τὸν ἴδιο μὲ τὸ Μελέτιο χρόνο (1714) στήν ἀκμὴ τῆς ἡλικίας του.

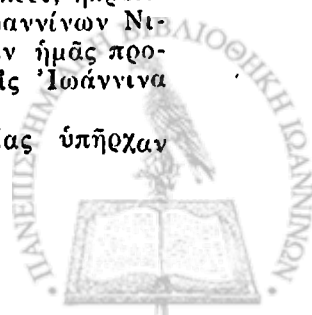
17. Πρωαγθεῖσα ἢ ἐπισκοπὴ Ἀθηνῶν σὲ μητρόπολη ἀπὸ τοῦ 1669 μ.Χ. ἀκόμα, κάτελαβε μετὰ τῶν μητροπολιτικῶν θρόνων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους τὴν εἰκοστὴ ὀγδόη θέση, ὁ μητροπολίτης ἔφερε τὴν ἐπωνυμίαν «Ἐξάρχου συμπάσης τῆς Πελοποννήσου» εἶχε δὲ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του δέκα ἐπισκοπές. (Δὲς Γρηγορόβιον—Λάμπρου: Ἱστορ. Ἀθηνῶν Α', σελ. 224). Ἀρχῆς ὅμως τοῦ ΙΙ' αἰώνα, περίοδος ἀρχιερατείας σ' αὐτὴν τὴν πόλιν τοῦ Μελετίου, ἀναφέρονται μόνο πέντε ἐπισκοπές ὑποκείμενες στὴ Μητρόπολιν της, ἡτοι οἱ Ταλαντίου, Σκύρου, Σάλωνος, Μενδενίτης καὶ Κορωνείας. (Μνημεῖα Β', σελ. 537).

Σημειῶνω ἀκόμα, πὼς ἡ Ἀθήνα τῆς ἴδιας ἐποχῆς εἶχε 10.000 περίπου κατοίκους, ἀριθμὸς πού δὲν μεταβλήθηε ὡς τὴ Μεγάλῃ μας Ἐπαναστάσει, διέθετε δὲ οὔτε πολὺ οὔτε λίγο 140 συνολικὰ ἐκκλησιαστικὰ μόνο μέσα στήν πόλιν κι ὄξω ἀπὸ τὸ κάστρο της, μερικὲς ἀπὸ τίς ὁποῖες σώζονται μέχρι σήμερα. (Δὲς Γ. Κωνσταντινίδου: Ἱστορ. Ἀθηνῶν, σελ. 494 καὶ Κ. Μπίρη σχετικὴ ἔργασιαν).

18. Ὅχι μόνο οἱ Ἐνετοὶ δὲν ξαναπέραξαν τὴν Ἀθήνα ἔκτοτε ἀλλὰ καὶ τῶν ντόπιων Τούρκων ἢ συμπεριφορὰ ἦταν μᾶλλον ἀνεκτὴ, ἐπειδὴ δὲν μπορούσαν νὰ βιοπραγοῦν σὲ βάρος τῶν κατοίκων της καὶ γιατί ἦταν λίγοι καὶ γιατί οἱ κάτοικοι εἶχαν ἀμέριστη τὴν προστασία καὶ συμπαράστασι τῶν σουλτανικῶν ἀρχιευνούχων, πού ἐξουσίαζαν τὴν Ἀττικὴ. Προστασία ἀκόμα εὗρισκαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἀπὸ τοὺς στήν πόλιν τους καὶ πρὶν ἀκόμα τὴν καταστροφὴν (1688) ἐγκατεστημένους προξένους Ἀγγλο καὶ Γάλλο. Ἀλλὰ καὶ τὴ λαμπρὴ σχολὴ τους χάρι στήν ἀπὸ μέρους τῶν κατακτητῶν προνομακὴ μεταχείρησι καὶ αὐτοδιοίκησίν τους συνέστησαν ἀμέσως τότε οἱ Ἀθηναῖοι, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἀρχετοὶ πεπαιδευμένοι ἄνδρες ὠρμήθησαν (Ἰω. Πατούσας, Λιβ. Κολέττης, Ἐφραιμὸς Ἀθηναῖος, Ἄ. Γονὲς κ.ά.) (Δὲς καὶ Γ. Κωνσταντινίδου ὁ.π. σελ. 500).

19. Ὁ Ἐπιφάνειος Ἠγούμενος ἴδρυσεν λίγο ἀργότερα (1667) καὶ στήν Ἀθήνα παρόμοια μὲ τῶν Ἰωαννίνων Σχολὴ «ἐν ἣ ἐδιδάσκοντο ἡ γραμματικὴ, ἡ φιλοσοφία, αἱ ἐπιστήμαι διατηρηθεῖσαν καὶ εὐεργετηθεῖσαν τῷ μὲν 1732 ὑπὸ Στεφ. τοῦ Μηλοῦ τῷ δὲ 1748 ὑπὸ τῷ Ἀθανασίῳ Στεφ. Ρούττη». (Παρανίκαι: Σχεδιάσμα σελ. 98). Ἡ στενὴ ἄλλωστε μετὰ τῶν δύο αὐτῶν σημαντικῶν πνευματικῶν ἐστιῶν τῆς Τουρκοκρατουμένης Ἑλλάδας ἀνταπόκρισι, εἶχε τὴν ἀρχὴν της σὲ πῶ παλιότερα ἀκόμα χρόνια, πρᾶγμα πού βεβαιώνει γραπτὴ σημειούμενη ἀπὸ τὸν Ἀραβαντινὸ (Χρον. Β', σελ. 275) μαρτυρία τῆς ἐποχῆς, ἀποδιδόμενη στὸν Ἰωαννίτη Θεολόγο Νικ. Κεραμᾶ: «Κατὰ τὸ 1645, λέει, ἠκροώμεθα φιλοσοφίας ἐν Ἀθήναις παρὰ θεοφίλῳ τῷ Κορυδαλεῖ... Ἠλθεν ἐξ Ἰωαννίνων Νικηφόρος τις Πριγγιλεὺς τὸ ἐπίκλην Ἀθηναῖος καὶ αὐτὸς ὅς ἤρξατο πειράζειν ἡμᾶς προβλήμασιν ἐκ τῶν τοῦ Κουρσούλου τοῦ Κερκυραίου μαθητῶν προβληθεῖσιν εἰς Ἰωάννινα πρὸς ἃ ἐγγράπτο...».

20. Μεταξὺ Ἱεροσολύμων καὶ Ἀθηνῶν στὴ διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας ὑπῆρχαν

στενές σχέσεις ὁ δὲ Ἅγιος Τάφος διέθετε ἐδῶ πλούσια κτήματα, πού καρπώνονταν μὲ εἰδικὰ ἀποστελλόμενο ἐπιτροπὸ τοῦ. Ἀκριβῶς δὲ κατὰ τὴν ἀναζωπύρωση τῶν μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων ἐμφυλίων αὐτῶν ἐριδῶν (1706) ἴδρυνε ὁ Δοσίθεος Μετόχιο ἀγιοταφικὸ στῆν Ἀθήνα ἀναθέσας τὴν ἐπιτροπεὶα τοῦ σὲ δυὸ Ἀθηναίους ἄρχοντες γειτόνους μάλιστα. Δὲν ἀποκλείομε οἱ ἐνδοαθηναϊκὲς αὐτὲς ἐριδες τῆς ἐποχῆς νὰ παρέβλαπταν καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ Παναγίου Τάφου, λόγος ἰσχυρὸς αὐτός, πού ἀνάγκασε τὸ Δοσίθεο νὰ ἐπέμβη μὲ γράμμα τὸν συστήσας ἡμόνοια μεταξὺ τῶν ἀρχόντων καὶ σεβασμὸ πρὸς τὸ Μητροπολίτη τους. (Δὲς καὶ Γ. Κωνσταντινίδου ὁ.π. σελ. 494 καὶ Θ. Φιλαδελφῆος ὁ.π. σελ. 55—56). Ἀπ' ἐδῶ, τέλος συμπεραίνω πὼς κατὰ σύσταση τοῦ Δοσιθέου αὐτοῦ ἐζήτησαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸν Μελέτιο Μητροπολίτη τους σὲ ἰντικατάσταση τοῦ Κυρίλλου, γιὰ τὶς στενὲς καὶ πρὸς τὰ δύο μέρη σχέσεις τοῦ Πατριάρχου ἀλλὰ καὶ γιὰτι, καθὼς σ' αὐτὸ τὸ γράμμα τους τους γράφει, «ἢ ἐντιμότης σας εἶστε γειτόνοι τῆς ποτρίδος μας».

21. Ἀνεπιὸς ἀπ' ἀδελφῆ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Δροιδέου Νοταρᾶ καὶ διάδοχος τοῦ «διέτριψεν ἐν τῇ Θράκῃ Δαζία Ἰταλία καὶ ἐν Παρισίοις τῆς Γαλλίας ἠεροάσατο δὲ τοὺς ἐν Ἰταλία καὶ Κωνσταντινουπόλει σοφούς». Ὁ Δ. Προκοπίου γράφει πὼς «οὐκ ὀλίγον ἐκείνου (τοῦ Δοσιθέου) παιδεία τε καὶ πολυμαθεὶα προσέχων, ἔστι γὰρ εἰδήμων ὅποσοῦν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς γλώσσης θεολογίας τε καὶ μαθηματικῆς». Διεδέχθη τὸ θείο του θανάτου στίς 5)2)1707 στὸ θρόνο τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀπέθανε δὲ τὸ 1729 ποιμάνας τὸ ποιμνιὸ του ἐπὶ 22 συναπτὰ ἔτη. Μεταξὺ τῶν πολλῶν θεολογικῶν ἰδίως γραφῶν του, ἔγραψε καὶ «εἰσαγωγὴν εἰς τὴν Γεωγραφίαν καὶ σφαιρικὰ ἤτις ἐξεδόθη ἐν Παρισίοις τὸ 1715». (Δὲς Ζαβίρα ὁ.π. σελ. 547—550). Ἀπὸ δῶ ἴσως καὶ ἡ πρὸς τὸ Γεωγράφου μας ἰδιαίτερη συμπάθειά του ἀπὸ τὸ κοινὸ δηλ. ἀντικείμενο τῶν μελετῶν καὶ διαφορόντων τους. Εἰκόνα του ὑπάρχει εἰς Μ. Γεδεών (ὁ.π. σελ. 167) μὲ τὴ λεζάντα «Χρ. Νοταρᾶς ὅτε ἐν Παρισίοις ἐσπούδαξε».

21a. Ἡ προτασσόμενη αὐτῆς τῆς ἐργασίας μας προσωπογραφία τοῦ Μελετίου, ἄγνωστο ἀπὸ ποιὸν καὶ πού φιλοτεχνήθη, δημοσιεύθη ἀρχικὰ στὴν πρώτη ἐκδοση τῆς Γεωγραφίας περιληφθεῖσα ἀργότερα στὴ δευτέρη καὶ σ' ἐκείνη τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ἢ ἴδια, ἀναδημοσιεύθη δὲ ἀπὸ τὸν Κ. Μέρτζιο στὴν περὶ Γλυκῆδων γνωστὴ διατριβή του (Ἡπειρ. Χρ. Γ', σελ. 74), ἀπ' ὅπου ἐμεῖς τὴν παραλάβαμε.

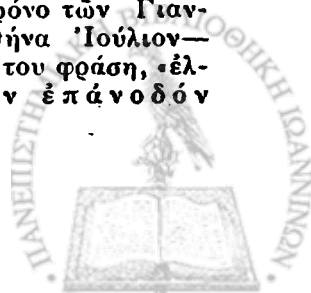
22. Ἡ Ἀθήνα ἀπὸ τὶς ἀρχὲς ἀκόμα τοῦ 13' αἰῶνα τέθηκε ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἐκαστοῦ ἀρχιεπισκόπου τοῦ σουλτανικοῦ χαρμιού (συγκλητικὴ ἱστορία τῆς ὥραιας Ἀθηναίας κόρης Βασιλικῆς—Γιοχαῖ Σουλτάνας ἐπὶ Ἀχμέτ τοῦ Α'), αὐτὸς δὲ ἔστειλε τὸ βοεβόδα του, εἶδος ἀντιπροσώπου καὶ τοποτηρητοῦ του, πρὸς εἰσπραξὴ τῶν φόρων τοῦ Καζᾶ (ἐπαρχίας), διοριζόμενος κατὰ μῆνα Μάρτιο κάθε χρόνου. Προστατευόμενος τοῦ ἀρχιεπισκόπου εἶχε καὶ ὁ βοεβόδας μεγάλη δύναμη, πού ὄχι σπάνια καταχρῶνταν, καταπιέζοντας τοὺς φορολογουμένους. (Δὲς καὶ Γ. Κωνσταντινίδου ὁ.π. σελ. 457).

23. «Τοιαῦται μεταξὺ Βοεβόδα καὶ Ἀθηναίων ἐριδες, σημειώνει ὁ Γ. Κωνσταντινίδου (ὁ.π. σελ. 495) οὐ σπανίως συνέβαινον ἐνίοτε δὲ καὶ ἐπὶ μακρὸν διήρκει ἢ μεταξὺ τῶν πάλη»:

24. Ὁ Λαρίσης Παρθένιος (1688—1720) ὑπῆρξε κατὰ τὶς ἐγκυρότερες πηγὲς ἀπὸ τοὺς πλέον φιλομούσους καὶ φιλογενεῖς ἱεράρχας τοῦ καιροῦ του τίλος δὲ ἐπιστῆθιος τῶν Μελετίου καὶ Παπαβασιλοπούλου. Μεταρρυθμίσας τὴ Σχολὴ Τυρνάβου, τὴν ἀξιολογώτερη ἐπὶ Τουρκοκρατίας Θεσσαλικῆς Σχολῆ, ἐκάλεσε στὴ διεύθυνσή της τὸν Παπαβασιλοπούλο (1701), ὁ ὁποῖος εὐγνωμονῶν ἀφιέρωσε σ' αὐτὸν τὴ Λευχειμονοῦσα Ρητορικὴ του, καθὼς καὶ δυὸ σ' αὐτὴ περιεχόμενα ἐπιγράμματα, ὡς ἐξῆς δὲ σὲ ἐπιστολὴ του ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Παρθενίου: «Παρθένιον τῶν χαρίτων τὸ ἀγλαόμορφον Παλλάδιον τὸν ἡμέτερον δεσπότην καὶ ἄριστον ποιμένα, οὐτινος ὁ μὴ θαυμάζων τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν λοιπὴν τῶν ἡθῶν ἢ πάντοι βιάσκανος καὶ τῆς ἀληθείας ἐχθρὸς ἢ, ὁ φασί, λίθων ἀναισθητότερος...». (Δὲς καὶ Κουρίλα: ὁ.π. σελ. 46).

25. Δὲν ξέρουμε ἂν ὁ Χρῦσανθος βρῆκε τὸν τρόπο κατὰ τὴ σύσταση τοῦ Κωνσταντινίου, «νὰ κράξῃ ἐλέγξῃ καὶ νουθετήσῃ» τοὺς Ἀθηναίους διώχτες τοῦ Μελετίου. Δὲν ἀποκλείομε ὅμως νὰ συνέβηκε καὶ τέτοιο, ἐπειδὴ αὐτοί, μᾶλλον ἀπότυχαν στὴν ἀποστολή τους, μὴ δυνηθέντες νὰ τὸν βλάψουν καὶ ἴσως παραιτήθηκαν τῆς πάρα πέρα καταδρομῆς, γιὰτι οὔτε τὴν Ἐκκλησίαν βλέπομε νὰ παίρνει σὲ συνέχεια κανένα μέτρο ἐναντίον του ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μελέτιος, καθὼς δὲν πέτυχε τὸν ἐπόμενον χρόνο μετάθεσὶ του στὰ Γιάννινα, ἐπιθυμοῦσε «εὐκαιρίαν ζητῶν» νὰ ἐπιστρέψῃ στὴν ἐδρα του τὴν Ἀθήνα.

26. Κατὰ τὸ Φιλαδέφειο ὁ Μελέτιος ἔμεινε στὴν Κωνσταντινούπολη δυὸ περίπου χρόνια (1713—14) ὡς τὸ θάνατό του δηλαδή, χωρὶς νὰ ἐπιστρέψῃ, καθὼς ἐμεῖς πιστεύουμε, κάτω στὴν Ἀθήνα. Γιὰ τὸ πὼς ὅμως βρέθηκε τὸν ἐπόμενον χρόνο (1714) ἀρρωστος στὴ Λάρισα καὶ καθυστέρησε τὸν πῆγαιμό του στὴ Πόλη, ὥστε νὰ χάσῃ τὸ θρόνο τῶν Γιαννίνων, δὲν ἀναφέρει τίποτε. Τὴν ἀποψὲς μας γιὰ ἐπιστροφή του στὴν Ἀθήνα Ἰούλιον—Αὐγουστο 1713 ἐνισχύει καὶ ἡ τοῦ τελευταίου πρὸς Χρῦσανθον γράμματός του φράση, «ἐλπίζω ὅμως νὰ διατρίψω προσέτι ἐνταῦθα ἡμέρας τινὰς καὶ ἴσως εἰς τὴν ἐπ' ἀνοδὸν μου (στὴν ἐδρα μου δηλ. τὴν Ἀθήνα) θέλω ἔλθαι ἀπ' αὐτοῦ...».

27. Ὁ Κουρίλας (δ.π. σελ. 79) ἀναφερόμενος στήν καί ἄλλοῦ συναντώμενη φράση τοῦ Ἀνωθύμου, ὅτι δηλ. «συνεγράψατο (ὁ Μελέτ.) φιλοσοφικά κατὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν» ἐξηγεῖ πὼς αὐτὴ σχετίζεται μὲ τὴν κατηγορία τοῦ Ἀνθρακίτη, ὁ ὁποῖος «μίας θεολογίαν φιλοσοφία συνέχευε καὶ συνέφθειρε τὰ πάντα».

28. Ἡ πορευόμενη ἀπὸ τὸν Παπαβασιλόπουλο πληροφορία στὸ δεῦτερο ἀπὸ τὰ προτασσόμενα τῆς Γεωγραφίας ἐπιγράμματά του εὐνυθεῖ ἐπισταμένως ἐξόμενος καθέδρη Ναυπάκτῳ Ἰδίῃ· πρὸς τὴν ὁποῖαν συντάσσονται ὁ Γαζῆς καὶ Σάβας, ἀβασανίστως βέβαια, δὲν ἀνταποκρίνεται στήν ἀλήθεια. Τὸ περιεργὸ εἶναι ἐδῶ, πὼς καὶ τὶς δυὸ περὶ τοῦ τόπου συγγραφῆς τοῦ ἔργου εἰδήσεις παρέχει ὁ ἴδιος Παπαβασιλόπουλος. Ἀσφαλῶς δὲ στὸ πρὸς τὸ Νεόφυτο μεταγενέστερο γράμμα του λέγει τὴν ἀλήθεια «ὅτι Ἀρτης δηλ. ὦν (ὁ Μελέτιος) εὐνυθεσε τὸ Γεωγραφικόν...».

29. Τέσσερα χρόνια ἀργότερα ὁ Μελέτιος, περαίνοντας τὸ γνωστὸ τρίτο πρὸς Χρυσάνθο γράμμα του (25]9]1711), γράφει: «Περὶ δὲ τοῦ συντεθέντος μοι γεωγραφικοῦ βιβλίου, πρὸ πολλοῦ αἰτηθὲν ὑπὸ τινος φίλου, ἐστάλη εἰς τυπογραφίαν. Οὐκ οἶδα ὅμως ἐὰν ἤρесе καὶ ἐτέθη εἰς τύπου...».

Σίγουρα ὁ Παπαβασιλόπουλος, στὸν ὁποῖον ὁ Μελέτιος ἀπὸ τοῦ 1707 εἶχε παραδώσει τὰ χειρόγραφα τοῦ ἔργου, ἀναθέτοντάς του καὶ τὴ φροντίδα τῶν συνεννοήσεων καὶ διαπραγματεύσεων γιὰ τὴν ἐκδόσὴ του μὲ τοὺς Γλυκῆδες, δὲν ἔπαυε νὰ τὸν κατατοπίζει γιὰ τὶς ἀμφίβολες σχετικὰ προθέσεις τους, ψαλλιδίζοντας τοὺς ἐνθουσιασμοὺς τοῦ συγγραφέα.

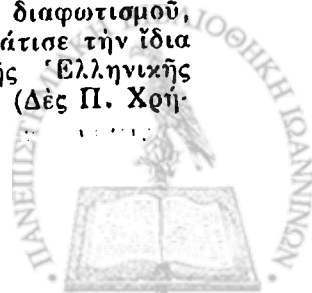
30. «Ἀφηρες τὴ στάμπα καὶ πάει κατὰ διαβόλου» γράφει τὴν ἴδια ἐποχὴ σὲ γράμμα του ἀπὸ τὰ Γιάννινα ὁ Μιχ. Γλυκῆς στὸν τότε διευθυντὴ τοῦ Τυπογραφείου Ἰωάννου τοῦ Δημήτριου (Ἡπ. Χρ. Γ' σελ. 41).

31. Ἡ συχνὴ στήν Ἀδριανούπολη, πρώτη Εὐρωπαϊκὴ πρωτεύουσα τῶν Τούρκων, μετάβαση τῶν προκαθημένων τῆς Ὀρθοδοξίας ὀφείλονταν στήν κατὰ καιροὺς ἐκεῖ διαμονὴ τοῦ Σουλτάνου, τὸν ὁποῖον ἦταν ὑποχρεωμένοι γιὰ διοικητικoὺς λόγους ν' ἀκολουθοῦν, μὲ τὴ σύνοδό τους βέβαια. Τοῦτο φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ γνωστὸ ἐκεῖνο γράμμα τοῦ Παρθενίου πρὸς Μελέτιον γράφοντος: «Πλὴν ἀδελφεῖ λογιάζομεν νὰ ἐπιστρέψῃ ἡ βασιλεία ἐν Ἀδριανού κακεῖ τὴν οἰκίαν ποιῆσαι. Καὶ τῆνικαῦτα οἴομεθα πὼς κοινῶς τοὺς πατέρας μετὰ τοῦ προΐσταμένου ἀπελθεῖν ἐκεῖ καὶ θέλουν προσκαλέσει καὶ ἡμᾶς καὶ ἂν συνεπεραίνετε τὸν καιρὸν ἐπηγαίνομεν ὁμοῦ πάντες...».

32. Καὶ περὶ μὲν τοῦ Ἀναστ. Παπαβασιλοπούλου γνωρίζουμε, ὅτι ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς ἐξοχώτερους μαθητὲς τοῦ Σουγδουρῆ διδάξας ἀρχικὰ εἰς Σέρρας, Τύρναβον καὶ Ἰωάννινα, ὅπου διαδέχθηζε στὸ Γκιουματικὸ Σχολεῖο τὸ 1715 τὸ Δάσκαλό του ἔγινε δὲ εὐρύτερα γνωστὸς σὰν «δόκιμος ἐν τε τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ ἱερᾷ θεολογίᾳ ῥήτωρ ἱεροκλήρῳξ ἱκανὸς εἰδήμων τῆς ἐλληνικῆς καὶ λατινικῆς (Ζαβίρ. δ.π. σελ. 441) καὶ συγγραφεὺς τῆς ἐν χειρογράφῳ σωζόμενης «λευχειμονούσης ῥητορικῆς» (Δὲς Κουρίλα δ.π. σελ. 97 κ.κ.). Περὶ δὲ τοῦ Ἀλεξίου Σπανοῦ οἱ γνώμες τῶν εἰδικῶν εἶναι συγκεχυμένες. Ἡδὴ ὁ ἀείμνηστος Ἀγίος Κορυθαῖος σχολιάζοντας τὸ γνωστὸ ἀπὸ τὸν ἴδιον δημοσιευόμενον γράμμα τοῦ Παπαβασιλόπουλου πρὸς τὸν Νεόφυτο Ἄρτας, τὸ σχετικὸ μὲ τὴν ἐκδόσιν τοῦ Γεωγραφικοῦ τοῦ Μελετίου γράφει: «Τὶς δὲ ὁ ἐξάδελφος του Ἀλέξιος, ὅς προσκυνεῖ τὸν πανιερώτατον (Ἄρτης) οὐκ εἶδα...» Δὲν εἶχε φαίνεται ὑπ' ὄψει τὰ Μνημεῖα Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων (Τ. Β' σελ. 368), ὅπου μετὰ τὴ Β' ἐπιστολῇ τῶν Παπαβασιλοπούλου καὶ Σπανοῦ πρὸς Χρῖστ. Νοταράν, καταχωρεῖται καὶ αὐτὴ ἐδῶ ἡ σημείωσις δηλωτικὴ τῆς συγγενείας τους: «Οὗτοι, λέγει, πρῶτοι ἐξάδελφοι καὶ ἀδελφιδεῖς ἀπὸ ἀδελφῆς τοῦ μακαρίτου Μελετίου, ὃν ὁ μὲν ἱερεὺς καὶ β' δάσκαλος τῆς (λείπει) σχολῆς ὁ δὲ πραγματευτὴς σπουδαῖος καὶ μουσικός».

Ὁ καθ. Διοβουνιώτης δημοσιεύει εἰδικὴν περὶ τοῦ Ἀλεξίου Σπανοῦ Πραγματεία (Ἡπ. Χρ. Α' σελ. 206—218) προσπαθὼν νὰ φωτίσει τὸ πρόβλημα ἂν δηλ. ὁ μεταφράσας τὴν Ἐξάβιβλο τοῦ Ἀρμενοπούλου, ἐπιγραμματοποιὸς καὶ ἄλλων πονημάτων συγγραφέας καθηγητῆς δὲ τῆς ἐν Ἀδριανουπόλει Σχολῆς Ἀλέξ. Σπανός, εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπο μὲ τὸν ὁμώνυμό του σύγχρονο καὶ συμπατριώτη του ἀνεψιὸ τοῦ Μελετίου, συμπεραίνει δὲ ὅτι «ὅτι ὁ ἡμέτερος Σπανός (ὁ συγγραφεὺς δηλ. ὁ ἐπιλεγόμενος καὶ Τζέτζης) δὲν εἶναι ὁ ἐκ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Μελετίου ἀνεψιὸς αὐτοῦ...». Ἐχομε τὴ γνώμη, ὅτι τὸ πρόβλημα δὲν ἔχει ἐπαρκῶς φωτισθῆ, ἔχει δὲ ἀνάγκη προσεχτικώτερης καὶ πλεὺ ἐμπεριστατωμένης μελέτης. Νέα στοιχεῖα ἐρχόμενα εἰς φῶς θὰ διαλύσουν ἀρκετὰς βάσιμες ἀμφιβολίας μας, τὶς ὁποῖες δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ διατυπώσωμε.

33. Ὁ Μεθόδιος Ἀνθρακίτης διαπρεπὴς διδάσκαλος καὶ συγγραφεὺς μαθητῆς τοῦ Σουγδουρῆ μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες προδρομικὰς μορφὰς τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ, εὐρισκόμενος γιὰ σπουδὰς στήν Ἰταλία μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1697—1708, ἐχρημάτισε τὴν ἴδιαν περίοδον ἐφημέριος Ἀγίου Γεωργίου τῶν Γραικῶν, κεντρικῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλληνικῆς Παροικίας Βενετίας, καὶ διορθωτῆς στὸν ἐκεῖ ἐκδοτικὸ Ὄικο τῶν Γλυκῆδων. (Δὲς Π. Χρηστοῦ: Μεθ. Ἀνθρακίτης καὶ Ἡπειρ. Χρ. Γ', σελ. 39).

34. Πρόκειται για τὸν ἀρχαῖο σοφιστὴ καὶ γραμματικὸ Ζώτιο ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη, μαθητὴ τοῦ Διογένη, ἐνσαρκωτὴ δὲ τῶν μοχθηρῶν καὶ κακοβούλων ἐπικρίσεων, ὁ ὁποῖος γὰρ τὴν πρὸς τὸν Ὅμηρο ἀνευλάβειά του ὀνομάσθηκε Ὁμηρομάσιξ. Μνημονεύοντάς τον ἐδῶ καὶ ἀλλαγῶν (γράμμα του πρὸς τὸν Λαρίσιος Παρθένιο τῆς 2) 1702 ὁ Παπαβασιλόπουλος, ἐννοεῖ τοὺς τυχόν μετὰ τὴν ἐκδοσὴ τῆς Γεωγραφίας παρυσιασθῆσόμενος ἐπικριτὴς τῆς, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους καλεῖ τὸν Χρῦσανθο νὰ τὴν ἀροστατεύσει.

35. Μιὰ ἀκόμα σαφὴς καὶ ἀπὸ πρῶτο χερί μαρτυρία ὅτι τὸ 1716 ὁ Παπαβασιλόπουλος δίδασχε στὸ Γενσηματικὸ Σχολεῖο σὺν διάδοχος φυσικὰ τοῦ Σουγδουρῆ ἐπιτροπεύοντος Πάνου Καραϊωάννου.

36. Ἀλλὰ καὶ ὁ Χρῦσανθος Νοταρᾶς μόνος ἱκανὸς νὰ φέροι σὲ πέρας παρόμοια προσπάθεια, εἶχε παύσει φαίνεται οὐσιαστικὰ νὰ ἐνδιαφέρεται, ἀπορροφημένος τὴν ἐποχὴ αὐτὴ (1716) ἀπὸ τὴν ἐκδοσὴ παρεμφεροῦς πρὸς τὴ Γεωγραφία δικοῦ του ἔργου, ποῦ τυπώνονταν στὸ Παρίσι, πρᾶγμα ποῦ ἀνάγκασε τὸν ἀκατάβλητο Ἀναστάσιο ν' ἀναζητήσει ἄλλου τὴ βοήθεια.

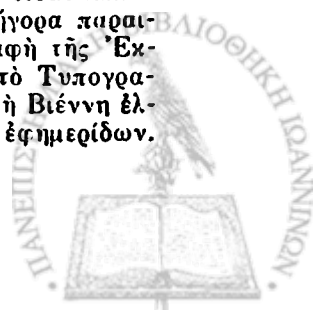
37. Γεωγραφίᾳ ἐπίσης ἀξιοπρόσεχτη γιὰ τὴ διατύπωσίν τῆς κυρίως σὲ κοινώτατη γλώσσα, ἐκδόθηκε περὶ τὸ τέλος τοῦ ἴδιου αἰῶνα (1791) στὴ Βιέννη ἀπὸ τοὺς σοφοὺς ἱερομονάχους ἐξαδέλφους Γρηγόριο καὶ Δανιὴλ τοὺς Κωνσταντάδες ἐκ Μηλεῶν τοῦ Βόλου μὲ τίτλο: «Γεωγραφία νεωτερικὴ ἐρανισθεῖσα ἀπὸ διαφόρους συγγραφεῖς παρὰ Δανιὴλ ἱερομονάχου καὶ Γαβριὴλ ἱεροδιακόνου τῶν Δημητριῶν. Τομ. α' περιέχων τὴν Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία, Ἰταλία, Σπᾶνια, Πορτογαλία καὶ Φράντζα ἐν Βιέννη 1791». «Ἡ Γεωγραφία αὐτὴ, λέει ὁ Ζαβίρας (ὁ.π. σελ. 233), ἐστὶ τοῖς πᾶσι λίαν χρήσιμος. Ἀλλὰ τὸ λίαν χυδαῖον καὶ βάρβαρον αὐτῆς ὕφος οὐ μικρὰν ἀηδίαν καὶ ναυτίασιν τοῖς πεπαιδευμένοις ἐπροξένηεν. Ὅθεν (ὡς οἶμαι) καὶ ἀτελὴς ἔμεινεν... Πρὸς τοῖς ἄλλοις, συνεχίζει (σελ. 279) γράφουσιν ὅτι: «ὅταν γράφωμεν ρωμαῖκα νὰ μιμούμεθα τὰ πάθη καὶ τὸ σχηματισμὸ, ὅπου ἔδωσε ἢ κοινὴ χρῆσις εἰς τὴ γλώσσα, ἂν θέλωμε νὰ γράφωμε τὴ γλώσσα, ὅπου ἐπαγγελομάσθε, εἰ δὲ καὶ σχηματίσωμεν ταῖς λέξαις κατὰ τὴν κλίση τῆς Ἑλληνικῆς, δὲν γράφομεν ρωμαῖκα γιὰτὶ δὲν ἀκολουθοῦμεν τὴ φυσικὴ χρῆσιν τῆς γλώσσας...».

37α. Γιὰ τὸν πεπαιδευμένο καὶ φιλογενὴ αὐτὸν Ἠπειρώτη, τὸν μεγαλύτερο χωρὶς ἀμφιβολία ἐκδότῃ ἑλληνικῶν βιβλίων τοῦ 18' αἰῶνα, ἐλάχιστες ἔχουμε εἰδήσεις. Ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς τοῦ τόπου μας μόνον ὁ Ἀραβαντινὸς (Χρον. Β' σελ. 281) τὸν μνημονεῖ ὡς ἐξελεθόντα τῶν Σχολῶν τῶν Ἰωαννίνων, χωρὶς καμμιά ἰδιαιτέρη περὶ τῆς ζωῆς του λεπτομέρεια. Ὅπως τοῦλάχιστον καὶ τὸ ὄνομά του φανερώνει κατὰγονταν ἀπὸ τὸ ὄρεινὸ στὴν κορφὴ τοῦ βουνοῦ Χιονίστρα χωρὶς τῆς Περαιουθιάς Λαμπανίτσα, ἀπ' ὅπου ἡ ἀικογένειά του μ' ἄλλες μαζί τῆς περιοχῆς μετοίκησε κατὰ σχετικὴ παλαιὰ παράδοσιν στὰ Γιάννινα. Τὸ 1750 ἀπαντιεῖται στὴ Βενετία, ὅπου τὸν ἴδιο χρόνο ἐγκαινιάζει τὸ ἐπιβλητικὸ ἐκδοτικὸν τοῦ ἔργο, τυπώνοντας τὴν ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Χαρλάμπου: ἀπὸ τότε δὲ καὶ μέχρι τοῦ 1796 θὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἐκδοσὴ 34 συνολικὰ ἔργων στὴν Ἑλληνικὴ, «πάντοτε, καθὼς ὁ ἴδιος λέγει, ἀποβλέπων εἰς τὴν ὠφέλειαν τοῦ Γένους ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας καὶ πρὸς κοινὴν χρῆσιν δὲν ἔπαυε πλουτίζων αὐτὸ μὲ διάφορα ἐπωφελεῖ βιβλία, ἅτινα ἔν τε Βενετία καὶ Βιέννη ἐξέδωκε».

Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ποῦ ἀγωνίσθηκε γιὰ τὴν διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ὁ Λαμπανιτωτῆς, μὴ φρεσθεῖς κόπων καὶ ἐξόδων, «ἐψύχρανον πολλάκις διάφοροι διαβολαὶ καὶ ζημίαι» καὶ μάλιστα, καθὼς ὁ ἴδιος πάλι ἀναφέρει, στὴν προσφώνησιν τῆς «Ἀσχοιολογίας» του. «Τοιαῦτα ἐπηκολούθησαν εἰς τὸν ἐκδοθέντα τέταρτον τόμον τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας (τοῦ Μελετίου), ὁ ὁποῖος διὰ τὰς ὅσας ζημίας ἔπαθεν ἀνίσως δὲν ἦτον ἢ συνδρομὴ τοῦ Ὑψηλοτάτου Αὐθέντου Οὐγγροβλαχίας Ἀλεξάνδρου Μουρούξου (στὸν ὁποῖον ἀφιερώνεται αὐτὸς ὁ Τόμος), ἢ θελεν μείνει εἰς παντελὴ λήθην. Ἐὰν δὲν συνέβαινον αὐτῶ αἰ τοιαῦτα ζημίαι καὶ ἄλλα πλείσια χρεϊώδη καὶ ἐπωφελῆ ἢ θελεν ἐκδόσει βιβλία...». (Δὲς καὶ Ε.Φ.Σ. Κωνσταντινουπόλεως 1898—99, σελ. 324 κ.κ.).

38. Ὁ Γ. Βενδότης βασιζόμενος σ' αὐτὴ τὴν φράσιν, περιεχόμενὴ στὴν εἰσαγωγὴ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας (σελ. 86), ἔχει τὴ γνώμη, ὅτι ὁ Μελέτιος ἄρχισε νὰ γράφῃ τὸ ἔργο αὐτὸ τὸ χρόνο (1709), ἐνῶ κατὰ τὴ σωστὴ, ἄγνωστο ἀπὸ ποῦ εἶδησιν τοῦ Φιλαδελφέως, ὁ Μελέτιος καταπαύσθηκε μὲ τὴ σύνθεσίν του ἀπὸ τὰ πρῶτα τῆς διαμονῆς του στὴν Ἀθήνα χρόνια (1703—6). Θὰ ἦταν ἄλλωτὸς ἀνθρωπίνως ἀδύνατο γιὰ τὸ ἔργο τοῦ ὄγκου τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας νὰ περατωθῇ σὲ ἓνα χρόνο μέσα, ἐπειδὴ τὸν ἀμέσως ἐπόμενον 1710 ὁ Μελέτιος ἀναγγέλλει, καθὼς εἶδαμε, στὸ Χρῦσανθο ὅτι τὴν εἶχε σχεδὸν ἔτοιμη. Κατὰ τὴ γνώμη μας τὸ ἀναφερόμενον ὅπου παραπάνω ἔτος 1709, ἀφορᾷ τὸ γράψιμο τῆς εἰσαγωγῆς καὶ μόνο.

39. Ὁ Γ. Βενδότης, Ζακύνθιος τὴν καταγωγὴν, ἐσπούδασε στὴν Ἰταλία, στὴ διάρκειαν δὲ τῆς διαμονῆς του στὴ Βενετία, ἀσχολήθηκε, πολὺγλωσσος καθὼς ἦταν, μὲ μεταφραστικὰς ἐργασίας. Μετέβη κατόπι στὴν Πέστη τῆς Οὐγγαρίας, ὅπου ἀρκετὸν καιρὸ ἄσκησε τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα διδάσκοντας τὰ παιδᾶ τῶν ἐκεῖ ὁμογενῶν, ἐργασία ἀπὸ τὴν ὁποία γλῆγορα παρατήθηκε γιὰ νὰ προσληφθῇ ἀπὸ τὸν Π. Λαμπανιτιζιώτη στὴ διόρθωσιν καὶ μεταγραφήν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τοῦ Μελετίου μὲ σκοπὸ τὴν ἐκδόσιν τῆς. Ἀγόρασε κατόπι τὸ Τυπογραφεῖο τοῦ Βαουμαϊστέρου καὶ μὲ προνόμια καὶ ἄδεια βασιλική, ἐσύστησε πρῶτος στὴ Βιέννη ἑλληνικὴ τυπογραφία ἀπὸ τὴν ὁποῖαν εἶδαν τὸ φῶς πλῆθος ἑλληνικῶν βιβλίων καὶ ἐφημερίδων.

Ἀπέθανε νέος καὶ στὴν ἀκμὴ τῆς δραστηριότητός του στερηθέντος τοῦ Γένους ἡμῶν, καθὼς λέγει ὁ Ζαβίρας (ὁ.π. σελ. 214—45), «ἐνὸς κοινωφελούς καὶ χρησίμου ἀνδρός».

39α. Χειρόγραφη Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τοῦ Μελετίου εὑρίσκεται, καθὼς ἄλλοῦ (Μεσ. Βιβλ. Α', σελ. 303) πληροφορεῖ ὁ Σάθας, στὸ Μετόχι τοῦ Παναγίου Τάφου στὴν Κων)πολι.

40. Σχετικὰ ὁ Κουρίλας ἀναφερόμενος στὸν Παπαβασιλόπουλο, ποῦ φημιζονταν σὰν ἄριστος διδάσκαλος τῆς Ρητορικῆς γράφει (ὁ π. σελ. 102): Ἡ γῆμη τῶν Ἰωαννιτῶν διδασκάλων ὑφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τούτου. Ὁ λόγος μετὰ τὴν ἄλωσιν ἦτο τὸ μόνον ὄπλον κατὰ τῶν προπαγανδῶν καὶ τῶν ὀργιαζόντων αἰρετικῶν κατὰ τῶν ἀρπάγων καὶ αἰμοδιψῶν τυράννων καὶ ἐν γένει εἰς στήριξιν τῶν πιστῶν εἰς τὰς συμφορὰς ἐκείνας τὰς ἀνεκδιηγίτους. Πάντες ἔγραφον τότε ρητορικὰς ὡν αἱ πλείσται εἶναι ἀνέκδοτοι καὶ μᾶλλον ἐκκλησιαστικά. Ὁ Ἀθηνῶν Μελέτιος, συνεχίζει, διδάσκων ἐν Ἰωαννίνοις ἔγραψεν Ῥητορικὴν διαλαμβάνουσαν περὶ τοῦ πῶς δεῖ ὁμιλίαν συγγράφειν, περὶ τῶν γενῶν καὶ διαιρέσεως τῆς ὁμιλίας». Εἶναι ἡ σημερινὴ λεγομένη Ὀμιλητικὴ. Προηγήθη δὲ τούτου ὁ Σουγδουρῆς μετενεγκῶν ἐκ τῆς Ἰταλικῆς «Περὶ τοῦ πῶς δεῖ ὁμιλίαν συγγράφειν», ἔργο γιὰ τὸ ὁποῖο μιλήσαμε στὴ σχετικὴ περὶ τοῦ Διδασκάλου αὐτοῦ μελέτη μας Ὁ δὲ Παπαδ. Κεραμεύς (Ἱεροσολ. Βιβλ. Α', σελ. 235) σημειώνει: «Εἰς τεῦχος χαρτῶν γραφὴν ἐν ἔτει 1744 ὑπάρχει: Μελετίου Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν περὶ τοῦ πῶς δεῖ ὁμιλίαν συγγράφειν. Ἀρχ.» τοῖς μέλλουσιν ὁμιλίαν...». Τὰ τρία πρῶτα Κεφ., λέγει, ἐξέδωκα ἐν ἔτει 1874 ἐν τῇ σμυρναϊκῇ ἐφημερίδι «Ἰωνία» (ἀριθ. 41—48) κατὰ τὸ σμυρναϊκὸν ἀπόγραφον», προσθέτει δὲ (ὁ.π. σελ. 353) ὅτι: «Εἰς κώδ. χειρόγ. Πατριαρχ. Ἱεροσολύμων περιέχεται ἐντυπος εἰσαγωγή Ἀλκινόου φιλοσόφου τῶν δογματῶν τοῦ Πλάτωνος, μεθ' ἣν 76 χαρτῶα φύλλα περιέχοντα ἐπιμελέστατα γεγραμμένον στὸ πονημάτιον Μελετίου Ἀθηνῶν περὶ τοῦ πῶς δεῖ ὁμιλίαν συγγράφειν. Ἀρχ. Κεφ. Α'. Περὶ τῶν γενικῶν διαρῥεῶν τῆς ὁμιλίας. «Ἀρχ. θέλουσιν ὁμιλίαν γράφειν...»: Τέλος περὶ τοῦ πονήματος τούτου τοῦ Μελετίου ὁ Λάμπρος γράφει: «Κατὰ σημείωμα τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐν σελ. 224 τὸ συγγραμμάτιον τοῦτο εἶναι ἔργον τοῦ Μελετίου Ἀθηνῶν περὶ οὗ ὁ Σάθας ἐν Νεοελληνικῇ Φιλολογίᾳ (σελ. 392) λέγει ὅτι παρεσκευάσθη πρὸς ἔκδοσιν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Ἰωαν. Σακελλίωτος (Ν. Ἑλλ. Τ Δ', σελ. 105).

41. Εἶναι τὸ ἴδιο ἀκριβῶς ἔργο τὸ ἀναφερόμενο ἀπὸ τὸ Σάθα (ὁ.π. σελ. 392) σὰν «Διδαχαὶ ἃς ἐκήρυττεν ἐν Πελοποννήσῳ».

42. Δὲν θὰ πρέπει νὰ ξενίσουν τὸν ἀναγνώστη οἱ διατυπούμενες ἐδῶ ἀπὸ τὸ συγγραφεῖα ἀνακριβείες. Ἡ ὄντως μεγάλῃ ἀξίᾳ προσφορὰ τοῦ Μελετίου ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι πρῶτος αὐτὸς μετὰ βία τὰ ἐλάχιστα ἐπιστημονικὰ δεδομένα τῆς ἐποχῆς του ἐπεχείρησε ν' ἀναχαράξει στὸ βυρσανισμένον πρόσωπο τῆς Νεώτερης Ἑλλάδας καὶ στὴν πιθανώτερη δυνατὴ θέση τὰ σβησμένα ἀπὸ καιρὸ κλασσικὰ ὀνόματα τῶν διάφορων γεωγραφικῶν τῆς στοιχείων. Θὰ περάσουν ἀπὸ τότε δύομισὶ ἀκέραιοι αἰῶνες καὶ παρὰ τὶς συνδυασμένους προσπάθειες καὶ μελέτης τῶν εἰδικῶν γιὰ πολλὰ ἀπὸ τὰ συναστὰ προβλήματα, ποῦ ἔθιξε στὴ Γεωγραφίᾳ του ὁ Μελέτιος, δὲν εἰπώθηκε ἡ τελευταία λέξη.

